

42384

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İSLAM HUKUKUNA GÖRE SATIM AKDİNDE
MÜLKİYETİN İNTİKALİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
Şevket TOPAL

DANIŞMAN
Doç.Dr. Muhsin KOÇAK

SAMSUN-1995

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

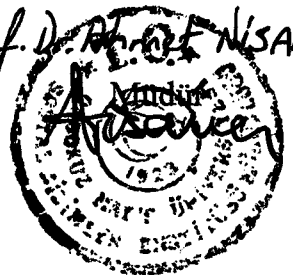
İş bu çalışma, jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim
Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: *Prof. Dr. Ahmet Turan*
Üye: *Doç. Dr. Muhsin Kocak*
Üye: *Doç. Dr. İbrahim Yılmaz*

Onay: Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu
onaylarım.

13/09/1995

Prof. Dr. Ahmet NISANCI

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ	VII
KISALTMALAR	IX

GİRİŞ**İSLAM HUKUKUNDA AKİT VE SATIM AKDİ**

I- AKİT	1
A- AKTİN TARİFİ.....	1
B- AKTİN MEŞRUIYETİ.....	2
C- AKTİN UNSURLARI	3
1- İcap ve Kabul.....	3
2- Akdin Tarafları.....	4
3- Aktin Konusu.....	5
D- AKTİN MEYDANA GELMESİ.....	6
E- AKTİN ÇEŞİTLERİ	7
1- İsim Bakımından Akitler	7
2- Meşruiyet Bakımından Akitler	8
3- Sihat Bakımından Akitler	8
4- Aynı Bakımından Akitler	9
5- Şekil Bakımından Akitler	10
6- Geçerlilik Bakımından Akitler.....	10
7- Bağlayıcılık Bakımından Akitler	11
8- Mübadele Edilen Şey Bakımından Akitler.....	12
9- Tazmin Bakımından Akitler	13
10- Gayesi Bakımından Akitler	14
11- Zamana Bağlılık Bakımından Akitler	14
12- Müstakil Olup-Olmama Bakımından Akitler	15
II- SATIM AKTİ	16
A- SATIM AKTİNİN TARİFİ.....	16
B- SATIM AKTİNİN MEŞRUIYETİ	17
C- SATIM AKTİNİN ÇEŞİTLERİ	18
1- Yapılan Muamele Bakımından Alış-Verişler	18
a- Mün'akid bey'	18

II

b- Gayri Mün'akid Bey'	19
2- Bedel Bakımından Alış-Verişler.....	20
3- Karın Belirtilmesi Bakımından Alış-Verişler	20
D- SATIM AKTİNİN RÜKÜNLERİ VE ŞARTLARI	21
1-Satım Aktinin Rükünleri.....	22
a- İcap ve Kabulün Tarifi.....	22
aa- İcap	22
ab- Kabul	22
b- Aktin Sigası.....	23
c- Aktin Konusu (Ma'kudun aleyh).....	23
2- Satım Aktinin Şartları.....	24
a- Meydana Gelme (İn'ikad) Şartları	24
aa- Aktin Tarafları İle İlgili Şartlar	25
aaa- Ehliyet	25
i- Vücup Ehliyeti.....	25
ii- Eda Ehliyeti	25
aab- Akdi Yapanların Birden Fazla Olması	26
ab- Aktin Kendisinde Bulunan Şartlar	26
ac- Akte Konu Olan Şeyin Şartları.....	26
ad- Bedelin Şartları.....	27
b- Sıhhat Şartları	27
c- Nefaz Şartları	27
d- Satım Aktinin Lüzum Şartları	28

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAM HUKUKUNDA MAL VE MÜLKİYET

I- MAL	29
A- Malın Tarifi	29
1- Hanefilere Göre Mal	30
2- Cumhura Göre Mal	31
3- Haklar ve Menfaatler.....	32
B- Malın Kısımları	33
1- Mütekavvim ve Gayri Mütekavvim Mallar	33
2- Menkul ve Gayri Menkul Mallar	35

III

3- Misli ve Kıyemi Mallar	35
4-Tüketim Malı ve Kullanım Malı	36
II- MÜLKİYET VE SEBEPLERİ	37
A- Mülk ve Mülkiyetin Tarifi	37
B- Mülkiyetin Çeşitleri	38
1- Tam Mülkiyet	38
2- Noksan Mülkiyet	39
C- Mülkiyetin Sebepleri	40
1- İstila	40
2- İstihkak	40
3- Halefiyet	40
4- İntikal	41

İKİNCİ BÖLÜM

SATIM AKDİNİN HÜKMÜ VE SATIM AKTİNDE

MÜLKİYETİN İNTİKALİ

I- SATIM AKDİNİN HÜKMÜ	42
A- HÜKMÜN KULLANILDIĞI ANLAMLAR VE SATIM AKTİNİN HÜKMÜ	42
1- Hükmün Kullanıldığı Anlamlar	42
a- Yükümlülük Bildiren Hükümler	42
b- Yapılan Muamelelerin Sahih Olması veya Bağlayıcı Olup- Olmayacağı Gibi Şer'i Niteliğinin Kastedildiği Hükümler	42
c- Günlük Muameleye Bağlanan Sonucun Kastedildiği Hükümler ...	43
2- Satım Aktinin Hükmü	43
II- İNTİKALİN ANLAMI VE SATIM AKTİNDE MÜLKİYETİN İNTİKALİ	43
A- İNTİKALİN ANLAMI	43
1- Havale	45
2- Vasiyet	45
3- Kabza Vekalet Vererek Bağışlama	45
4- Müstear İsim İkrarı	46
B- İNTİKALİ GERÇEKLEŞTİREN SATIM ŞEKİLLERİ	46
1- Menkul ve Gayri Menkul Satışı	47
2- Selem Satışı	48

IV

a- Selemde semenle ilgili şartlar	49
b- Selem konusu olan malla ilgili şartlar	50
3- Sarf	52
4- İstisna' Satışı	53
5- Götürü Satışı	56
6- Veresiye Yapılan Alış-Verişler.....	59
a- Veresiye Alış-Verişin Meşruiyeti	59
b- Veresiye Satışta Vade Farkı	61
7- Bey' Bi'l-Vefa	62
8- Bey' Bi'l-İstiğlal	64

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SATIM AKTİNDE BEDELLER İLE TESLİM VE KABZ

I- SATIM AKTİNDE BEDELLER.....	65
A- SATILAN MAL VE SATILAN MALA DAHİL OLAN UNSURLAR	65
1- Satılan Mal.....	65
2- Satılan Mala Dahil Olan Unsurlar	65
B- SATIŞ BEDELİ (SEMEN)	66
1- Nakitler	67
2- Misli Mallar	67
3- Kıyemi Mallar.....	67
C- SATIŞ BEDELİ VE MAL AYRIMININ SONUÇLARI.....	68
II- SATIM AKTİNDE TESLİM VE KABZ	69
A- SATILAN MAL VE BEDELİN TESLİMİ.....	69
B- SATICININ SATTIĞI MALI HAPİS HAKKI	71
1- Satılan Malı Alıkoymanın Şartları	71
2- Satıcının Satılan Malı Alıkoyma Hakkını Düşüren Haller	73
a- Kabz.....	73
b- Havale.....	74
c- Ödünç ve Emanet Verme	75
C- KABZ	75
1- Kabzın Gerçekleşme Yolları	76
a- Satılan malın alıcının iktidar alanına girmesi	76
b- Telef etmek suretiyle kabz.....	77
c- Emanet ve ariyet muamelesi satışta kabz yerine geçer	78

d- Satılan malın teslim alınmadan önce üçüncü bir kişinin fiili ile telef olması halinde kabz	78
e- Bir kimsenin başka bir sebepten dolayı elinde bulunan malı satın alması halinde kabz	79
2- Satım Akdinin Bedellerinde Kabzdan Önce Tasarruf	79
a- Malda Tasarruf.....	79
aa- Menkullerde Kabzdan Önce Tasarruf	79
ab- Gayri Menkullerde Kabzdan Önce Tasarruf	81
b- Kabzdan Önce Satış Bedelinde Tasarruf.....	83
D- KABZDAN ÖNCE MALDA MEYDANA GELEN ARTMALAR VE EKŞİLMELER	85

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SATIM AKTİNDE MÜLKİYETİN İNTİKALİNİ ENGELLEYEN DURUMLAR

I- SAHİH OLMAYAN ALIŞ-VERİŞLER	87
A- BATIL SATIŞLAR.....	88
1- Mefhumu	88
2- Batıl Satışın Türleri.....	89
a- Olmayan Şeyin Satışı	89
b- Teslim Edilemeyen Şeyin Satışı	90
c- Aldanma Riski Bulunan Satış (Ğarar Satışı)	91
d- Pis (Necis) Olan veya Pislik (Necaset) Karışan Şeyin Satışı	92
3- Batıl Satışlarda Mülkiyetin İntikali.....	94
B- FASİT SATIŞLAR	95
1- Mefhumu	95
2- Fasit Satışın Türleri.....	96
a- Bilinmezlik Bulunan Satış	96
b- Şarta veya Zamana Bağlanan Satış	96
c- Fasit Şartla Satış	97
d- Gözleri Görmeyen (A'ma) Kimsenin Alış-Verişi	98
e- Haram Olan Satış Bedeli Karşılığında Satış	98
f- Meyve Veya Ekinlerin Hasattan Önce Satılması	99
3- Fasit Satışlarda Mülkiyetin İntikali	100
II- ŞUF'A (ÖNCELİKLİ ALIM HAKKI).....	102

VI

A- MEFHUMU	102
B- ŞUF'A HAKKINI DOĞURAN HALLER	103
1- Akarda Ortaklık.....	103
2- İrtifak Haklarında Ortaklık	104
3- Bitişik Komşuluk	104
C- ŞUFANIN HÜKMÜ	104
D- ŞUF'A HAKKINI ORTADAN KALDIRAN DURUMLAR.....	105
III- MUHAYYERLİKLER.....	106
A- TARİFİ VE KAPSAMI	106
B- MUHAYYERLİKLERİN ÇEŞİTLERİ	107
1- Şart Muhayyerliği	107
2- Ayıp Muhayyerliği.....	109
3- Görme Muhayyerliği	111
4- Tayin Muhayyerliği.....	112
IV- FESİH (İKALE).....	114
A- İKALENİN TANIMI VE KAPSAMI.....	114
B- İKALENİN SAHİH OLMASI İÇİN GEREKLİ ŞARTLAR	115
SONUÇ	117
BİBLİYOGRAFYA.....	119

ÖNSÖZ

İslam Hukuku şahıslar için mülkiyet hakkını meşru görmüş ve genel prensipler içerisinde her türlü tasarruflarına izin vermiştir. Araştırma konumuz olan "*İslam Hukukuna Göre Satım Aktinde Mülkiyetin İntikali*" klasik kaynaklarda muamelat ile ilgili bölümlerde "*kitabu'l-Buyu'*" başlığı altında incelenmektedir. Çağdaş İslami kaynaklarda, mülkiyet ve akitler ayrı incelenmektedir. Modern hukukta ise konu, mülkiyet olması açısından *Eşya Hukuku*; satım aktine konu olması açısından ise *Borçlar Hukukuna* dahildir.

Çalışmamız bir giriş , dört bölümden oluşmaktadır.

Girişte genel manada akitler, özel manada ise satım akdinden söz edilmiştir.

Birinci bölümde, tez konumuzun "*İslam Hukukuna Göre Satım Aktinde Mülkiyetin İntikali*" olması sebebiyle mülkiyet hakkında açıklayıcı bilgilere yer verilmiştir.

İkinci bölümde satım akdinin hükmü ve mülkiyetin intikali incelenmiştir.

Üçüncü bölümde satım aktinde bedeller ile bunların teslim ve kabz durumu incelenmiştir.

Dördüncü bölümde ise, mülkiyetin intikaline engel olan durumlardan söz edilmiştir.

Konu tek mezhebe göre değil, mezhepler arası mukayeseli olarak incelenmiş; zaman zaman da modern hukuktaki hükümlere yer verilmiştir.

VIII

Çalışmamızın, eksiksiz olması için elimizden gelen gayreti sarfetmemize rağmen kusursuz olduğu iddiasında değiliz. Bununla birlikte elimizden geldiğince ilmi kurallar içerisinde hareket etmeye çalıştık.

Çalışmamız süresince yardımlarını esirgemeyen danışmanım Doç. Dr. Muhsin KOÇAK'a değerli yardımlarından dolayı teşekkürü bir borç bilirim.

Şevket TOPAL

KISALTMALAR

a.e.	: aynı eser
a.g.e.	: adı geçen eser
a.y.	: aynı yer
Bkz, bkz.	: bakınız
C.	: cilt
çev.	: çeviren
h.	: hicri
Hz.	: hazreti
m.	: miladi
mad.	: madde, maddesi
ö.	: ölüm tarihi
r.a.	: Radiyellahu anhu
s.	: sayfa
s.a.v	: Sallelallahu aleyhi vesellem
thk.	: tahkik eden
t.y.	: tarihi yok
ter.	: tercüme eden
v.b.	: ve benzeri
v.d.	: ve devamı

GİRİŞ

İSLAM HUKUKUNDA AKİT VE SATIM AKDİ

I-AKİT

A- AKTİN TARİFİ:

Akit sözlükte; *bağlamak, rabtlemek, düğüm yapmak, bir şeyin iki ucunu birbirine bağlamak* gibi anlamlara gelir. Bu *bağ* maddi nitelikli olabileceği gibi manevi nitelikli de olabilir. Mesela, *ipi bağlamak* maddi nitelikli olmasına karşılık, *satışı bağlamak* manevi nitelikli bir durumdur. Çünkü akitlerdeki *bağ* sözü ile değişik türde tasarruflar kastedilmektedir.¹

Akd kelimesi; ahd, yemin ve mübadelelerde ittifak manasında da kullanılmıştır.² Satım akdi v.b.gibi.

İslam hukukçuları *akit* terimini karşılıklı iki iradenin birleşmesiyle meydana gelen şeyler için kullandıkları gibi, tek taraflı irade ile meydana gelen vakıf, talak, yemin gibi muameleler için de kullanmışlardır.³ Fakat bu konu hukukçular arasında tartışmalıdır.⁴

İslam hukukunda *akd* kelimesi, birisi genel diğeri ise özel olmak üzere iki anlamda kullanılmıştır:

¹ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, I-XV, Beyrut, 1990, III, 296; Cessas, Ebu Bekr, *Ahkamu'l-Kur'an*, C.I-III, Beyrut, 1988, II, 416; Kurtubi, Ebu Abdullah Muhammed el-Ensari, *el-Camiu li Ahkami'l-Kur'an*, C. I-XX, Kahire, 1959, VI, 32; Tehanevi, Muhammed Ali b. Ali, *Keşşafu Istilahati'l-Fünun*, C. I-III, Daru's-Sadr, Beyrut., t.y., II, 953; Razi, Zeyneddin b.Ebu Bekr b. Abdulkadir, *Muhtaru's-Sihah*, Beyrut, 1988, A-K-D mad.; Yazır, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, C.I-X, İstanbul, 1979, III, 1546; Ebu Zehra, Muhammed, *el-Mülkiyye ve Nazariyyetü'l-akd*, Daru'l-Fikri'l-Arabi, t.y., s. 179; Zeydan, Abdülkerim, *el-Medhal li diraseti's-Şeriatü'l-İslamiyye*, Beyrut, 1990, s. 291; Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslami ve Edilletuh*, C. I-VIII, Dimeşk, 1984, IV, 80.

² Zerka, Mustafa Ahmed, *el-Medhalü'l-Fıkhü'l-Amm (el-Fıkhü'l-İslami fi Sevbihü'l-Cedid)*, C.I-III Şam, 1967-1968, I, 291; Elmalı, a.g.e., III, 1547.

³ Kurtûbî, a.g.e., VI, 32; Meydanî, Abdulganî el Ganîmî, *el-Lübab fi Şerhi'l-Kitab*, thk. Mahmut Emin en-Nevavî, C. I-IV, Beyrut, ty., II, 171v.d.; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, C. I-III, İstanbul, 1987, II, 43; Ebu Zehra, a.g.e., s. 180; Tantavî, Mahmud Muhammed, *el-Medhal ila Fiki'l-İslami*, Mektebetü Vehbe, 1987, y.y., 300.

⁴ Karaman, a.g.e., II, 41-42.

Genel anlamda akit, kişinin yapmaya yöneldiği her çeşit tasarruf ve borçlanmadır ki, bu bir nevi tasarruf ile aynı anlama gelir. Fakihlerin çoğunluğu akdi bu anlamda tanımlamışlardır.⁵

Özel anlamda akit ise icap ve kabulün akde konu olan şey üzerinde meşru şekilde birleşmesidir. Bu genelde Hanefilerin benimsediği bir tanımdır.⁶

Mecelle akdin tanımını şu şekilde yapmıştır: *"Tarafeynin bir hususu iltizam ve taahhüt etmeleridir ki, icap ve kabul irtibatından ibarettir."*⁷ Hanefilerin tanımı ile Mecelle'nin tanımı birbirine oldukça yakındır. Zaten İslam hukukçularının terminolojisinde akit, Mecellenin tarif ettiği gibidir.⁸

B- AKTİN MEŞRUIYETİ:

Mülkiyetin başlıca sebeplerinden olan ve taraflar arasında borçlanma, taahhüt etme gibi icbar edici bir bağ oluşturan akit,⁹ meşruluğunu naslardan almaktadır:

*"Ey iman edenler akitleri(n gereğini) yerine getiriniz."*¹⁰

*"Eğer onlar(kadınlarınız) gönül rızası ile size bir şey bağışlarlar ise onu da afiyetle yeyin"*¹¹

*"...verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü verilen söz sorumluluğu gerektirir."*¹²

⁵ Zuhaylî, a.g.e., IV, 80; Ebu Zehra, a.g.e., s.179 v.d.

⁶ Kasani, Alaüddin Ebu Bekr b. Mes'ud, *Bedai'us-Sana'i fi Tertibi's-Şerai'*, C.I-X, Beyrut. ty., V, 133; Baberti, Ekmelüddin Muhammed b. Muhammed, *Şerhu'l-İnaye ale'l-Hidaye* (Kadızafe Efendi'nin Fethu'l-Kadiri ile beraber), Mısır, 1980, VI, 248; Ali Haydar, *Düreru'l-Hükkam Şerhu Mecelleti'l-Ahkam*, (Ter. Fehmi el-Hüseyni), C. I- IV, Beyrut, 1991, I, 133; Ebu Zehra, a.g.e., 179 v.d.; Tantavi, a.g.e., s. 270.

⁷ Heyet, *Mecelle-i Ahkam-ı Adliye*, İstanbul, 1985, Madde 103

⁸ Zerka, a.g.e., I, 291.

⁹ Uzunpostalcı, Mustafa, *Hukuk ve İslam Hukuku*, C. I-II, Konya, 1990, I, 292.

¹⁰ Mâide, 5/1.

¹¹ Nisâ, 4/4.

¹² İsrâ, 17/34.

“Antlaşma yaptığınız zaman, Allah'ın ahdini yerine getirin ve Allah'ı üzerinize şahit tutarak yeminleri pekiştirdikten sonra bozmayın. Şüphesiz Allah yapacağınız şeyleri pek iyi bilir.”¹³

Bu gibi ayetlerin yanında; *“Emanete riayet etmeyenin imanı yoktur. Sözünü tutmayanın dini yoktur”¹⁴* gibi hadisler de akitlerin gereğinin yerine getirilmesinin bizzat dinin emri olduğunu ortaya koymaktadır.

Yukarıda anlamları verilen naslardan hareketle, akdin meşruluğu ve başkasının malını veya hakkını ele geçirmenin yolunun akit ve rızadan geçtiği kolayca anlaşılmaktadır.

C-AKTİN UNSURLARI:

Akit, kendisine hüküm bina edilen hukuki sebeplerden, aynı zamanda borç kaynaklarından birisidir. Karşılıklı rıza üzerine kurulur. Bir akdin meydana gelebilmesi için icap, kabul, akdin tarafları ve akdin konusu gibi ana unsurların bulunması gerekir. Bunlar akdi oluşturan temel unsurlardır.¹⁵

1- İcap ve Kabul: İcap ve kabul akdin rukünlerini oluşturur. Rukün, bir şeyin aslını oluşturan ve onu teşkil eden parçalardan her birisidir. Rukünlerden birisi olmayınca o şey bütünlüğünü kaybeder ve yok hükmünde olur. Örneğin, rüku, secde v.b rukünler olmadan namaz ibadetinden söz etmek mümkün olmadığı gibi; icap, kabul ve akdin konusu olmadan da akitten söz etmek mümkün değildir.¹⁶

Hanefilere göre akit yapacak olan taraflardan birisinin rızaya delalet eden söz, fiil ve davranışı yani irade beyanı icap, karşı tarafın irade

¹³ Nahl,16/91

¹⁴ Ahmet b.Hanbel,el-Müsned, III, 154

¹⁵ Zerka, a.g.e., I, 312-313.

¹⁶ Abdulkerim Zeydan, el-Veciz fi-Usulü'l-Fıkh, Beyrut, 1987, s.59.

beyanı ise kabul sayılır.¹⁷ Bu, Mecelle'ye de şöyle yansımıştır: "*İcap inşa-yı tasarruf için ibtida söylenilen sözdür ki, tasarruf onunla isbat olunur.*"¹⁸ "*Kabul, inşa-yı tasarruf için saniyen söylenilen sözdür ki, onunla akit tamam olur.*"¹⁹

Hanefilerin dışındaki İslam hukuçuları ise, mülkünde tasarrufta bulunacak kimsenin sözüne icap, mülk kendisine devredilecek kimsenin sözüne ise kabul demişlerdir. Onlara göre sözün önce veya sonra söylenmiş olması durumu değiştirmez. Mesela; bir satım akdinde, satıcının irade beyanı *icap*, alıcının irade beyanı ise *kabul* yerine geçer. Teklifin öncelikle alıcıdan gelmiş olması durumu değiştirmez.²⁰

İcap ve kabul sözle olabileceği gibi, yazışma veya elçi aracılığı ile hatta hiç konuşmadan -teati yoluyla- parayı verip malı alma şeklinde de olabilir.²¹

2-Akdin Tarafları: Bir akitte iki tarafın bulunması esastır. Bunlar akdi yapan taraflar olup, birisi icapta bulunurken diğeri kabul edici konumdadır.²² İslam hukuku akdin özelliğine göre taraflarda bir takım ehliyet şartları aramıştır. Mesela; alış-veriş veya nikah akti yapacak olan kimsenin akıllı ve ergin olması, malın kendisine teslim edilebilmesi için kişinin rüşd yaşına ulaşması böyledir.²³

¹⁷ Halebi, Muhammed b. İbrahim, *Mülteka'l-Ebhur*, Thk. Vehbi Süleyman, C. I-II, Beyrut, 1989, II, 5; Merğınani, *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedî*, C.I-IV, Dâru'l- Kutubi'l-İlmiyye, ty., III, 24; el-Mevsili, Abdullah b. Mahmud el-İhtiyar li Talili'l-Muhtar, C.I-V, İstanbul.,1987, II,4.

¹⁸ Mecelle, Madde 101.

¹⁹ Mecelle Madde 102.

²⁰ Zuhayli, a.g.e. IV, 93; Kasani, a.g.e., V, 133-134.

²¹ Tantâvî, a.g.e., 280 v.d.; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuku İslamiyye ve Istılahati'l-Fıkhiyye Kamusu*, C. I-VIII, İstanbul, 1991, VI, 16.

²² Karaman, a.g.e., II, 47; Mecelle, mad. 103; Bilge, Necip, *Hukuk Başlangıcı*, Ankara, 1987, s. 249.

²³ Zeydan, el-Veciz, s.100; Tantâvî, a.g.e., s. 309 v.d.

3-Akdin Konusu: Akdin sonuç ve hükmünün kendisi üzerinde gerçekleştiği şeye *akdin konusu* denir. Mesela: Satım akdinde *satılan mal*, rehin akdinde *rehnedilen mal*, nikah aktinde *karşılıklı istifade akdin* konusudurlar.²⁴

Akde konu olan şeylerin meşru olması gerekir. Her şeyden önce konu mevcut olmalı, olmayan veya aldanma riski bulunan bir şey akde konu yapılmamalıdır.²⁵ Akde konu olan şey meşru değilse akit geçersiz olur ve hüküm doğurmaz. Mesela; Şarap ve domuz eti İslam Dini açısından meşru sayılmadığı için hiçbir şekilde satım akdine konu olamazlar.²⁶

Akde konu olan şey teslim edilebilir nitelikte olmalıdır. Dolayısı ile henüz satıcının mülkiyeti altında bulunmayan ve teslimi mümkün olmayan denizdeki balık, havadaki kuş v.s.gibi vasıf ve nitelikleri belli olmayan şeyler satım akdine konu olamazlar.²⁷ Ayrıca akde konu olan şeyler taraflarca bilinmelidir. Çünkü Hz. Peygamber (S.A.V); hile, aldanma ve bilinmezlik yönü bulunan satışı (gararı) yasaklamıştır.²⁸

Akde konu olan şeyin necis olmaması gerekir. Hanefilere göre hakkında yasaklama bulunan içki, domuz eti, murdar hayvan eti ve kan gibi şeyler pis (necis) olup, satışları caiz değildir.²⁹

Genel olarak mezhepler eti yenmeyen hayvanların necis olup olmamasına bakmaksızın *-yenilmesi haricinde-* yararlanılabilir nitelikte ise, satışının caiz olabileceğini belirtmişlerdir.³⁰

²⁴ Zerkâ, a.g.e., I, 319; Zeydan, el-Medhal, s. 257.

²⁵ Buhârî, Buyû' 34/61; Müslim, Buyû' 21/ 5-6; Mâlik b. Enes, el-Muvatta', Buyû' 31/ 63; Kâsânî, a.g.e., V, 139

²⁶ Kâsânî, a.g.e., V, 141; Şirbîni, Muhammed el-Hatib, Muğni'l- Muhtac, C.I-IV, Daru'l-Fikr, t.y., y.y., II, 11; Merğînânî, el-Hidâye, III, 47; Zeydan, a.g.e., s. 184.

²⁷ Merğînânî, a.g.e., III, 48; Zeydan, a.g.e., s. 184.

²⁸ Şevkânî, Muhammed b. Ali, Neylu'l-Evtâr Şerhu Münteka'l-Ahbar Şerhu Münteka'l-Ahbâr an Ahâdisi Seyyidi'l-Ahyâr, C. I-VII, Kahire, ty., V, 147.

²⁹ Merğînânî, a.g.e., III, 46 v.d.

³⁰ Zuhaylî, a.g.e., IV, 81.

D-AKTİN MEYDANA GELMESİ:

Akdin meydana gelebilmesi için icap ve kabulün meşru bir şekilde biraraya gelmesi gerekir. Bu da rıza ile olur.³¹

İslam hukuku, rızayı açığa vurmaya delalet eden icap ve kabulün, hangi sigalarla yapılması gerektiği üzerinde önemle durmuş ve bunu belirli şekillere bağlamıştır. Bu sebeple, akdi yapmaya yönelik iradenin açığa vurulması, kanun koyucu tarafından meşru görülen yollarla yapılmalıdır.³²

.Hanefilere göre, Şari' (Kanun Koyucu) tarafından geçerli kabul edilen yol, insanların örf ve adetlerine uygun olarak malların mülkiyetinin, karşılıklı değişimini gerçekleştirebilecek ve insanların rızalarına delalet edebilecek her türlü lafızdır. Bu lafızlarla akit gerçekleştirilebilir.³³

Akit yapma iradesine en iyi delalet eden lafız da, geçmiş zaman sigası ile gerçekleştirilendir. Çünkü; geçmiş zaman sigası ile gerçekleştirilen satışta, kesinlik ve değişmezlik söz konusudur. Bu nedenle icap ve kabul, mazi sigası ile yapılır. Mesela; aldım, sattım demek böyledir. Akitlerde lafız, lafızlar arasında da mazi sigasının kullanılması esassa da, bunun yanında alım-satım fiilini gerçekleştiren her türlü lafız ve fiil *-sözgelimi teati yolu-* ile de alış-veriş yapılabilir.³⁴ Akitte önemli olan, sözlü beyanların tarafların iradesini açıkça ortaya koyması ve başka anlamlara ihtimal vermemesidir.³⁵

³¹ Seyyid Sâbık, *Fıkhu's-Sünne*, C.I-IV, Kahire, ty., III, 127.

³² Zuhayli, a.g.e., IV,94.

³³ Zuhayli, a.g.e., IV,97; Bilmen, a.g.e., VI,14; Mergnani, a.g.e., III, 24; Mevsili, *el-İhtiyar*, II,4.

³⁴ Zerka, a.g.e., I, 293; Kasani, a.g.e., V, 133.

³⁵ Kasani, a.g.e., V, 133.

E- AKTİN ÇEŞİTLERİ:

Akitler genel olarak dayandıkları esaslar, hedef aldıkları konular, ayırdedici özellikler, içerdikleri vasıflar ve hükümler ile; İslam hukukunun diğer ölçüleri bakımından birbirinden ayrılırlar. Bununla birlikte her grup akit ve onlara ait küçük alt gruplar, bazı açılardan aralarında farklar ve ayrılıklar olsa da, birtakım yönlerden ve kıstaslardan aynı özelliklere sahiptirler. Mesela; Vedia, ariyet, kira ve şirket akitleri *emanet akitleri* mefhumunda birleşirler. Buna karşılık satım, kira, karz, taksim ve sulh gibi akitler *tazmine bağlı* akitlerdir. Emanet akitleri, yapısı gereği herhangi bir kasıt olmaksızın telef olursa veya kusura uğrarsa zarar tazmin edilmez. Halbuki tazmine bağlı akitlerde kasıt unsurunun olup olmadığına bakılmaksızın, zarar tazmin ettirilir.³⁶

Bütün bunlara rağmen akitler bir çok açıdan farklı tasniflere tabi tutulmuşlardır. Bunların en önemlileri şunlardır:

1-İsim bakımından akitler:

Bu açıdan akitler iki grupta mütalaa edilir.

a- İsimli akitler: Bunlar İslam hukukunda, özel bir isim ile adlandırılan ve üzerine terettüp eden hükümlerin açıklandığı akitlerdir. Kira, hibe, satış, havale, kefalet v.b *isimli akit* türlerinin birer çeşididir.

b-İsimsiz akitler: Bunların özel bir ismi olmamakla beraber, insanların ihtiyaçlarından doğan akitlerdir. Bunlara özel hüküm konmamış olup, insanların ve toplumların değişip, gelişmelerine göre çoğalırlar. İsimsiz akitlerin sayısı oldukça fazladır.³⁷

İslam Hukukunda çeşitli asırlarda birçok yeni akit doğmuş, İslam hukukçuları bunlara özel isimler vermiş, hükümler bağlamıştır. Böylece bu

³⁶ Karaman, a.g.e., II, 52; Zerka, a.g.e., I, 567 vd.; Zuhayli, a.g.e., IV, 234.

³⁷ Karaman, a.g.e. II, 53; Zerka, a.g.e., I, 569 ; Zuhayli, a.g.e., IV, 242

akitler de isimli akitler grubuna dahil olmuştur. Mesela: *bey' bil vefa*; vakıf mallarında yapılan *icareteyn akdi* gibi sonradan isimlendirilen akitler bunun en çok bilinen örnekleridir.³⁸

İslam Hukuku akitlerin, isimli veya isimsiz olmasına çok fazla önem vermemiştir. Naslara ve İslamın ruhuna aykırı düşmeyen her akdi yapmak kişiler için mübah sayılmıştır.³⁹

2-Meşruiyet Bakımından Akitler:

Meşruiyet açısından da akitler iki kısma ayrılmıştır.

a-Meşru Akitler: İslam hukukunun caiz görüp, yapılmasına izin verdiği akitlerdir. Mütekavvim bir malı satmak, hibe, rehin v.b gibi.

b- Yasak Akitler: İslam hukukunun yasakladığı akitlerdir. Genel ahlaka aykırı olan fuhuş akdi, mut'a nikahı gibi akitler, meşru olmayan yasak akitlerdendir. Meşru olmayan akit, batıl olacağından dolayı hukuki netice doğurmaz.⁴⁰

3-Sihhat Bakımından Akitler:

Sihhat bakımından akitler üç grupta incelenmiştir.

a- Sahih Akitler : Aslı ve vasfı itibarı ile İslam hukukunun istemiş olduğu genel ve özel şartları içeren akitlerdir.⁴¹ Hanefiler bunu; "*Aslıyla ve vasfıyla meşru olan akit*"⁴² şeklinde tanımlamışlardır. Sahih akdin hükmü, eserin derhal sabit olmasıdır. Mesela; mütekavvim bir mal satıldığında -şayet arada muhayyerlik yoksa- akit yapıldığı anda satılan malın mülkiyeti alıcıya, bedeli ise satıcıya geçer.⁴³

³⁸ Karaman, a.g.e. a.y.; Zerka, a.g.e., I, 569.

³⁹ Şafii, el-Ümm, C.I-VIII, Daru'l-Fikr, Beyrut, t.y., III, 2; Karaman, II, 53.

⁴⁰ Zerka, a.g.e., I, 573; Karaman, a.g.e., II, 54.

⁴¹ Karaman, II, 54-55; Zerka, a.g.e., I, 574; Zuhayli, a.g.e., IV, 234.

⁴² Mecelle Madde 108

⁴³ Zuhayli, a.g.e., IV,234

b- Batıl Akitler : Aslı ve vasfı itibarı ile meşru olmayan akitlere batıl akitler denir. Rükünlerinden biri bulunmayan akit gibi. Böyle bir akit sahih akdin karşısı olarak kullanılır ve hiç bir hukuki sonuç doğurmaz.⁴⁴

Akitler genel olarak sahih ve gayr-i sahih şeklinde iki ana grup içerisinde incelenmekle birlikte, hanefi usulcileri özellikle muamelat konusunda gayr-i sahih akitleri ikili bir tasnife tabi tutmuşlar ve akitte vasfa yönelik bir eksiklik varsa, böyle akitlere *batıl* yerine *fasit* demişlerdir. Bu sebepten dolayı gerçekte hanefilerin tasnifi olan fasit akitlere de temas etmek yerinde olacaktır.

c- Fasit Akitler: Akdin esasına ait şartlar tam olmakla beraber, teferruata yani vasfa ait bir takım noksanlıklar bulunduğu için bozuk olarak doğan akitlerdir. Mesela; fiyatı belirlenmeyen bir malı peşin olarak satmak; veya vade ile satılan bir malın vade müddetini belirlemeden satmak gibi.⁴⁵

4-Aynîlik Bakımından Akitler:

Akitler ayna (eşyaya) bağlı olup-olmaması bakımından iki kısma ayrılmışlardır.

a-Aynî Akitler : Gerçekleşebilmesi ve tamam olabilmesi, akit konusu şeyin teslim edilmesi şartına bağlı olan akitlerdir. Mesela;Hibe, ariyet,vedia ,karz ve rehn gibi.⁴⁶

b-Aynî Olmayan Akitler: Ayni olmayan akitler, yalnızca akid sigasının söylenmesi ile meydana gelen akitlerdir. Bu gruba giren akitlerde

⁴⁴ Hinn, Mustafa Said, Eseru'l İhtilaf Fi Gavaidi'l-Usuliyeti Fi İhtilafi'l-Fukahai, Beyrut, 1989, s. 345.

⁴⁵ Serahsi, Usul, C.I-II, İstanbul,1984, I, 89; Zerka, a.g.e. I, 574; Karaman, a.g.e. II, 55; Zuhayli, a.g.e., IV, 237 v.d.

⁴⁶ Zerka, a.g.e., I, 574; Zuhayli, a.g.e. IV, 245; Karaman, a.g.e., II, 55.

malın kabzedilmesi şart değildir. Emanet akitleri olan vedia, karz, rehn, ariyet ve hibe dışındaki bütün akitler bu gruba girerler.⁴⁷

5- Şekil Bakımından Akitler:

Şekil bakımından akitler iki grupta mütalaa edilmiştir.

a- Şekli Akitler: Bu tür akitlerin meşru olabilmesi, kanunların belirlemiş olduğu şekil şartlarına uymasına bağlıdır.⁴⁸ Şekli akitlerin en çok bilinen örneği özellikle son dönemlerde uygulanmaya konmuş olan gayr-i menkullerin tapu siciline kaydedilmesi uygulaması ve nikah akdidir.

Nikah akdi yapılırken mutlaka akit sırasında kanunların belirlemiş olduğu şekli şartlara uymak gerekir. Aksi takdirde akit gerçekleşmez.⁴⁹

b- Rızai Akitler: Bir çok akdin kuruluşunda olduğu gibi, akdi yapan tarafların karşılıklı rızalarıyla doğan ve tamamlanan akitlerdir.

6- Geçerlilik Bakımından Akitler:

Akitler geçerlilik bakımından iki grupta mütalaa edilmiştir:

a-Nafiz Akitler: Ehliyet açısından tam ve velayet sahibi kimselerin, akdin rükün ve şartlarına uygun olarak yapmış olduğu akitlerdir.⁵⁰ Bu akitlerde akdin geçerliliğini önleyecek herhangi bir engel yoktur. Aynı şekilde taraflardan başka birisine ait olmakla birlikte, onun iradesine başvurmayı gerektirecek bir durumun olmadığı akitler de nafiz akitlerdendir.⁵¹ Velinin küçük çocuk adına yaptığı akit gibi.

b- Mevkuf Akitler: Ehliyet açısından tam olmakla birlikte, akit yapmaya yetkisi bulunmayan kişilerin yapmış olduğu akitlerdir. Fuzulinin

⁴⁷ Zerka, a.g.e. I, 574; Zuhayli, a.g.e. IV, 246; Karaman, a.g.e., II, 55

⁴⁸ Karaman, II, 55; Zerka, a.g.e. I, 575.

⁴⁹ Halebi, a.g.e., I, 236 v.d.

⁵⁰ Zeydan, el-Medhal, s. 306 v.d.

⁵¹ Zerka, a.g.e., I, 577.

akdi gibi. Fuzulinin yapmış olduğu tasarruf, kendisi adına iş yapılan kişinin kabul etmesine bağlıdır. Kabul ederse akit geçerli, kabul etmezse akit geçersiz olur.⁵²

7- Bağlayıcılık Bakımından Akitler:

Hüküm doğuran (nafız) akitler bağlayıcı olup olmaması açısından ikiye ayrılır.

Mecelle: "*Bey-i nafız gayrın hakkı taalluk etmeyen bey'dir ki, lazım ve gayri lazım kısımlarına münkasım olur.*"⁵³ demek suretiyle bağlayıcılık açısından akitlerin iki kısma ayrıldığını belirtmektedir.

a- Bağlayıcı (Lazım) Akitler: İki taraf için de bağlayıcı olan ve tarafların rızası olmadan kişinin tek başına fesihte bulunamayacağı akitlerdir. Mesela; satım akdi, kira akdi v.b gibi akitler bu türdendir.⁵⁴ Bağlayıcı olan akitlerde muhayyerlik hakkı yoktur. Mecelle: "*bey'i lazım hıyarattan ari olan bey'dir*"⁵⁵ demek suretiyle, lazım akitlerde muhayyerlik hakkı bulunmadığını belirtmektedir. Fakat fesih imkanı bulunan akitlerde, taraflar karşılıklı olarak akdi fesh edebilirler. Fesih imkanı bulunmayan nikah akdi gibi akitlerde ise böyle bir yola gidilemez. Çünkü; fesih akdi hiç doğmamış gibi kılar. Nevar ki, nikah akdinde bu şekilde bir şey söz konusu olamaz. Akit bozulduğu anda derhal sonuç doğurur. Mehir, nafaka v.b gibi.⁵⁶

b- Bağlayıcı Olmayan (Caiz) Akitler: Akdi yapan taraflardan birisi tarafından fesh edilebilen akitlerdir. Bu akit her iki taraf için de bağlayıcı değildir. Mecelle, hüküm bakımından geçerli (nafız) akitlerin

⁵² Zeydan, a.g.e., s.307.

⁵³ Mecelle, Madde 113.

⁵⁴ Karaman, a.g.e., II, 56; Zerka, a.g.e., I, 577; Zeydan, a.g.e., s. 307

⁵⁵ Mecelle, Madde 114.

⁵⁶ Zeydan, a.g.e., s. 307.

bölümlerini açıklarken, taraflar için bağlayıcı olmayan akitleri :*" Bey-i gayr-ı lazım, kendisinde hiyarattan birisi bulunan bey'i nafızdır."*⁵⁷ şeklinde tanımlamıştır. Taraflar muhayyerlik şartı ile bir akit yaparlarsa, her birisi müstakil olarak akdi fesh edebilir. Mesela; vedia, ariyet v.b gibi sözleşmelerde durum böyledir.⁵⁸ Bağlayıcı olmayan akitler, bazen taraflardan birisini bağlar, diğerini ise bağlamaz. Yani birisinin akdi fesh hakkı vardır, diğerinin yoktur. Rehin ve kefalet akitleri bu türdendir. Rehin akdi tamamlandıktan sonra borçlu akdi fesh edemez, rehni alan kişi ise tek taraflı olarak akdi fesh edebilir.⁵⁹

8- Mübadele Edilen Şey Bakımından Akitler:

Mübadele edilen şey bakımından akitler üç grupta mütalaa edilmiştir.

a-Bedelli (ıvazlı) Akitler : Karşılıklı borç doğurma esası üzerine kurulmuş akiterdir. Bu tür akitlerde taraflar karşılıklı olarak birbirlerine birtakım şeyler vermek suretiyle, karşılığında başka bir şey alırlar. Mesela; satım, kira, sulh gibi akitlerde karşılıklı olarak taraflar arasında menfaat değişimi söz konusudur.⁶⁰

b- Teberru Akitleri: Akdi yapan taraflardan birinin diğerine yardım ve bağışta bulunması esasına bağlı olan akitlerdir. Mesela; ariyet ve hibe gibi.⁶¹

c-Başlangıç itibarı ile teberru, sonuç itibarı ile bedelli akitler: Bu şekilde yapılan akitlerde iki yönlü durum vardır. Öncelikle borç veren kişi, borç alana para, altın, gümüş v.s vermekle karşılıksız bir ödemedede

⁵⁷ Mecelle, Madde 115.

⁵⁸ Zeydan, a.g.e., s. 307

⁵⁹ Bilmen, a.g.e. VII, 25.

⁶⁰ Zerka, a.g.e., I, 578.

⁶¹ Karaman, a.g.e., II, 57; Zerka, a.g.e., I, 579.

bulunmuş gibidir. Bu yönüyle akit, teberru niteliğindedir. Fakat alacaklı, vadesi gelen borcu geri isteyeceği zaman akit, bedelli duruma dönüşür. Kefalet akdi de bu niteliktedir. Bu sebepten dolayı bu nitelikteki akitlere başlangıç itibarı ile teberru, sonuç itibarı ile bedelli (ivazlı) akitlerin hükümleri tatbik edilir.⁶² Bu tür akitler çift yönlü oldukları için, akti yapanların durumunun bu akdi yapmaya elverişli olması gerekir. Mesela; kısıtlının (kasırın) kefaleti kabul edilemez.⁶³

9-Tazmin Bakımından Akitler:

Tazmin bakımından akitler üç gruba ayrılmıştır.

a-Zam'an Akitleri: Akdin icra ve ifasının gereği, bir elden diğer bir ele intikal eden mal, teslim alan kişinin tazmin yükümlülüğü altına girmiş kabul edilir. Bu sebepten dolayı bu tür akitler zam'an (tazminata tabi) akitleri olarak isimlendirilirler. Satım, ikale, mal karşılığında sulh v.b gibi.

b- Emanet Akitleri: Akdin icrası sırasında teslim alınmış olan malın, teslim alanın elinde emanet olarak kabul edildiği akitlerdir. Teslim alan kişinin herhangi bir kusuru olmaksızın mal telef olursa, tazmin etmek gerekmez. Vedia, ariyet ve vekalet akitleri gibi.⁶⁴

c- Çift Vasıflı Akitler: Bir yönüyle tazmin, diğer bir yönüyle emanet hükmü taşıyan akitlerdir. Mesela; kira, rehn ve mala karşılık menfaat ile sulh gibi.⁶⁵ Kira akdinde kira bedeli karşılığında elde edilen şey kiralanan şeyin aslı değil, menfaattir. Kiralanan şeyin teslimi ise menfaati elde etmenin zaruri bir neticesidir. Bu sebeple kiralanan şeyin aslı kiracıya teslim edilince, teslim edilen şeyin aslı *emanet*, menfaati ise *tazmin* hükmüne tabidir. Buna göre; kiracı kiralanan şeyin içinde oturmasa da, kira

⁶² Zerka, a.g.e., I, 579; Karaman, a.g.e., II, 56.

⁶³ Mecelle, Madde 628.

⁶⁴ Merğınani, a.g.e., III, 240; Zerka, a.g.e., I, 580.

⁶⁵ Karaman, a.g.e., II, 58; Zerka, a.g.e., I, 580 v.d.

hükmü yürürlükte olur ve boşa geçen zaman kiracı hesabına işlenir. Kiracı, boşa geçen zamanın da kirasını ödemek zorundadır.⁶⁶ Akdin, tazmin veya emanet hükümlerinden hangisine tabi olduğunu anlamak için, bedelli(ivazlı) olup-olmadığını tespit etmek gerekir. Şayet akdin herhangi bir noktasında bedel söz konusu ise, akit tazmine bağlı olur ve mala herhangi bir zarar gelmesi durumunda tazmin gerekir. Şayet bedel yok ise mal emanet hükmünde olur ve tazmin gerekmez.⁶⁷

10- Gayesi Bakımından Akitler:

Akitler gayelerine göre beş grupta mütalaa edilmişlerdir.

a- Gayesi temlik olan akitler: Satış, hibe, vasiyet, kira ve ariyet gibi.

b- Gayesi ortaklık olan akitler: Şirket, mudaraba ve müzaraa gibi.

c- Gayesi teminat olan akitler: Rehin ve kefalet akti gibi.

d-Gayesi koruma ve muhafaza olan akitler: Vedia akti gibi.

e-Gayesi tevkil olan akitler: Vekalet ve vesayet akti gibi.⁶⁸

11-Zamana Bağlılık Bakımından Akitler:

Zamana bağlılık bakımından akitler iki gruba ayrılmışlardır.

a- Ani İfalı Akitler: Sulh, karz, satım ve hibe gibi akitler, ifa ve icrası bakımından zamana muhtaç olmayan akitlerdir. Bu tür akit yapan taraflar, istedikleri anda akdi ifa ve icra ederler.

b- Süreli Akitler : İfa ve icrası bir anda olup bitmeyen, aksine mahiyetleri gereği ifa ve icrası zaman içine yayılarak devam eden akitlerdir.

⁶⁶ Mecelle, Madde 473.

⁶⁷ Merğınani, a.g.e., III, 246; İbnu'l-Humam, Kemalüddin Muhammed b. Abdulvahid es-Sivasi, *Fethu'l-Kadir*, C. I-X, Mısır 1980, VIII, 484.

⁶⁸ Zerka, a.g.e., I, 583

Mesela; kira, ariyet, şiket ve ortaklık akitleri gibi.⁶⁹

12- Müstakil Olup-Olmama Bakımından Akitler:

Müstakil olup-olmama bakımından akitler iki gruba ayrılmıştır.

a- Asli Akitler: Varlığı veya yokluğu başka bir şeye bağlı olmayan akitlerdir. Bu akitler, kendi başlarına vücuda gelebilen akitlerdir. Satım, kira ve ariyet gibi.

b- Tebei Akitler : Bu tür akitler, varlığı ve sona ermesi bir başka hakka bağlı olan akitlerdir. Mesela; borç olmayınca kefalet ve rehin olmaz, borç ortadan kalkınca bunlar da ortadan kalkar.⁷⁰ Borç vermeden önce rehin, peşin olarak alınabilir.⁷¹ Aynı şekilde kesinleşecek bir borca karşılık, kefalet akdi yapılabilir. Akdin hükmünü de yerine getirmek suretiyle antlaşmayı sonuçlandırabilirler.⁷²

---

⁶⁹ Karaman, a.g.e., II, 59.

⁷⁰ Karaman, II, 59 v.d.

⁷¹ Zerka, a.g.e., I, 586.

⁷² İbn Abidin, Muhammed Emin, Reddu'l-Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtar Şerhu Tenviru'l-Ebsar, C. I-VIII, Mekke, ty., V, 283; Kasani, a.g.e., VI, 9.

II-SATIM AKDİ

A - SATIM AKTİNİN TARİFİ:

Satmak ve satın almak kavramları, Arapça'da *bey'* kelimesi ile karşılanır ve bu kelime, iki zıt anlamı birarada taşır.⁷³ Alış-veriş kavramlarını ifade etmek üzere kullanılan bir başka lafız da *şiradır*. Bu da tıpkı *bey'* sözcüğü gibi iki zıt anlamı birarada taşır. *Bey'* kelimesi sözlükte; bir şeyi bir şeye karşılık olarak vermek, malı malla değişmek manasına gelir.⁷⁴

Bey' kelimesinin çoğulu *buyu* şeklindedir. Satış çeşitlerinin çok oluşu ve her birisinin kendisine özel hükümleri olması sebebiyle, klasik fıkıh kitaplarında satışlarla ilgili bölümler, "*Kitab-ul Buyu*" şeklinde çoğul sigası ile kullanılmıştır.⁷⁵

Satım akti, bir terim olarak, *malın malla özel bir şekilde mübadele edilmesidir* şeklinde tarif edilmiştir. Satım akdi ile, elde edilmek istenilen mal belli bir bedel karşılığında muayyen şekilde değiştirilir.⁷⁶ el-Mavsili'nin (Ö.683/1284) tarifi şöyledir: "*Mütekavvim bir malı mütekavvim bir mal karşılığında mülkiyetleri nakletmek suretiyle değişmektir.*"⁷⁷ Bilindiği gibi mütekavvim mal, değeri olan ve şer'an

⁷³ Huraşi, Ebu Abdullah Muhammed, *Muhtasarı Seydi Halil*, Beyrut, 1317, V, 3.

⁷⁴ Zuhayli, a.g.e., IV, 344; ez-Zebidi, Zeynuddin Ahmed b. Ahmed b. Abdillatif, *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, Terceme ve Şerh: Miras, Kamil (I-III)/Naim, Ahmet, (IV-XII), Ankara, 1987, VI, 377; Merğınani, a.g.e., III, 24; Mevsili, a.g.e., II, 3; Ceziri, Abdurrahman, *Kitabu'l-Fıkh ale'l-Mezahibi'l-Erbaa*, C. I-IV, Daru'l-Fıkr, Beyrut, t.y., II, 147; Seyyid Sabık, a.g.e., III, 126; Tandoğan, Haluk, *Borçlar Hukuku*, C. I-II, Ankara, 1979, I,36; Şirbini, a.g.e.,II, 2; Molla Hüsrev, *Dürerü'l-Hukkam*, C.I-II, y.y., t.y., II,142; Heyet, *el-Fetava'l-Hindiyye*, Bulak, 1310, III, 2.

⁷⁵ Zuhayli, a.g.e. IV, 343.

⁷⁶ Kasani, a.g.e., V, 133; Zuhayli, a.g.e.,IV, 344 v.d.

⁷⁷ Mevsili, a.g.e., II, 3.

yararlanılması caiz olan maldır.⁷⁸ Türk Borçlar Kanunu'nda ise satım akti şöyle tarif edilir: " *Satım öyle bir akittir ki; onunla satıcı, satılan malı alıcının üstlendiği bedel karşılığında alıcıya teslim ve mülkiyeti ona naklelemek borcunu yüklenir.*"⁷⁹ Görüldüğü gibi bu tarife göre mülkiyet; akit ile intikal etmeyip, sadece aktin sonucunda mülkiyeti nakil borcu doğmaktadır.⁸⁰

Mecelle'de satım akti : "*Malın malla değiştirilmesi*"⁸¹ olarak tarif edilir ve aktin meydana gelebilmesi için kabzın gerekmediği belirtilir: "*Bey'de kabz şart değildir. Fakat ba'del akd evvela müşteri semen-i bayia ve sanien bayi, mebi müşteriye vermeye borçlu olur.*"⁸² Ancak akitte kabz şartı bulunmamakla birlikte, akitten hemen sonra karşılıklı mübadelenin gerektiği bu maddede açıkça belirtilmiştir.

Satım akdinde malın, belli bir bedel karşılığında değiştirilmesinin esas olduğu daha önceleri geçen tanımların içinde yer almıştı. İşte satım akdinin bu özelliği, satış ile trampayı (malın malla değişimini) birbirinden ayıran en belirleyici özelliktir.⁸³

B- SATIM AKTİNİN MEŞRUIYETİ

Şartlarına uygun olarak yapılacak alış-verişin meşruluğu Kitap, Sünnet ve İcma delillerine dayanır:

*"Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin. Ancak kendi rızanızla yaptığınız ticaretle yemeniz helaldir."*⁸⁴

⁷⁸ Zeydan, a.g.e., s.186; Ebu Zehra, el-Mülkiyye ve Nazariyyetü'l-Akd, s. 49; Ergüney, Hilmi, Türk Hukukunda Lügat ve İstilahlar, İstanbul, 1973, s. 285.

⁷⁹ Türk Borçlar Kanunu, Madde 182.

⁸⁰ Tandoğan, a.g.e., I, 36; Yazgan, Gültekin, Hukuk, İstanbul, 1987, s.168 v.d.; Fezyioğlu, Necmettin, Borçlar Hukuku, C. I-II, İstanbul, 1970, I, 53.

⁸¹ Mecelle, Madde 105.

⁸² Mecelle, Madde 262.

⁸³ Fezyioğlu, a.g.e., I, 41.

⁸⁴ Nisa, 4/29.

*"Allah alış-verişi helal, faizi ise haram kılmıştır."*⁸⁵

Resulullah'a (S.A.V) hangi kazancın daha temiz olduğu sorulduğunda, şöyle buyurmuştur: *"Kişinin elinin emeğiyle ve mebrur (yani dürüstçe yapılan, yalan yere yemin ve aldatma karışmayan) alışverişle kazandığıdır"*⁸⁶ Bilindiği gibi Hz. Peygamber'in (S.A.V) kendisi de ticaret yapmış ve ticaret kervanları yönetmiştir.⁸⁷ İnsanlar da aynı şekilde tarih boyunca hep ticaret yapagelmışlerdir. Sınırları çizilmekle beraber, hiç bir dönemde alışveriş; gerek dinler tarafından, gerekse toplumlar tarafından olsun yasaklanmamış, aksine teşvik edilmiştir. Rasulullah (S.A.V) insanlığa peygamber olarak geldiğinde de insanlar ticaret yapıyorlardı ve O, bu insanların yapmış oldukları muamelelere müdahale etmemiş, buldukları hal üzere bırakmıştır. ⁸⁸

C- SATIM AKTİNİN ÇEŞİTLERİ

Değişik bakış açılarına göre satım aktinin çeşitleri şu şekildedir:

1- Yapılan Muamele Bakımından Alış-Verişler: Bu açıdan satım akti başlıca iki gruba ayrılmaktadır. Sonuç doğurup doğurmaması açısından bu, Mecelleye şu şekilde yansımıştır: Mün'akid ve gayri mün'akid bey'.⁸⁹

a- Mün'akid bey': Sonuç doğuran satım akdidir. Dört kısma ayrılır.⁹⁰

⁸⁵ Bakara, 2/275.

⁸⁶ Müsned, III, 466; IV, 143.

⁸⁷ Hamidullah, Muhammed, *İslama Giriş*, (Ter. Kemal Kuşçu), Ankara, t.y., s. 56; Konrapa, Zekai, *Peygamberimiz*, İstanbul, ty. s. 52; Hasan İbrahim Hasan, *İslam Tarihi*, (Ter. İsmail Yiğit/Sadrettin Gümüş), C. I-VI, İstanbul, 1985, I, 100.

⁸⁸ Serahsi, a.g.e., XII, 108.

⁸⁹ Mecelle, Madde 105.

⁹⁰ Mecelle, Madde 106.

aa- Sahih bey' (bey-i caiz): Aslen ve vasfen meşru olan bey'dir.⁹¹

ab- Fasit bey': Aslı itibarıyla sahih olmakla beraber, vasfi itibarı ile sahih değildir. Bedelin gayri mütekavvim mal olması gibi.⁹²

ac- Mevkuf bey': Geçerli olup-olmaması, başkasının iznine bağlı olan satış şeklidir. Fuzulinin yapmış olduğu alış-veriş akti gibi.⁹³

ad- Nafiz bey': Başkasının herhangi bir hakkı bulunmaması sebebiyle derhal uygulanabilen satım aktidir. Akit yapıldığı anda derhal sonuç doğurur; satıcı bedele, alıcı ise satılan mala (mebi'e) sahip olur.⁹⁴

Nafiz bey'de iki kısma ayrılır:

i-Lazım bey': Kendisinde herhangi bir muhayyerlik hakkı bulunmayan satım şekline lazım bey' denir.⁹⁵ Bu tür akitler yapıldığı anda hüküm ifade ederler ve taraflar akitten vazgeçemezler. Akit ancak karşılıklı rıza (ikale) yoluyla akdi feshedebilirler.⁹⁶

ii- Lazım olmayan bey': Kendisinde muhayyerliklerden birisi bulunan satım şekline lazım (bağlayıcı) olmayan bey' denir. Muhayyerlik hakkına sahip olan taraf isterse akti fesheder, isterse devam ettirir.⁹⁷

b- Gayr-i mün'akit bey' (Batıl Akitler): Gayr-i mün'akit bey' batıl olup, hüküm doğurmeyen satım şeklidir.⁹⁸

Batıl akitlerde, akdin kuruluş şartları kısmen veya tamamen bulunmadığı için geçersizlik söz konusudur. Mesela; dinen mütekavvim mal

⁹¹ Mecelle, Madde 108.

⁹² Mecelle, Madde 109.

⁹³ Mecelle, Madde 111.

⁹⁴ Mecelle, Madde 113; Ergüney, a.g.e., s. 67.

⁹⁵ Mecelle, Madde 114.

⁹⁶ Karaman, a.g.e., II, 446.

⁹⁷ Mecelle, Madde, 115

⁹⁸ Bilmen, a.g.e., VI, 8; Mecelle, Madde 110.

kabul edilmeyen laşe, domuz eti, şarap v.b gibi şeyler⁹⁹ satım aktine konu yapılırsa satış geçersiz olur. Çünkü; batıl akit üzerine hiçbir hüküm bina edilmez.¹⁰⁰

2- Bedel Bakımından Alış-Verişler: Bu açıdan satım akti beş grupta mütalaa edilmiştir.

a) **Mutlak satım:** Yaygın olan satım akdi olup, malın para ve onun yerini tutan değişme vasıtaları karşılığında satılmasıdır.¹⁰¹

b) **Sarf:** Nakdi nakde (parayı paraya) satmaktır. Altını altın, gümüşü gümüş, altını gümüşle satmak gibi.¹⁰²

Günümüz de çeşitli para birimlerinin birbiri karşılığında alınıp satılması da böyledir.

c) **Mukayaza:** Nakit nevinden olmayan bir malı (aynı) diğer bir bir mal ile değiştirmektir. Bugün bu işlem *trampa* olarak bilinmektedir.¹⁰³

d) **Selem:** Bedeli peşin ödenmek suretiyle veresiye mal satın almaktır.¹⁰⁴

e) **Istisna':** Bir şeyi yapmak üzere sanat ehliyle mukavele yapmaktır. Yani sipariş vermektir.¹⁰⁵

3- Karın Belirtilmesi Bakımından Alış-Verişler: Bu açıdan satım akdi dörde ayrılır.

a) **Müsaveme:** Bir kimsenin almış olduğu bir malı, kendisine kaç mal olduğunu söylemeksizin başkasına herhangi bir fiyata satmasıdır.¹⁰⁶

⁹⁹ Bakara, 2/173; Kasani, a.g.e., V, 299.

¹⁰⁰ Kasani, a.g.e., V, 299; İbn Abidin, a.g.e., IV, 104; Zuhayli, IV, 425.

¹⁰¹ Karaman, Hayreddin, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, İstanbul 1986, c.III, s. 261.

¹⁰² Merğınani, a.g.e., III, s. 90.

¹⁰³ Uzunpostalcı, *Hukuk ve İslam Hukuku*, I, 310.

¹⁰⁴ Uzunpostalcı, a.e., s. 312.

¹⁰⁵ Bilmen, a.g.e., V, 7 v.d.; Mecelle, mad. 118, 121, 122, 123, 124.

¹⁰⁶ el-Fetava'l-Hindiyye, III, 4.

b) **Murabaha:** Bir kimsenin almış olduğu bir malı kendisine kaç mal olduğunu söyleyerek, ondan daha fazla bir fiyata satmasıdır.¹⁰⁷

c) **Tevliye:** Bir kimsenin almış olduğu bir malı kendisine kaç mal olduğunu söyleyerek aynı fiyata satmasıdır.¹⁰⁸

d) **Vazıa:** Bir kimsenin bir malı kendisine kaç mal olduğunu söyleyerek ondan daha noksan bir fiyata satmasıdır.¹⁰⁹

D-SATIM AKTİNİN RÜKÜNLERİ VE ŞARTLARI :

Rükün; birşeyin varlığı kendi varlığına bağlı olan ve onun yapısından bir parça teşkil eden unsurdur. Mesela; evlenme akti için *icap ve kabul* bir rükündür. Çünkü; evlenme aktinin varlığı *icap ve kabulün* varlığına bağlıdır ve aktin bir cüzüdüdür.¹¹⁰

Şart; birşeyin varlığı kendi varlığına bağlı olmakla beraber, onun yapısından bir parça teşkil etmeyen iş veya vasıftır. Mesela; namaz için *abdest* bir şarttır. Bununla birlikte abdest, namazın mahiyetinden bir parça değildir.¹¹¹

Rükün ve şart yoksa, onlara bağlı olan hüküm de yoktur. Bununla birlikte rükün, aktin mahiyetinden bir parçadır. Şart ise, hükmün mahiyetinin dışındadır.¹¹²

Bundan hareketle satım aktinin rükünlerine ve şartlarına temas etmek yerinde olacaktır.

¹⁰⁷ Aynı eser, a.y.

¹⁰⁸ Bilmen, a.g.e., V/ 8.

¹⁰⁹ Bilmen, a.g.e., a.y.

¹¹⁰ Tantavi, a.g.e, s.276; Ebu Zehra, *Usulu'l-Fıkh*, s. 60; Şaban, Zekiyyüddin, *Usulu'l-Fıkh'i'l-İslami*, Bingazi, 1989, s. 251 v.d.

¹¹¹ Şevkani, *İrşadu'l-Fuhul ila Tahkiki İlmi'l-Usul*, Thk. Ebu Mus'ab Muhammed Said el-Bedri, Beyrut 1992, s.25; Ebu Zehra, a.g.e., s.59; Şaban, Zekiyyüddin, a.g.e., s. 252; Atar, Fahrettin, *Fıkh Usulu*, İstanbul, 1988, s. 137.

¹¹² Şaban, Zekiyyüddin, a.g.e. s. 252

1-Satım Aktinin Rükünleri: Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi bir akdin oluşabilmesi, rükünlerinin tam olmasına bağlıdır. Çünkü rükün, aktin mahiyetinden olup; onu oluşturan parçalardan bir tanesidir.¹¹³ Bir aktin vücut bulabilmesi için; icap, kabul, akti yapan taraflar ve akde konu olan malın bulunması gerektiği hususunda bütün fakihler görüş birliğine varmışlardır. Fakat bütün bu sayılanların aktin rükünlerinden olup-olmadığı konusu tartışmalıdır.¹¹⁴ Hanefilere göre aktin rükünleri; karşılıklı rızaya delalet eden icap ve kabuldür.¹¹⁵ Aktin diğer gereklerinden olan akit konusu mal ve akti yapan taraflar, icap ve kabulün vücut bulabilmesi için gerekli olan unsurlar olduğundan dolayı, Hanefiler aktin rükününe, icap ve kabul demekle yetinmişlerdir.¹¹⁶ Hanefilerin dışındaki fakihlere göre aktin üç rükünü vardır. Bunlar: Akti yapan taraflar (alıcı ve satıcı), akte konu olan şey ve aktin sigası (icap ve kabul) şeklindedir.¹¹⁷ Bu tasnif modern hukukun tasnifi ile paralellik arz etmektedir.¹¹⁸ Ancak aktin rükünleri konusunda Hanefiler ile Cumhur arasında görüş birliği yoksa da bu, ıstılaha ait bir ihtilaf olup, aktin neticesine tesir etmez.¹¹⁹

Şimdi unsurların herbirini kısaca gözden geçirelim:

a-İcap ve Kabulün Tarifi :

aa-İcap: Akti yapan taraflardan birisi tarafından öncelikle ortaya konan ve akit yapmaya yönelik rızaya delalet eden iradebeyanıdır.¹²⁰

¹¹³ Tantavi, a.g.e., s.276; Zuhayli, a.g.e., IV, 92.

¹¹⁴ Zeydan, a.g.e., s.242; Tantavi, a.g.e., s. 276.

¹¹⁵ Kasani , a.g.e., V, 133; İbnu'l-Humam, a.g.e., VI, 248; İbn Abidin, a.g.e., IV, 503; Fetava'l-Hindiyye, III, 2; Zeydan, el-Medhal, s. 242; Tantavi, a.g.e., s. 276.

¹¹⁶ Şevkani, Neylü'l-Evtar, V, 142; Ceziri, a.g.e., II, 155; Zuhayli, a.g.e., IV, 92; Zeydan, a.g.e., s.242.

¹¹⁷ Ceziri, a.g.e., II, 155; Zuhayli, a.g.e., IV, 92; Zeydan, a.g.e., s. 242; Tantavi, a.g.e., s. 276

¹¹⁸ Feyzioglu, a.g.e., I, 54 v.d.

¹¹⁹ Zuhayli, a.g.e., IV, 92.

¹²⁰ İbn Abidin, a.g.e., IV, 506; Mecelle, Madde 101.

ab- Kabul: İcaptan sonra meydana gelen ve rızaya uygunluğu belirten ikinci irade beyanıdır.¹²¹ Buna göre ilk irade beyanı icap, ikinci irade beyanı ise kabuldür. İlk irade beyanının alıcı veya satıcı tarafından ortaya konmuş olması neticeyi değiştirmez.

b-Aktin Sigası: Arap dilbilimcileri, harflerin düzeninden, hareketlerinden ve sakin oluşlarından elde edilen durumları siga olarak ifade etmişlerdir.¹²²

Akitte siganın tarifi ise; icap ve kabulün gerçekleştiği şeydir ki, bu da iradenin dışı vurmuş şeklidir. Şöyle ki, aktin oluşmasında esas olan, tarafların akti oluşturmaya yönelik iradeleridir. Bu iradenin de kendisini açığa çıkaracak bir söz veya onun yerini tutacak bir şey olmadığı müddetçe bilinmesine imkan yoktur. Bu da ancak icap ve kabulle gerçekleşir. İşte iradenin varlığına delalet eden lafızları İslam hukukçuları *aktin sigası* olarak isimlendirmişlerdir.¹²³

Yukarıda da işaret olunduğu gibi ekseri alimlerce rükün olarak kabul edilen aktin sigası, yani tarafların iradelerini açığa vurmaları hukuken muteber kabul edilen bir yol ile olmalıdır. Hanefilere göre bu yol; insanların örf ve adetlerine uygun olarak, rızaya delalet edebilecek ve kendisi ile satım akti gerçekleştirilebilecek her türlü lafızdır.¹²⁴ Akitte kullanılan bu lafızlar mazi sigasında olmalıdır. Bununla birlikte alım-satım kastedilerek hal sigası ile de akit gerçekleştirilebilir. Ancak gelecek zaman ve -ihtilafı olmakla beraber- emir sigaları ile akit gerçekleşmez.¹²⁵

¹²¹ İbn Abidin, a.g.e., IV, 506; Mecelle, Madde 102.

¹²² Tehanevi, *Keşaf-ü Istılahati'l-Fünun*, II, 835-836.

¹²³ Zeydan, *Medhal*, s. 247.

¹²⁴ Ceziri, a.g.e., II, 155; Ebu Zehra, *el-Mülkiyye ve Nazariyetü'l-Akd*, s.199.

¹²⁵ Serahsi, Ebu Bekr Muhammed b. Ebi Sehl Ahmed, *el-Mebsut*, C.I-XXX, İstanbul, 1983, XII, 108; Merğınani, a.g.e., III, 24; Mevsili, a.g.e., II, 4; Mecelle, Madde 168; Ebu Zehra, a.g.e., s. 214 v.d; Zuhayli, a.g.e., IV, 97 v.d.

c- Aktin Konusu (Ma'kudun aleyh): Aktin konusuna aktin mahalli veya ma'kud aleyh denir. Bu ikisi aynı anlamda kullanılmaktadır. Aktin netice ve hükümlerinin ortaya çıktığı ve anlaşmanın vukubulduğu şeydir. Bir çok çeşidi vardır. Bu, akitlere göre değişiklikler gösterir. Akte konu olan şey bazen mal olur, bazen menfaat olur, bazen iş akti olur v.s. Bu sebepten dolayı akitler, yapıldığı konunun özelliğine göre değişik isimler alırlar. Mesela; satım akti, kira akti, hibe akti, evlilik akti gibi.¹²⁶

Bir şeyin akte konu olabilmesi için :

ca- Akte konu olan şeyin meşru olması gerekir. Aksi takdirde akit batıl olur. Mesela; şarap ve domuz etinin satışı gibi.

cb- Akte konu olan şey akit anında mevcut olmalıdır.

cc|- Akte konu olan şeyin akit anında teslim edilebilir nitelikte olması gerekir.

cd- Akte konu olan şey taraflarca bilinmelidir. Akitlerde ihtilaf ve tartışmaya sebep olabilecek şeyleri ortadan kaldırmak gerekir.¹²⁷

2- Satım Aktinin Şartları:

Satım aktinde dört çeşit şart bulunur.¹²⁸ Bu şartlar şunlardır:

a- Meydana gelme (İn'ikad) Şartları:

Bir akdin hukuken tamam olabilmesi için gerekli olan şartlardır. Bu şartlarda eksiklik olursa akit geçersiz olur. Aktin meydana gelme şartları da dört gruba ayrılır:

¹²⁶ Zeydan, el-Medhal, s. 257 v.d.; Tantavi, a.g.e., s.305; Zuhayli, a.g.e., IV, 172 v.d.

¹²⁷ Zeydan, a.g.e., s. 257; Tantavi, a.g.e., a.y.

¹²⁸ el-Fetava'l-Hindiyye, III, 2; İbn Abidin, a.g.e., IV, 504; Zuhayli, a.g.e., IV, 354.

aa- Aktin tarafları ile ilgili şartlar:

aaa- Ehliyet : Ehliyet lugatta; selahiyet, ¹²⁹ layık ve yeterli olmak¹³⁰ demektir. İstılahta ise ehliyet, Kanun Koyucu'nun (Şari'in) şahısta taktir ettiği, onu din ve hukukun muhatabı olmaya uygun bir mahal haline getirdiği vasıftır.¹³¹

Ehliyet iki kısma ayrılmıştır:

i- Vücup Ehliyeti: Vücup ehliyeti zimmette oluşur, kişinin lehinde ve aleyhinde hakların sabit olması selahiyetli olmayı ifade eder.¹³² İnsan için bu ehliyetin temelini canlı olmak oluşturur. Dolayısıyla hayatta olan herkes için hatta cenin halinde de olsa bu hak söz konusu olur.¹³³

ii- Eda Ehliyeti: Eda ehliyetinin esasını akıl teşkil etmektedir. Yani eda ehliyeti; akıl mevcut ise vardır, mevcut değil ise yoktur. Bir şahsın yapmış olduğu tasarruflarının hukuken ve şer'an muteber kabul edilebilmesi için bu ehliyetin mevcut olması gerekir.¹³⁴

Alış-veriş yapacak olan kişinin, eda ehliyetine sahip olması yani akıllı olması ve kar ile zararı, iyi ile kötüyü birbirinden ayırt edebilecek yaşta olması gerekir. Bu da genel olarak yedi yaşını doldurmakla kazanılır. Kişinin yedi yaşından itibaren bülüğ çağına kadar olan dönemi *temyiz* dönemidir. Bu dönemde yapılan kazandırıcı tasarruflar geçerlidir. Mesela; lehine yapılan vasiyetler, hibeler v.b gibi. Fakat çocuğun, zararına yapmış olduğu tasarruflar ise geçerli değildir. Mesela; hibe, vasiyet v.b gibi

¹²⁹ Zeydan, el-Medhal, s. 261.

¹³⁰ Karaman, Mukayeseli İslam Hukuku, I, 178.

¹³¹ Karaman, a.g.e., I, 178.

¹³² Hudari Beğ Usulü'l-Fıkh, s. 90; Zeydan, a.g.e., s. 261.

¹³³ Zeydan, el-Medhal, s. 262.

¹³⁴ Hudari Beğ, a.g.e., s.90.

çocuğun zararına olan tasarruflar bunlardan sayılabilir.¹³⁵ Bunun yanında zarar ve menfaat ihtimali birarada olan tasarruflar velinin iznine bağlıdır.

Satım akdi ve kira akdi gibi tasarruflar bunlardan sayılabilir.¹³⁶

aab- Akti yapanların birden fazla olması : Satım akdinde en az iki tarafın olması gerekir. Bir vekil, hem satıcıyı hem de alıcıyı temsil edemez. Fakat; kişinin babası, vasisi, her iki tarafın tayin ettiği elçi ve hakim bundan müstesnadır. Şayet bunlar akdi yapmak üzere tayin edilirse, hem alıcı hem de satıcı konumunda olurlar.¹³⁷

ab- Aktin Kendisinde Bulunması Gereken Şartlar:

Akdin kendisinde bulunması gereken tek şart vardır. Bu da kabulün icaba uygunluğudur.¹³⁸ İcap ile kabul arasında uyumsuzluk olursa, satış meydana gelmez.¹³⁹ Akdin yapılabilmesi için, icap ve kabul aynı mecliste gerçekleşmelidir. Gaib olan iki kişi arasında, yazışmak suretiyle akidleşilmesi halinde ise, icabı yapan tarafından, aktin ikinci tarafına yazının ulaştırıldığı vakit, akit meclisi olarak kabul edilir.¹⁴⁰

ac- Akde konu olan şeyin şartları: Bir şeyin satım aktine konu olabilmesi için kendisinde bir takım şartların bulunması gerekir. Bunlar:

- 1-Mebi' hukuken mal olmalıdır.
- 2- Mebi' mütekavvim bir mal olmalıdır.
- 3-Mebi' bizatihi mülk edinilebilen şey olmalıdır.
- 4- Akit sırasında akte konu olan şey mevcut olmalıdır.

¹³⁵ Zeydan, el-Veciz, s. 97.

¹³⁶ Zeydan, el-Veciz, s.97 v.d.

¹³⁷ Zuhayli, a.g.e., IV, 355.

¹³⁸ Kasani, a.g.e., V, 136.

¹³⁹ Kasani, a.g.e., V, 136; Yusuf Musa, a.g.e., s. 256.

¹⁴⁰ Mecelle, Madde 181;Zuhayli, a.g.e., IV, 357.

5- Mebi' akit sırasında teslim edilebilir olmalıdır.¹⁴¹

ad- Bedelin şartları:

Bedel, kıymet taşıyan ve mevcut olan bir mal olmalıdır. Kıymet taşımayan bir şey alış-verişte bedel olarak verilirse akit gerçekleşmez.¹⁴²

b- Sıhhat Şartları:

Akdin sıhhat şartları genel ve özel olmak üzere iki kısma ayrılır:

ba-Genel şartlar: Bütün satış çeşitleri için geçerli olan şartlardır.

Mesela; satım aktinde ikrah, garar, bilinmezlik, fasit şart v.s bulunmamalıdır.

bb-Özel şartlar: Bazı satış türlerinde bulunan, bazılarında ise bulunmayan şartlardır. Bu şartlar satılan malın niteliğine ve akdin türüne göre değişik özellikler gösterir. Mesela; sarf aktinde bedellerin peşin olması, menkullerde kabzdan önce satış yasağının olması v.b gibi.¹⁴³

c-Nefaz Şartları:

Nefaz şartından kasıt akdin yürürlük kazanabilmesi için gerekli olan şartlardır. Bunun için satılan mal, satıcının mülkü veya velayeti altında olmalıdır. Başkasına ait mülkü, yetkisiz olarak satan kimsenin (*fuzulinin*) satışı yürürlük kazanmaz.. Çünkü satım akdi, mülk ve velayet yetkisine dayanmamıştır.¹⁴⁴

Hanefilere göre; fuzulinin satışı, mülk sahibinin icazetine bağlıdır. Şayet, malın sahibi icazet verirse akit geçerli hale gelir.¹⁴⁵ Şafiilere göre ise; bir kimsenin satım akdine taraf olabilmesi için; şayet mal sahibi ise, tam bir mülkiyete sahip olması, şayet vekil ise tam bir velayet sahibi

¹⁴¹ Zuhayli, a.g.e., IV, 357-358; Zeydan, el-Medhal, s. 257v.d.;Tantavi, a.g.e., s. 305.

¹⁴² Zuhayli, a.g.e., IV,358.

¹⁴³ Serahsi, a.g.e., XII,111; Ğamravi, Muhammed Zühri, es-Siracu'l-Vehhac, İstanbul, ty., s. 191; Meydani, a.g.e., II,276; Ceziri, a.g.e., II,233 v.d.; Bilmen, a.g.e., VI, 91.

¹⁴⁴ Ceziri, a.g.e., II, 167.

¹⁴⁵ Kasani,a.g.e.,V, 135; İbn-i Abidin,a.g.e., IV, 505; Seyyid Sabık, a.g.e., III, 133.

olması şarttır.¹⁴⁶ Bu sebepten dolayı, Şafiiler fuzulinin satışını *batıl* (geçersiz) kabul etmişlerdir.¹⁴⁷

d- Satım Aktinin Lüzum Şartları:

Satışın bağlayıcı olması, akdi yapanlara fesih imkanı veren muhayyerliklerden hiç birisinin bulunmamasına bağlıdır.¹⁴⁸ Satım akdinde taraflar için muhayyerlik hakkı söz konusu ise akid bağlayıcı olmaz; taraflar isterse satışı kabul eder, isterse fesh eder.¹⁴⁹

---

¹⁴⁶ İbn-i Rüşd, a.g.e., II, 143.

¹⁴⁷ Zeydan, a.g.e., s. 290.

¹⁴⁸ Mecelle, Madde 114.

¹⁴⁹ İbn-i Abidin, a.g.e., IV, 592.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAM HUKUKUNDA MAL VE MÜLKİYET

I-MAL

A-Malın tarifi :

Mal, kelime anlamı itibarı ile; *biriktirilebilen ve insanın bilfiil elinin altında bulundurulabilen şeydir*. Bu ister ayn olsun, isterse menfaat olsun değişmez.¹

Mal, açıklamaya gerek olmayacak derecede tanınmasından dolayı bazı sözlükler bu kelimenin anlamını açıklamayı gereksiz görmüşlerdir.² Bununla birlikte özellikle son dönemlerde, mal kelimesinin daha iyi anlaşılabilmesi için, pek çok kaynakta sözlük anlamı da açıklanmıştır.

Tacu'l-Arus sahibi Zebidî (ö.1205/1791) malı; "kişinin sahip olduğu herbir şey" şeklinde tanımlamıştır. Bazılarına göre bu kelime müennes olarak da kullanılır ve faydalanmak için biriktirilen şey anlamına gelir³. Bu kelimenin çoğulu emval şeklinde kullanılır.

İbnü'l-Esir (ö.606/1209) malın sözlük anlamını açıklarken: "*Mal, aslında altın ve gümüşten malik olunan şeylere denirken; sonradan elde edilen ve sahip olunan her türlü maddi eşyaya denmiştir*" demektedir. Ve devamla bu ismin Araplar tarafından, daha çok develer için kullanıldığını, çünkü mallarının büyük bir kısmını develerin oluşturduğunu belirtmektedir.⁴

¹ İbnü'l-Manzur, *Lisanu'l-Arab*, mal mad.; İbn Abidin, a.g.e., IV,501; Ebu Zehra, *el-Mülkiyye ve Nazariyyetü'l-Akd*,s.47; Ebu Ceyb, Sa'di, *Kamusu'l-Fıkhî*, Dımeşk, 1988, s.239.

² Cevherî, İsmail b. Hammad, *es-Sıhah* (Thk. Ahmed Abdulğafur Attar), Beyrut, 1990, C. I-VI, Mal mad.; Razi, *Muhtaru's-Sıhah*, mal mad.

³ Zebidi, Muhammed Mürteda el-Huseyni, *Tacu'l-arus min Cevahiri'l-Kamus*, Mısır, 1306, Mal mad.

⁴ İbnü'l-Esir, Mecduddin Ebi Saadati'l-Mübarek, *en-Nihaye fi Garibi'l-Hadis ve'l-Eser*, C. I-V, Kahire, t.y., IV, 372-373.

Firuzabadi (ö.817/1414): "Mal, herhangi bir şeyden malik olduğun şeydir." şeklinde sözlük anlamını açıklamıştır.⁵ Buna göre, mal edinmeye konu olabilen her şey gerek eşya olsun, gerekse menfaat olsun sözlük anlamında *mal* sayılır.⁶

İslam hukukçularının terminolojisinde malın tanımı sözlük anlamı ile yakından alakalıdır. Bu konuda genel olarak iki türlü görüş vardır :

1- Hanefilere göre mal:

Hanefiler mal kavramını, eşyaya veya elle tutulup, gözle görülebilen muayyen ve müşahhas varlığı olan şeylere hasretmişlerdir.⁷ Onlara göre maddi bir nitelik taşımayan, *haklar* ve *menfaatler* mal değil, mülktür.⁸ Çünkü satıma konu olan bir malın mütekavvim ve satım anında teslimi mümkün olan şeylerden olması gerekir.⁹ Menfaatlerin teslimi ise mümkün olmadığından dolayı mal sayılmamıştır. Nitekim Mecelle, malı: "*Tab-ı insani mail olup da vakti hacet için iddihar olunabilen şeydir ki, menkule ve gayri menkule şamil olur*" şeklinde tarif etmektedir.¹⁰ Bu tanıma göre bir şeyin mal sayılabilmesi için onda şu özelliklerin bulunması gerekir:

a- Elle tutulabilmeli ve muhafaza edilebilmeli: Yani mal elle tutulup, muhafaza edilebilir olmalıdır. Dolayısı ile hava, güneş ışığı v.b gibi unsurlar mal sayılmazlar.¹¹

b- Adeten yaralanılması mümkün olmalı: Buna göre murdar et, birkaç buğday tanesi, birkaç damla su v.s mal sayılmaz. Çünkü, bunlardan

⁵ Firuzabadi, Mecduddin Muhammed b. Yakub, *el-Kamusu'l-Muhit*, Beyrut, 1987, Mal mad.; Mütercim, Asım Efendi, *Kamus*, Cemal Efendi Matbaası, İstanbul, 1304, Mal mad.

⁶ Ebu Zehra, a.g.e. , s. 48.

⁷ İbn Abidin, a.g.e., IV, 501; Mecelle, Mad. 159.

⁸ Mecelle, Mad. 125.

⁹ Halebi, *Multeka'l-Ebhur*, II, 3.

¹⁰ Mecelle, Mad. 126.

¹¹ Zuhayli, a.g.e., IV, 40.

adeten faydalanılmaz.¹² Adeten yararlanmadana maksat; normal şartlar altında birşeyden yararlanmadaki sürekliliktir. Zaruret halinde dinen mal sayılmayan bir şeyden yararlanmak onu mal sınıfına sokmaz. Çünkü bu, istisnai bir durumdur. Mesela; açlık anında murdar hayvanın etinden yemek gibi.¹³

Mecellenin tarifini inceleyecek olursak, bir takım noktaların itirazlara yol açabileceğini görürüz. Mesela; sebzeler ve meyveler çabuk bozulduğu için her ne kadar biriktirilmese de yine de mal sayılır. İnsan tabiatının hoşlanmadığı acı ilaçlar ve zehirler de aynı şekilde maldır. Bunun yanında dinen yasaklanmış olan murdar et v.b insanlar tarafından fiilen kazanılıp, istifade edilse de mal sayılmazlar.¹⁴ Mal olma vasfı bütün insanların veya bir kısmının onu mal kabul etmesiyle sabit olur.¹⁵ Mesela, domuz ve şarap gayri müslimler tarafından kullanıldığı için onlara göre maldır. Bir şeyin mal olma vasfından çıkması için bütün insanlar tarafından terkedilmiş olması gerekir.¹⁶

2- Cumhura göre mal:

İslam hukukçularının çoğunluğuna göre mal, kıymeti olan ve telef edene tazmini gereken şeydir.¹⁷ Bunlara göre eşyadan maksat malın bizzat kendisi olmayıp, onun menfaatidir. Dolayısıyla maldan doğmuş olan haklar ve menfaatler de mal sayılırlar. Zaten malın tanımları arasında yer alan ele geçirme ve biriktirme durumları da menfaat sebebiyle gerçekleşir.¹⁸

¹² Ali Haydar, *Duraru'l-Hukkâm*, I, 116; Zeydan, a.g.e., s. 184; Zuhayli, a.g.e., IV, 41.

¹³ Zeydan, a.g.e., s. 187; Zuhayli, a.g.e., IV, 41

¹⁴ Zeydan, a.g.e., s. 184; Zuhayli, a.g.e., a.y.

¹⁵ İbn Abidin, a.g.e., IV, 501.

¹⁶ Zuhayli, a.g.e., IV, 41.

¹⁷ Zuhayli, a.g.e., IV, 502.

¹⁸ Serahsi, a.g.e., XI, 78; Tantâvi, a.g.e., s. 233; Zeydan, a.g.e., s.332; Zuhayli, a.g.e., IV, 42.

Malın tanımı ve sınırlarının tayini, akde konu olması ve akdin sonuçları açısından önemlidir. Mesela ; menfaatleri mal kabul eden cumhur, bundan doğan zararı tazmine tabi tutarken, hanefilere göre tazmin edilmez.¹⁹ Bir noktaya temas etmek yerinde olacaktır; Cumhurun mal konusundaki görüşlerinin günümüzdeki uygulamalara daha uygun düştüğü görünmekle beraber, gerçekte Cumhur ile Hanefiler arasındaki malın tanımları daha ziyade nazari (teorik) açıdandır. Zamanın ihtiyaçları gerektirdiği vakit, hanefiler de birtakım menfaatlerin tazminle yükümlü olduğunu belirtmişlerdir.²⁰

3- Haklar ve Menfaatler:

Haklar ve menfaatler bazı hukukçulara göre mal kabul edilir, bazılarına göre ise mal kabul edilmez. Malla ilgili olmayan hakların mal kabul edilmeyeceğinde ittifak vardır. Mesela; velayet hakkı, kısas hakkı v.b. gibi. Maldan doğan haklar ise hukukçular arasında tartışmalıdır. Mesela; intifa hakkı, irtifak hakkı gibi.

Haklar ve menfaatlerin mal sayılıp sayılmaması gerektiği hususunda İslam hukukçularının yaklaşımı genelde şekildedir:

Maliki, Şafii, Hanbeli hukukçularının çoğunluğuna göre, haklar ve menfaatler mal kabul edilir. Bunlara göre hakları ve menfaatleri elde etmek mümkündür.

Hanefi hukukçulara göre ise haklar ve menfaatler mal değildir. Çünkü bir şeyin mal olması için elde etme ve biriktirme imkanının bulunması gerekir. Haklar ve menfaatler de ise böyle vasfı yoktur. Onlar ortaya çıksalar da kalıcı değildir, aksine peyderpey tükenirler.²¹ Dolayısıyla

¹⁹ Zuhayli, a.g.e., IV, 42.

²⁰ Demir, Fahri, *İslam Hukukunda Mülkiyet Hakkı ve Servet Dağılımı*, Ankara, 1984., s. 17.

²¹ İbn Abidin, IV, 502; Tantâvî, a.g.e., s. 263

haklar ve menfaatler mal sayılamazlar. Ancak bir noktaya açıklık getirmek yerinde olacaktır. Herne kadar Hanefiler menfaatleri mal kabul etmeseler de, herhangi bir akde konu olan menfaatleri mal sınıfına dahil etmişlerdir.²² Ve klasik eserlerde yer alan menfaatlerin tazmin edilemeyeceği kaidesine yumuşaklık getirmek suretiyle, benzeri durumlar için kapıyı açık tutmuşlardır.²³

Haklar ve menfaatlerin mal sayılıp sayılmaması akdin sonucuna tesir etmesi açısından önemlidir. Mesela; bir malı gaspedip faydalanan kimse, sonunda bu kullanmanın menfaatini; Cumhura göre tazmin ederken, menfaatleri mal kabul etmeyen Hanefilere göre ise tazmin etmez.²⁴ Fakat son dönem Hanefi fukahası bu görüşlerden dönme eğilimi göstermişlerdir ve bazı istisnalara gitmişlerdir. Mesela; vakıf mallarının gasp edilmesi, yetim malının gaspedilmesi, kiraya yönelik bir yerin gaspedilmesi halinde menfaatlerin tazmin edilebileceği yönünde hükmetmişlerdir.²⁵

B- Malın kısımları:

İslam hukukçuları malları özelliklerine göre, değişik gruplara ayırmışlardır: Mütekavvim-gayri mütekavvim, menkul-gayri menkul, misli-kiyemi, kullanıma dayalı (istimlaki) - tüketime dayalı (istihlaki).

1- Mütekavvim ve gayri mütekavvim mal: Mal, kendisinden yararlanmanın mübah veya haram oluşuna göre ikiye ayrılır:

a- Mütekavvim mal: Şer'an kendisinden yararlanılması mübah olan mal, mütekavvim maldır. Mütekavvim bir malı telef eden kimse; şayet mal misli ise misli ile, kıyemi ise bedeli ile zararı tazmin eder. Mütekavvim

²² Serahsî, a.g.e., XI, 77; Ebû Zehrâ, a.g.e., s. 48-51.

²³ Karaman, a.g.e., II, 432.

²⁴ Serahsî, a.g.e., XI, 78; Zuhaylî, a.g.e., IV, 43.

²⁵ Ali Haydar, a.g.e., I, 686; Karaman, a.g.e., II, 431; Mecelle, Mad. 596.

mal, her türlü hukuki tasarrufa elverişlidir. Hibe, kira, alım-satım v.s. gibi muameleler mütekavvim mal üzerinde gerçekleştirilebilirler.

b- Gayri mütekavvim mal: Şer'i açıdan kullanımı mübah olmayan mal gayri mütekavvimdir.²⁶ Gayri mütekavvim mallar, müslüman için mal sayılmadığından, onu telef edenin herhangi bir ödemede bulunması gerekmez. Mesela; müslüman olan bir kimse, herhangi bir müslümanın şarabını dökse, zararı tazmin etmez. Çünkü müslüman için şarap gayri mütekavvimdir. Zımmi olan birisinin şarabını dökerse, hanefi ve malikilere göre zararı tazmin eder. Çünkü şarap, zımmi için mütekavvim maldır.

Şafii, Hanbeli ve diğerlerine göre zararı tazmin etmez. Onlara göre ise, müslüman için mütekavvim olmayan mal zımmi için de mütekavvim olamaz.²⁷ Gayri mütekavvim mallar üzerinde yapılan hibe, kira, alım-satım v.b. gibi muameleler geçersizdir. Mesela; müslüman olan bir kimse şarap satsa, satış akti geçersiz (batıl) olur. Fakat satış muamelesi zımmi olan kimseler arasında cereyan ederse, satış geçerlidir. Çünkü şarap her ikisi için de mütekavvim maldır.²⁸

Bir malın, mütekavvim olma vasfı ile mülkiyet konusu olma vasfı birbirine bağlı değildir. Mesela; bir müslümanın sahip olduğu, üzüm sırası şarap haline gelse, mütekavvim mal olmaktan çıkar fakat mülkiyetinden çıkmaz.²⁹

---

²⁶ Mecelle, Mad. 127.

²⁷ Kâsânî, a.g.e., V, 113; Şâfiî, el-Ümm, III, 131.

²⁸ Kâsânî, a.g.e., V, 143.

²⁹ Karaman, a.g.e., III, 13.

2-Menkul ve Gayri menkul mallar:

a-Menkul mal: Nakli ve değiştirilmesi mümkün olan mallardır. Paralar, ticari eşyalar, hayvan türleri, ölçülen ve tartılan bütün eşya menkul tanımının içine girer.³⁰

b- Gayri menkul mal: Nakli ve değiştirilmesi mümkün olmayan mallardır.³¹ Bir yerden başka bir yere nakli mümkün olmayan ev, arazi gibi sabit eşyalar gayri menkul kapsamına girerler.³² Hanefilere göre; bina, ağaç, topraktaki ekin v.s araziye bağlı olarak akar (gayri menkul) sayılırlar. Bu şekildeki bir arazi satılacak olursa, üzerindeki de akar hükümleri uygulanır. Ancak bunlar araziden ayrı satılacak olursa, bu takdirde menkul hükümleri söz konusu olur.³³ Hanefiler, gayri menkulü büyük ölçüde akara tahsis etmişlerdir. Hanefilerin aksine malikiler ise, gayri menkulün kapsamını geniş tutmuşlardır. Onlara göre; aslı ve şekli bozulmadan bir yerden başka bir yere nakledilebilen eşyalar menkuldür. Mesela; araba, kitap, elbise v.s gibi.³⁴ Gayri menkul ise arazi gibi, nakli asla mümkün olmayan veya asli görünüşü ve şekli bozularak nakli mümkün olan şeydir. Mesela; bina yıkılırsa enkaz olur, ağaç kesilirse odun olur.³⁵

3- Misli ve Kıyemi Mallar :

a- Misli mallar: Çarşı ve pazarda örfen fiyat farklılığına sebep olacak bir farklılık arzetmeksizin benzeri bulunan maldır.³⁶ Bunlar bir manada standart mallardır. Misli kelimesi çoğul manada "misliyat" şeklinde de kullanılır. Misli mallar dört çeşittir :

³⁰ Önen, Mesut, *Hukukun Temel Kavramları*, İstanbul, 1991, s. 225; Mecelle, Mad. 128.

³¹ Ebû Zehrâ, a.g.e., s. 59.

³² Önen, Mesut, a.g.e., s. 224; Mecelle, Mad. 129.

³³ Zuhaylî, a.g.e., IV, 46.

³⁴ Zeydan, a.g.e., s. 187 v.d.; Zuhaylî, a.g.e., IV, 42; Ebû Zehrâ, a.g.e., s. 60.

³⁵ Ebû Zehrâ, a.g.e., s. 60.

³⁶ Mecelle, Mad. 173.

aa- Ölçüye vurulanlar: Buğday ve arpa gibi.

ab- Tartıya gelenler: Pamuk ve demir gibi.

ac- Metre ve zira ile ölçülenler: Kumaş ve kereste gibi.

ad-Hacim itibarıyla birbirine yakın olan adedi mallar: Yumurta ve ceviz gibi.³⁷ Günümüzde seri üretimi yapılan fabrika malları, imal tarzı ve vasfı birleşmek kaydıyla misli mallardan sayılırlar.³⁸

b-Kıyemi mallar: *Kıyemi* sözcüğü kıymet kökünden gelir. Bu gruba giren malların ölçü ve tartı ile kıymet taktiri yapılmaz. Aynı şekilde, hacim bakımından birbirine yakın mallar grubunda da yer almazlar. Hayvanlar, ağaçlar, gayri menkuller, dokuma halılar, kullanılmış durumdaki taşıtlar...v.b gibi şeyler bu niteliktedirler.³⁹ Misli malın kıyemi mala, kıyemi malında misli mala dönüşmesi mümkündür. Mesela; az bulunan kıyemi bir mal piyasada çoğalırsa misli mala dönüşür; piyasada fazla iken azalan misli mal da kıyemi mala dönüşür.⁴⁰ Tazmin açısından misli malı telef eden mislini, kıyemi malı telef eden ise bedelini öder. Buna paralel olarak faiz hadisesi de misli mallarda cereyan eder. Kıyemi mallar da ise faiz cereyan etmez.⁴¹

4- Tüketim Malı ve kullanım malı (İstihlaki ve isti'mali mal):

a- Tüketim malı: Tüketim malı, kendisinden yararlanmanın ancak tüketip, yok etmek suretiyle mümkün olduğu mallardır. Bunlar kira aktine konu olamazlar. Nakit paralar, altın, gümüş, yiyecek ve içecek maddeleri v.b bu grupta yer alırlar. Çünkü bunlardan faydalanmak ancak tüketmek veya elden çıkarmak suretiyle olur. Bu şeylerden bir bölümü

³⁷ Ebû Zehrâ, a.g.e., s. 55.

³⁸ Zeydan, a.g.e., s. 339.

³⁹ Zuhaylî, a.g.e., IV, 49 v.d.; Zeydan, a.g.e., s. 339; Ebû Zehrâ, a.g.e., s. 55.

⁴⁰ Zuhaylî, a.g.e., IV, 50.

⁴¹ Karaman, a.g.e., II, 510.

ariyet olarak da verilebilir. Altın ve gümüş gibi. Çünkü kira akdinin konusu kiralanan şeyin kendisi değil, menfaatidir. Aynı devam etmekle birlikte yararlanılması mümkün ve caiz olan her şey, kira akdine de konu olabilir. Bu nitelikleri taşımayan, fakat misli olan şeyler ise karz aktine konu olabilirler. Ayrıca misli malları ödünç olarak alan bir kimse bu malın aynını değil mislini borçlanmış olur.⁴²

b- Kullanım malı: Bazı mallar, aynı devam ederken de yararlanmaya elverişlidir. Ev, arazi, dükkan gibi. Bu gibi mallar kira ve ariyet aktine de konu olabilirler. Çünkü bunları kiralayan veya ariyet olarak alan bir süre faydalanır, daha sonra da sahibine iade eder.⁴³ İşte bu özellikleri taşıyan mallar kullanım malı olarak adlandırılırlar.

II- MÜLKİYET ve SEBEPLERİ:

A- Mülk ve Mülkiyetin Tarifi :

Mülkiyet, insan-eşya ilişkisinin hukuki bir sonucudur. İnsanın doğuştan gelen eğilim ve ihtiyaçları vardır. Bununla birlikte ihtiyaçlarını giderme arzusu vardır. İşte mülkiyet, insanın "edinme" ve "sahip olma" hadisesinin bir ifadesidir.⁴⁴

Mülk sözlükte; "bir şeye sahip olmak" ve "mülk edinmek" manasında kullanılmıştır. "Milk, melk, mülk" şeklinde okunuşları vardır. Eşya için daha çok "milk veya melk" kelimeleri kullanılmaktadır. "Mülk" kelimesi ise daha çok siyaset dilinde yaygın olarak kullanılmaktadır.⁴⁵

Mülk kelimesinin çeşitli tanımları yapılmıştır : "Mülk, insanla mal arasında hukukun kabul ettiği belli bir malı, bir şahsa ait kılan bağıdır.

⁴² Zuhayli, a.g.e., IV, 55.

⁴³ Kâsânî, a.g.e., VI, 214; Zuhayli, a.g.e., IV, 55; Demir, a.g.e., s. 33 v.d.

⁴⁴ Demir, a.g.e., s. 2.

⁴⁵ Zebîdî, Tacu'l-arus, M-L-K mad.

Kişi, tasarrufta bulunmasına engel olabilecek bir mani bulunmadıkça o malda her türlü tasarrufu yapabilir."⁴⁶

"Mülk, insanla mal arasında bulunan alakaya dendiği gibi, sahip olunan şeye de denilir." Nitekim mülkün Mecelle'de geçen: "Mülk, insanın malik olduğu şeydir, gerek ayan olsun ve gerek menafi olsun."⁴⁷ şeklindeki tarifinde bu anlamlar yüklüdür. Dolayısı ile mülk, hem eşyayı hem de menfaatleri içine alır ve maldan daha kapsamlıdır.

"Mülk, hukukun öncelikle tasarruf hakkı tanıdığı kudrettir."⁴⁸

Yukarıdaki tariflerin ışığında şu sonuçlara ulaşabiliriz:

a- Mülk maldan daha umumi olup, kişiye özel bir yetkidir. Dolayısı ile sahibinin izni olmaksızın, başkasının faydalanma ve tasarrufta bulunma hakkı yoktur.

b- Mülkiyet maddi bir şey olmayıp, haklardan bir haktır. Bu hak hukuken geçerli olmalıdır. Aksi halde hukukun tanımadığı bir mülkiyet geçerli değildir.⁴⁹

B- Mülkiyetin Çeşitleri:

Mülkiyet başlıca iki gruba ayrılır :

1- Tam Mülkiyet: Malik için bütün meşru hakları sabit olacak şekilde eşyanın aynına ve menfaatine birlikte sahip olmaktır. Tam mülk devamlıdır, sahibine malik olduğu şeyde tam yetki verir. Satım, kira, hibe v.b bütün tasarrufları gerçekleştirebilir. Her yerde herkese karşı ileri sürülebilir. Şayet malik sahip olduğu malı telef ederse, tazmin gerekmez.⁵⁰

⁴⁶ Zuhayli, a.g.e., IV, 56; Zerkâ, a.g.e., I, 240.

⁴⁷ Mecelle, Mad. 125.

⁴⁸ Zerkâ, I, 240; Zeydan, a.g.e., s. 342.

⁴⁹ Ebû Zehrâ, a.g.e., s. 68.

⁵⁰ Ebû Zehrâ, a.g.e., s. 69; Zuhayli, a.g.e., IV, 59.

2- Noksan Mülkiyet: Malın yalnızca aynına veya yalnızca menfaatine sahip olmaktır. Menfaat mülküne "intifa hakkı" da denir. İntifa hakkı (menfaat mülkü); şahsa bağlı ve ayna bağlı olmak üzere iki şekilde olur. Eşyaya bağlı menfaat mülküne hukuk literatüründe "irtifak hakları" denir ve bu haklar sadece gayri menkuller için geçerlidir.⁵¹

Bir eşyanın; mülkiyeti bir şahsa ait, menfaati ise bir başka şahsa ait olursa bu durumda eksik mülkiyet söz konusu olur. Mesela; miri arazilerdeki uygulamalar eksik mülkiyettir. Çünkü arazi devlete aittir, ekip-biçme hakkı ise ondan faydalanan şahıslara aittir.⁵²

Nakıs mülkiyet kendi arasında iki kısma ayrılır. Bunlar:

a- Malın yalnız aynına malik olmak: Bir malın aynının bir şahsa, menfaatinin de bir başka şahsa ait olması durumunda nakıs mülkiyet ortaya çıkar. Bir şahsın maliki olduğu bir tarlayı, belli bir müddet ekmesi için bir şahsa vasiyet etmesi gibi. Vasiyet edilen süre dolduğu vakit mülkiyet tekrar eski hak sahiplerine döner. Dolayısıyla aynın mülkiyeti devamlıdır, menfaat mülkiyeti ise geçicidir.⁵³

b- Şahsa bağlı menfaat mülkiyeti (intifa hakkı): Hanefilere göre menfaat mülkü ile intifa hakkı aynı şeydir. Malikilere göre ise bunlar farklı şeylerdir. Menfaat mülkü, sahibinin bizatihi faydalanması, başkalarını da bedelli ya da bedelsiz faydalandırmasıdır.⁵⁴ İntifa hakkı ise, umumi bir izin dolayısıyla kişinin bizzat faydalanması için verilmiş olan bir ruhsattır. Yollar, okullar, umuma ait çeşmeler v.b ortak mallardan faydalanma hakkı

⁵¹ Senhuri, Abdurrezzak, *Mesadıru'l-Hak*, C. I-VI, Beyrut, t.y., I, 34.

⁵² Ebû Zehrâ, a.g.e., s. 69.

⁵³ Zuhayli, a.g.e., IV, 59.

⁵⁴ Ebû Zehrâ, a.g.e., s. 71.

gibi.⁵⁵ Menfaat mülkiyeti ariyet, kira, vakıf, vasiyet ve ibaha yollarından birisiyle kazanılır.⁵⁶

İntifa hakkı bazı sebeplerle sona erer: İntifa şayet ariyet veya kira sözleşmesine dayanıyorsa vaktin tamam olmasıyla sona erer. Fakat hanefilere göre menfaat mülkü miras olarak intikal etmeyeceğinden dolayı taraflardan birisinin ölümü ile de sona erer.⁵⁷ İntifa hakkı vasiyet veya vakıf yoluyla olursa, vakfedenin veya vasinin ölümüyle sona ermez. Çünkü, vasiyet ölümden sonra geçerlidir. Vakıfta ise müddetin sona ermesi önemlidir.⁵⁸

C- Mülkiyetin Sebepleri :

Mülkiyetin sebepleri, insanı mülk sahibi yapan sebeplerdir. Bunlar da genelde dört şekilde olur :

1- **İstila'**: Sahipsiz ve mübah olan bir şeye el koymak suretiyle malik olmaya denir. Mesela; av hayvanını avlamak suretiyle sahip olmak gibi. Aynı şekilde ölü araziye devletin izniyle ihya edip işlemekte mülkiyet sebebidir. Bu şekilde mülk sahibi olmaya istila' denir ve mülkiyet sebeplerinden bir tanesidir.⁵⁹

2- **İstihkak**: El emeği ile yapılan bir iş karşılığı bir şeye sahip olmaya "istihkak" denir. Bir usta veya işçi, yaptığı işe göre hakettiği ücretin maliki olur. Mülk sebeplerinden bir tanesi de budur.⁶⁰

3- **Halefiyet**: Miras yoluyla bir şeye malik olmaktır. Ölen kişinin mülküne varisleri, hisseleri nisbetinde malik olur.⁶¹

⁵⁵ Zuhaylî, a.g.e., IV, 60.

⁵⁶ Ebû Zehrâ, a.g.e., s. 77.

⁵⁷ Zuhaylî, a.g.e., IV, 63; Koçak, Muhsin, *İslam Vasiyet Hukuku*, Samsun, 1991, s. 46-47.

⁵⁸ Bilmen, a.g.e., VI, 13; Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, c. I-III, İstanbul, 1986, II, 262.

⁵⁹ Uzunpostalcı, a.g.e., I, 292.

⁶⁰ Zerkâ, a.g.e., I, 249.

⁶¹ Uzunpostalcı, a.g.e., I, 292.

4- **İntikal:** Akit yaparak, mülkiyeti bir kimseden diğer bir kimseye nakletmektir. Alış-veriş ve hibe akitleri gibi.

Mülkiyete sebep olmak bakımından akit; bazen rızai, bazen de cebri olabilir. Cebri akitler ise bazen sarih, bazen zımni olabilir. Cebri akitlerde yargı organları doğrudan doğruya ve açıkça icrada bulunurlar. Mesela; Malı olduğu halde ödemede bulunmayan borçlunun, borcunu ödemek için malının cebren satımı böyledir. Aynı şekilde karaborsacılık (ihtikar) yapanın malının onun adına satılması gibi.⁶² Cebri temellük; menfaat sahibi açısından şufa veya amme menfaati için istimlak sebeplerinden birisine dayalı olarak yapılır.⁶³

Yukarıda sayılmış bulunan sebepler arasında mülkiyet, daha çok intikal (akitleşme) yoluyla devrolmaktadır.

---

⁶² Zerkâ, a.g.e., I, 247-248; Uzunpostalcı, a.g.e., I, 291.

⁶³ Zerkâ, a.g.e., I, 246.

İKİNCİ BÖLÜM
SATIM AKDİNİN HÜKMÜ VE SATIM AKDİNDE
MÜLKİYETİN İNTİKALİ

I- SATIM AKDİNİN HÜKMÜ

A- HÜKMÜN KULLANILDIĞI ANLAMLAR VE SATIM
AKDİNİN HÜKMÜ:

1- Hükmün Kullanıldığı Anlamlar:

İslam Hukukunda hüküm üç değişik manada kullanılmıştır:

a- Yükümlülük bildiren hükümler:

Yükümlülük bildiren hükümler, teklifi hüküm diye de isimlendirilirler. İslam'da, emir ve yasakların bildirildiği hükümler bu gruptandır. Beş vakit namazın hükmü farz, hırsızlığın hükmü haram v.s. gibi. Akıllı ve ergin bir müslümanın günlük hayatta işleyeceği bütün davranışların hükümleri "ef'al-i mükellefin" denilen farz, vacip, sünnet, haram, mübah, müstehap, mekruh ve müfsit sınıflarından birisine girer. Bu taksim hanefilere göredir. Çoğunluk usûl bilginlerine göre ise bu sayı, vacip, mendup, haram, mekruh ve mübah olmak üzere beş grupta toplanmıştır.¹

**b- Yapılan muamelelerin sahih olması veya bağlayıcı olup-
olmayacağı gibi şer'i niteliğinin kastedildiği hükümler:**

İslam hukukuna göre, taraflar arasında yapılacak olan bir muamelenin sahih olabilmesi veya taraflar açısından bağlayıcı olup-olmaması, yapılacak olan anlaşmanın rükün ve şartlarının tam olarak

¹ Şaban, Zekiyuddin, Usûlu'l-Fıkhî'l-İslâmî, s. 225; Şevkânî, İrşâdu'l-Fuhûl, s. 23-24.

oluşmasına bağlıdır. Dolayısıyla rükunleri ve şartları tam olarak oluşan aktin hükmü " geçerli ve bağlayıcı" olmaktadır.²

c-Günlük muameleye bağlanan sonucun kastedildiği hükümler:

Günlük muameleye dayalı olarak yapılan bir aktin, rükunleri ve şartları tam olarak yerine gelmişse, bu tür akitlerin hükmü sonuç doğurmaktır.³

2- Satım Akdinin Hükümü:

Satım akdinin hükmü, taraflar arasında yapılan bir akitten kastedilen gaye ve sonuçtur.

Buna göre satım aktinin hükmü; satılan şeyin mülkiyetinin alıcıya, satış bedelinin mülkiyetinin de satıcıya geçmesidir. ⁴

Aynı şekilde kira aktinde hüküm; kiraya verilenin yararlanma hakkının kiracıya, kira bedelinin de kiraya verene ait olmasıdır. Çünkü akitlerin amacı, kendilerinden beklenen sonuçları elde etmektir.⁵

II- İNTİKALİN ANLAMİ VE SATIM AKDİNDE

MÜLKİYETİN İNTİKALİ

A- İNTİKALİN ANLAMİ:

"İntikal"; "nakl" kelimesinden türemiştir. Yer değiştirmek, bir yerden diğer bir yere göçmek demektir.⁶

² Zuhaylî, a.g.e., IV, 339.

³ Zuhaylî, a.g.e., a.y.

⁴ Kasani, a.g.e., V,233; Miras, Kamil, Tecrid-i Sarih, VI, 337; Musa, Yusuf, el-Emval ve'n-Nazariyyetü'l-Akd, Darü'l-Fikri'l-Arabi, 1987, y.y., s. 435.

⁵ Kasani, a.g.e., V, 233; Miras, Kamil, a.g.e., a.y.; Musa, Yusuf, a.g.e., s. 435.

⁶ Ergüney, Hilmi, a.g.e., s. 227.

İntikal kelimesi hukukta; bir mülkün veya hakkın birinden diğerinin mülkiyetine ve tasarrufuna geçmesi durumuna denir.⁷ Türk Medeni Hukukta gerek arazi, gerekse mülk tabiri kapsamına giren menkul, gayrimenkul, alacak, irtifak v.s gibi hakların bedelli veya bedelsiz olarak hak sahibine veya mirascıya geçmesi durumu intikal tabiri ile ifade edilmiştir.⁸

Genel olarak alacak ve borçların asıl nesnelere başkalarına intikali, iki şekilde meydana gelmektedir. Bunlardan birincisi; ölüden, hayatta olanlara intikal; ikincisi ise, hayatta olanlar arasında cereyan eden intikaldir.⁹ Bu intikal şekilleri içinde, ölüden hayatta olanlara intikal miras ve vasiyet yoluyla gerçekleşir. Yaşayanlar arasında intikal ise alacağın intikali ve borcun intikali şeklinde olmaktadır. Bu tabirler Türk Borçlar Hukukunda *alacağın temlik* ve *borcun nakli* gibi tabirlerle ifade edilir.¹⁰

Genel olarak taraflar arasındaki borç münasebetleri manevi ve itibari; aynı zamanda şahsi bir bağ olduğundan dolayı alacaklı alacağını, borçluda borcunu bir başkasına havale edemez. Fakat zaruretler ve değişimler neticesinde bu konu İslam Hukukunun gündemine girmiş ve çeşitli çözüm yolları bulunmaya çalışılmıştır.¹¹

Hanefilere göre alacak, borçludan başkasına temlik edilemez. Buradaki borcun kaynağı, satım aktinden veya hibeden doğmuş olabilir. Fakat ne olursa olsun durum değişmez. Çünkü ortada teslimden aciz olma durumu vardır. Halbuki akitlerde genel kaide, akte konu olan şeyin teslim edilebilir nitelikte olmasıdır. Başkasının zimmetinde bulunan bir alacak,

⁷ Ergüney, Hilmi, a.g.e., s. 227.

⁸ Türk Medeni Kanunu, Mad. 441, 442, 539, 568, 748.

⁹ Ergüney, Hilmi, a.g.e., a.y.; Karaman, a.g.e., II, 595.

¹⁰ Tandoğan, a.g.e., I, 67.

¹¹ Karaman, II, 595.

bunu satan tarafından teslim edilemez durumda ve mahiyettedir. Fakat alacak, bizzat borçluya temlik edilmiş ise burada ayrıca teslim gerek yoktur. Bu sebepten dolayı borçluya temlik caizdir.¹²

Alacağın borçludan başkasına temliki caiz olmamakla birlikte bu kaidenin bir takım istisnaları vardır:

1- Havale: Havalede alacağın temliki mümkündür. Bu konu mecelle'de açıklanmıştır: "*Bâyi', kable'l-kabz (teslimden önce) semen-i mebi'de (sattığı şeyin bedeli olan alacağında) tasarruf edebilir. Mesala bir kimse satmış olduğu malın akçesini borcuna havale edebilir*".¹³

2- Vasiyet: Alacaklı olan bir kimse alcağından doğan hakkını, borçludan başka bir şahsa vasiyet edebilir. Fakat vasiyet muamelesinin geçerli olabilmesi için vasiyete konu olan şeyin mal olması gerekir. Çünkü vasiyet mülkü ifade eder. Mülkiyete konu olan şeyler ise mal kabul edilmiştir. Her ne kadar hanefilere göre menfaatler mal sayılmasa da, müctehitlerin çoğunluğuna göre vasiyete konu olabilirler.¹⁴

3- Kabza vekalet vererek bağışlama: Hanefilerden İmam Züfer'e göre, bir kimse kabza vekalet verse de, alacağını borçlusundan başkasına bağışlayamaz. Çünkü alacak bir mal değildir. Fakat hanefilerin çoğunluğu istihsan yoluyla alcağın borçtan başkasına temlikini caiz görmüştür. Şöyle ki; satım akti hibe gibi değildir. Yani aktin tamamlanabilmesi için teslim gerek yoktur. Aksine satım akdi kabzdan önce mülkiyeti nakleder, hibe ise kabzdan önce mülkiyeti nakledemez. Buna göre alacağımı, bağışlama yoluyla temlik eden alacaklı bunun kabzı için, hibe ettiği kimseye yetki verir ve bu kişi alacaklıyı temsilen ve onun

¹² İbn Nuceym, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir*, s. 144; Serahsî, a.g.e., XII, 146; Kâsânî, a.g.e., V, 148; İbn Abidîn, a.g.e., V, 708.

¹³ Mecelle, Mad. 252.

¹⁴ Koçak, Muhsin, a.g.e., s. 88 v.d.

adına kabzda bulunur. Sonra ise hibe hükmü başlar alacaklının kendisine verdiği yetkiye dayanarak da daha sonra da kendisi için kabz eder.¹⁵ Bu işlemin mahzuru kabza selahiyet veren kimsenin bu selahiyetine kabz gerçekleşmeden geri alabilme imkanının mevcut olmasıdır. Dolayısıyla hukuki açıdan istikrarlı bir yol değildir.¹⁶

4- Müstear isim ikrarı: Senet vb şeylerde ismi yazılı olan kişinin, yani alcaklı konumunda olan şahsın, gerçek alcaklı olan kişinin kendisi olmayıp işaret etmiş olduğu bir başka kişi olduğunu beyan etmesidir. Buna göre senet üzerinde yazılı meblağın kendisinin değil de, ikrar ettiği şahsın olduğunu söylemek suretiyle alacak, o şahsa intikal etmiş olur. Senette ismi yazılı olan şahsın ayrıca kabz için selahiyet vermesine gerek kalmadan, söz konusu olan alacak borçludan talep edilir.¹⁷

Bu yol büyük ölçüde, alacağın temlikini mümkün kılmak için bulunmuş bir hile görüntüsü vermektedir.

B- İNTİKALİ GERÇEKLEŞTİREN SATIM ŞEKİLLERİ:

Mülkiyetin, en fazla ve en meşru intikal yolu akittir. Akit ise taraflar açısından kanun gibidir. Çünkü ayet-i kerime'de akitlerin mutlaka yerine getirilmesinin gereği vurgulanmıştır: "*Ey İman edenler! Akitleri yerine getirin*".¹⁸

Akit karşılıklı rıza ile tarafları borç altına sokan bir tasarruftur.¹⁹ Dolayısıyla tarafların, karşılıklı rızadan doğan borçlarını yerine getirmeleri gerekir. Akitlerin, yapıldığı mevzunun gereklerine göre değişik şekillerde ifaları mümkündür. Mesela; bedelli veya bedelsiz olarak mülkiyetin nakli;

¹⁵ Mecelle, Mad. 848.

¹⁶ İbn Nuceym, Zeynüddin b. İbrahim, el-Eşbah ve'n-Nezair, Thk. Muhammed Muti el-Hafız, Şam, 1973, s. 144; İbn Abidin, a.g.e., V, 708; Serahsi, a.g.e., XII, 70.

¹⁷ Mecelle, Mad. 1593.

¹⁸ Maide 5/1.

¹⁹ Ebû Zehrâ, a.g.e., s. 182; Tantâvî, a.g.e., s. 280; Zuhaylî, a.g.e., IV, 80.

bedelli veya bedelsiz olarak menfaatin nakli; borç yükleme, borç altına girme; borcu sağlama alma v.b.²⁰

Konunun gayesi açısından mülkiyetin nakli neticesini doğuran birtakım satım şekilleri ve buna bağlı hükümleri ele almak yerinde olacaktır:

1- MENKUL VE GAYRİ MENKUL SATIŞI:

Menkul, nakli ve değiştirilmesi mümkün olan; gayri menkul ise, nakli ve değiştirilmesi mümkün olmayan şeydir.²¹ Bu duruma göre menkul ve gayri menkul satışları; bu kapsama giren malların mülkiyetini, rıza dahilinde karşı tarafa nakleylemektir.

Daha öncede ifade edildiği gibi İslam Hukukuna göre mülkiyeti nakleyen bizzat satım akdinin kendisidir. Satım akti yapıldığı anda, şayet arada muhayyerlik veya akdi bozucu bir durum yoksa derhal mülkiyet intikal eder; müşteri mala, satıcı ise bedele sahip olur.²² Menkul satışları, taraflarca herhangi bir şekil kararlaştırılmamış ise, kaide olarak şekle tabi değildir.²³ İslam Hukuku içerisinde yer alan hükümler tekdüze ve aynı kategoride olmayıp, kendisinden beklenen birtakım hedefler ve gayeler vardır. Satım aktinde de önemli olan, aktin gayesine ulaştırıcı vesilelerden hareket ederek sonuca ulaşmaktır. Buna göre, akitlerde karşılıklı rıza yolu ile mülkiyetin karşı tarafa geçmesi bir maksattır. Bu rızayı ortaya koyan vesileler ise karşılıklı anlaşmalarla tespit edilir.²⁴

²⁰ Karaman, a.g.e., II, 390 v.d.

²¹ Ebû Zehrâ, a.g.e., 59.

²² Kasani, a.g.e., V, 243.

²³ Tandoğan, a.g.e., I, 53.

²⁴ Karafi, Şihabuddin Ebi Abbas Ahmed b. İdris b. Abdirrahman es-Sanhaci, el-Füruk, Alimü'l-Kütüp, Beyrut, t.y., II,23; Şatbi, Ebu İshak, el-Muvafakat fi Usuli's-Şeria, C.I-IV, y.y., Daru'l-Fikri'l- Arabi, 1975, III, 209-211; Hamidullah, Muhammed, İslama Giriş, Ankara, t.y.,s. 177; Erdoğan, Mehmet, İslam Hukukunda Ahkâmın Değişmesi, İstanbul, 1990, s. 108.

Satılan bir menkul malın teslimi, müşterinin hiçbir mani ile karşılaşmaksızın, satıcı tarafından verilen kabz izni ile gerçekleşir.²⁵

Gayri menkul malların kabzı ise, tabiatı gereği bir yerden bir yere nakledilemeyecekleri için, bunların teslimi akitten sonra müşterinin kabz niyetiyle gayri menkulun içine girmesi veya onu göreceğ bir yakınlıkta durmasıyla gerçekleşir. Fakat bunun da, satıcının izniyle gerçekleşmesi gerekir.²⁶ Genel olarak gayri menkullerin teslimi satıcının izni, alıcının da akar üzerinde veya bitişiğinde olması ile gerçekleşmekle birlikte, günümüzde durum farklıdır. Şöyleki, eskiden *tescil* müessesesi yoktu. Zamanımızda ise bu maksadı gerçekleştirebilecek tapu ve tescil müesseseleri vardır. Dolayısıyla gerek alım- satımlarda ve gerekse rehn, ipotek gibi işlemlerde tescil kabz yerine geçebilir.²⁷ Çünkü, tapu kaydının çıkarılması ile bütün maksatlar yerine gelmektedir.²⁸

2- SELEM SATIŞI:

Selem satışı, *selef satışı* olarak da bilinir.²⁹ Bu satışın özelliği; para peşin, mal veresiye olarak yapılmasıdır.³⁰ Aslında akit anında malın teslim edilebilir olması gerekir.³¹ Fakat toplumun bu şekildeki muamelelere olan ihtiyacından dolayı selem satışı sünnetle meşru kılınmıştır. Hadiste şöyle buyrulur: "*Sizden kim selem yaparsa belli bir vadeye kadar, belli ölçekte veya belli tartıda yapsın*".³² Bakara Sûresi'nde geçen *deyn* ayeti

²⁵ Mecelle, Mad. 263.

²⁶ Mecelle, Mad. 266.

²⁷ Erdoğan, a.g.e., s. 113.

²⁸ Zerkâ, a.g.e., II, 934.

²⁹ Ayni, Bedruddin, *Umdetü'l-Kari*, C.I-XX, 1972, y.y., IX, 264; Mavsılî, a.g.e., II, 33; Meydânî, a.g.e., II, 42; Ğamravî, Muhammed Zühri, *es-Siracu'l-Vehhac*, İstanbul, ty., s. 205.

³⁰ Bilmen, a.g.e., VI, 8; Meydânî, a.g.e., a.y.; Ğamravî, a.g.e., s. 206; Cezîrî, a.g.e., II, 305.

³¹ Merġinânî, a.g.e., III, 48.

³² Buhârî, *Selem*, 35/1, 2, 7; Müslim, *Müsâkât*, 22/ 128; Ebû Dâvûd, *Buyû*, 17/ 55; Tirmizî, *Buyû*, 13/70; Nesâî, *Buyû*, 44/ 63; Darimi, *Buyu*, 18/45; Ayni, *Umdetü'l-Kari*, X, 49; Zeyla'î, *Nasbu'r-Râye*, IV, 46.

selem ile tefsir edilmiştir. "*Ey iman edenler! Süresi belli bir vakte kadar bir birinize borçlandığınız zaman onu yazın*".³³ İbn Abbas'a göre bu ayet, *selem*in meşru olduğuna delalet etmektedir.³⁴

Selem, *mevcut olmayan şeyin satışının caiz olmaması*³⁵ kaidesinden istisna edilmiştir. Çünkü bu satışta iktisadi bir maslahat gerçekleşmektedir. *Selem* satışı ile insanlara hem ruhsat ve kolaylık, hem de ucuzluk sağlanmaktadır.³⁶ *Selem* akti -satım akti gibi- icap ve kabulle meydana gelir. Ve *selem*in hükmü de tıpkı alış-veriş aktinde olduğu gibi mülkiyet hakkının sabit olmasıdır. Yani alıcı, *selem* konusu malda vadesi belirlenen tarihte mal üzerinde; satıcı ise satış bedeli üzerinde derhal mülkiyet hakkına sahip olur. Ancak *selem* fasit olursa, alıcı *selem* konusu malı alamaz. Buna karşılık satıcıya vermiş olduğu bedeli geri alabilir.³⁷ *Selem* aktinin geçerli olabilmesi için birtakım şartlar vardır. Bunları anapara (semen) ve malla ilgili olmak üzere başlıca iki gruba ayırabiliriz:

a- **Selemde Semenle ilgili şartlar:** *Selem* aktinin geçerli olabilmesi için birtakım şartların yerine getirilmesi gerekir.

aa-Öncelikle anaparanın cinsi belli olmalıdır. Altın, gümüş, Türk Lirası, Alman Markı v.b gibi.

ab- Tedavülde birden fazla para kullanılıyorsa, bunun çeşidini de belirlemek gerekir. Türk Lirası, Alman Markı, A.B.D Doları v.b. gibi.

ac-Aynı çeşit paralar arasında nitelik farkı varsa, bu da belirlenmelidir. Yüksek değerli para veya düşük değerli para gibi.

³³ Bakara 2/282

³⁴ Kurtubî, a.g.e., III, 337.

³⁵ Merğınânî, a.g.e., III, 78.

³⁶ İbn Rüşd, Ebulvelid Muhammed b. Ahmed el-Hafid, *Bidayetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesid*, C.I-II, İstanbul, 1985, II, 168; Şirbinî, a.g.e., II, 102; İbn Kudâme, *el-Muğni*, IV, 338; İbn Humâm, a.g.e., VII, 71.

³⁷ Kâsânî, a.g.e., V, 201; Şirâzî, *el-Mühezzeb* (Mecmu ile beraber), IX, 348-349; Şirbinî, a.g.e., II, 102.

ad- Ana paranın miktarının belli olması gerekir.

ae- Ana para, selem akti yapılan mecliste teslim edilmiş olmalıdır.

af- Selem konusu malın teslimi mümkün olmalıdır.³⁸

Eğer anapara, nakit para gibi bir zimmet borcu olursa, bunun da peşin olarak teslimi gerekir. Bu şekilde, *borcun borca karşılık satışı yasaklayan* hadis-i şerife muhalefet edilmemiş olur.³⁹ Çünkü selemde satılan şey, alıcıya teslim edilene kadar zimmette borçtur. İmam Malik, selemde paranın üç gün veya daha fazla süreyle geciktirilmesini caiz görmektedir. O'na göre bu borcun, belli bir zimmet veya mal borcu olması durumu değiştirmez.⁴⁰

b- Selem konusu olan malla ilgili şartlar: Bu konu ile ilgili şartlar genelde şu şekilde sıralanmıştır:

ba- Malın cinsi bilinmelidir. Mesela; buğday, arpa, demir v.s

bb- Malın nevi bilinmelidir. Şu kalitede buğday, arpa v.s gibi.

bc- Niteliği bilinmelidir. Mesela; falan senenin mahsulü olan şu kalitede buğday gibi.

bd- Miktar belli olmalıdır. Hz. Peygamber: "*Sizden kim selem yaparsa belirli vadeye kadar, belirli ölçek ve tartıda yapsın.*" buyurmuştur.⁴¹

be- Selemde anapara ile selem konusu mal, faiz cereyan eden şeylerden olmamalıdır.

³⁸ Merğînâni, a.g.e., III, 80 v.d.; Mavsîlî, a.g.e., II, 34.

³⁹ Mâlik, Muvatta, Buyu, 31/40; İbn Mace, Sadakat.15/8; Tirmizi, Buyu, 13/68; Heysemi, , II, 96; Zeyla'i, a.g.e., IV, 39; Şevkânî, a.g.e., V, 156.

⁴⁰ el-Bâcî, el-Müntekâ ale'l-Muvatta', C. I-VII, Beyrut, 1915, IV, 300; Zuhaylî, a.g.e., IV, 603.

⁴¹ Müslim, Müsakat,22/128; Ebû Dâvûd,Buyû', 17/55 ; Buhari, Selem, 35/1, 2, 7.

bf- Selem konusu mal tayin ile belirli hale gelen mallardan olması gerekir.

bg- Selem konusu malın teslimi belirli bir vadeye bağlanmış olmalıdır.⁴²

Hanefi, Maliki ve Hanbelilere göre selem konusu mal vadeli olmazsa, selem geçersiz olur.⁴³ Şafiilere göre ise selem, peşin veya vadeli olarak yapılabilir.⁴⁴ Bunun gibi görüş farklılıklarına rağmen, İslam Hukukçuları selemde sürenin belli olması gerektiği konusunda görüş birliği içindedirler: " *Ey İman edenler! Siz belirli bir süreye kadar borç verdiğiniz zaman, onu yazınız...*"⁴⁵ ayeti ile, "... Sizden kim selem yaparsa, belirli bir vadeye kadar selem yapsın..."⁴⁶ Hadisi, vadenin belirlenmesi gerektiğine delil gösterilmiştir. Selemde vade, satıcının selem konusu malı temin edeceği süredir. Fakat bu süre belirsiz olmamalıdır. Aksi takdirde hem alıcı hem de satıcı açısından risk doğurur.⁴⁷

Hanefilere göre selem konusu mal, akit anından teslim edileceği ana kadar mevcut olmalıdır. Şöyleki; akit anında yok, teslim anında var veya tersi durum varsa selem geçersizdir. Şafiilere göre ise mal, teslim anında mevcut ise selem geçerlidir. Çünkü bu takdirde teslim mümkündür.⁴⁸ Hanefilere göre selem konusu mal, teslim tarihi geldiğinde teslim zorlukları varsa; alıcı akti feshetmekle, malın meydana gelmesini beklemek arasında muhayyerdir.⁴⁹ Selem aktinde, görmeye bağlı muhayyerlik hakkı yoktur.

⁴² Merğınâni, a.g.e., III, 81; Mavsılî, a.g.e., II, 34; Zuhaylî, a.g.e., IV, 603 v.d.; Cezîrî, a.g.e., II,306.

⁴³ İbn Rüşd, a.g.e., II, 169; İbn Kudame, a.g.e.,IV,355; el-Baci, a.g.e., IV, 297; Serahsî, a.g.e., XII, 125; Kâsânî, a.g.e., V,212; Zuhaylî, a.g.e., IV, 605.

⁴⁴ Şirbini, a.g.e.,II,105.

⁴⁵ Bakara, 2/282.

⁴⁶ Müslim,Müakat, 22/128 ; Buhâri, Selem, 35/ 1, 2, 7.

⁴⁷ İbn Humâm, a.g.e., VII,81; Zuhaylî, a.g.e., IV, 606-607

⁴⁸ Merğınâni, a.g.e., III, 80; İbn Humâm, a.g.e., VII, 81.

⁴⁹ Bilmen, a.g.e., VI, 115.

Fakat kusura bağı muhayyerlik hakkı vardır. Çünkü mal, henüz mevcut olmadığı için görme muhayyerliğinin olması anlamsızdır.⁵⁰ Selem konusu malın teslimi, külfet ve masraf gerektiriyorsa aktin ifa edileceği yer belirlenmelidir. Çünkü ifa yerinin belirsiz olması taraflar arasında anlaşmazlığa yol açabilir.⁵¹ Selem konusu malın nitelikleri tam olarak belirlenmelidir. Bunlar da, misli mallardan ibarettir. Miktar ve nitelikleri bilinmeyen malda bilinmezlik, anlaşmazlığa yol açabileceğinden dolayı kavun, karpuz v.b şeylerde selem geçersizdir. Fakat bunlar standart hale getirilebilir ve nitelikleri belirlenebilirse selem sözleşmesi yapılabilir.⁵²

3- SARF:

Sarf sözlükte; *harcamak, para bozdurmak, geri çevirmek* gibi anlamlara gelir.⁵³ Bir *hukuk terimi olarak sarf*; altın, gümüş veya nakit paraların kendi cinsiyle yahut başka bir cinsle değiştirilmesidir.⁵⁴

Sarf aktinde bulunması gereken bir takım şartlar vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

a- İki bedel de peşin olarak ödenmelidir: Aksi takdirde karşılıklı olarak bedeller kabz edilmezse, faiz cereyan eder.⁵⁵ Sarf aktinde taraflardan birisi bedeli kabzetmeden ayrılırsa, satış fasit olur. Sarf aktinde teslimin fiili olarak gerçekleştirilmesi gerekir.⁵⁶

b-Aynı cinsten olanlar eşit miktarda değiştirilmelidir: Sarf aktinde değişime konu olan malların, aynı cinsten olması halinde eşit miktarda

⁵⁰ İbn Humâm, a.g.e., VII,98; Merğınâni, a.g.e., III, 86.

⁵¹ Merğınâni, a.g.e., III, 81; Mavsili, a.g.e., II, 35.

⁵² Mecelle, Mad. 382; Ali Haydar, a.g.e., I, 412-413.

⁵³ Ebu Ceyb, a.g.e., s. 210.

⁵⁴ Mecelle, Mad. 121; Ceziri, a.g.e., II, 286; Ebu Ceyb, a.g.e., s.210

⁵⁵ Şevkani, a.g.e., V, 190 v.d.

⁵⁶ Bilmen, a.g.e., VI, 91.

değiştirilmeleri ve bunların, taraflar ayrılmadan önce kabzedilmeleri gerekir.⁵⁷

c- Sarf aktinde şart muhayyerliği ve vade bulunmamalıdır: Çünkü bu gibi şartlar, tarafların ayrılmasından önce bedellerin kabzına manidirler. Şayet aktitlerde muhayyerlik veya tecil olursa, fasitlik meydana gelir.⁵⁸ Sarf aktinde, iki bedelin de akit meclisinde kabzedilmesi şart olduğu için, kabzdan önce bedeller üzerinde tasarruf yapılamaz.⁵⁹ Prensip olarak faiz cereyan eden mallar arasında cins aynı olmak kaydıyla kalite farkı dikkate alınmaz. Şayet kalite farkı satış bedeline yansıtılırsa, mübadele başka bir cins ile yapılmalıdır. Çünkü Hz. Peygamber (S.A.V), Bilal-i Habeşi'nin (R.A) iki ölçek adi hurma verip, bir ölçek kaliteli hurma aldığını öğrenince :*" Eyvah, eyvah ! Ribanın ta kendisi. Bunu böyle yapma, fakat hurma satın almak istersen; kendi hurmanı başkasına sat, sonra onun bedeli ile istediğin hurmayı satın al"* buyurmuştur.⁶⁰

Sarf aktinde akitler yapıldığı anda mülkiyetler karşılıklı olarak intikal eder. Fakat sarf aktinde, rızanın tam olarak oluşmasını engelleyici bir durum olan muhayyerlik veya kabzın gerçekleşmesini engelleyici bir durum olan vade bulunmamalı; bedeller karşılıklı alınıp verilmelidir.

4- İSTISNA' SATIŞI:

İstisna' kelimesi sözlükte; *bir kimseden, bir şeyi yapmasını istemek* anlamındadır.⁶¹

Bir fıkıh terimi olarak istisna' akti, sanatkarla zimmet borcu olarak belirli bir işi yapması konusunda anlaşmaktır.⁶² İş ve üretilen malı

⁵⁷ Heysemi, a.g.e., II, 109; Bilmen, a.g.e., VI, 92.

⁵⁸ Bilmen, a.g.e., VI, 91; Ceziri, a.g.e., II,281.

⁵⁹ Şevkani, a.g.e., V,193.

⁶⁰ Buhari, Vekale, 40/11.

⁶¹ Heyet, el-Mu'cemü'l- Vesit, C.I-II, İstanbul, 1986, S-N-A mad.

⁶² Bilmen, a.g.e., VI, 117; Mecelle, Mad. 388; Uzunpostalcı, a.g.e., I, 314.

sanatkar karşılar şayet malzeme sipariş verene ait olursa akit, iş sözleşmesine dönüşür.⁶³ Örf ve adete göre, kendisi üzerinde istisna' yapılabilecek her şeyde istisna' (sipariş) sözleşmesi geçerlidir. Fakat İmam-ı Azam'a göre, bu tür sözleşmede müddet zikredilmemelidir. Şayet zikredilirse, bu akit seleme dönüşür ve kendisine selem hükümleri tatbik edilir. Fakat normal olarak istisna' aktine konu olmayan şeyde müddet zikredilse de, zikredilmese de bu akit ittifakla seleme dönüşür ve kendisine selem hükümleri uygulanır.⁶⁴ İstisna', aslında mevcut olmayan şeyin satışı olduğundan dolayı, kıyasa göre caiz değildir. Fakat ihtiyaca binaen, Hadis ve icma ile meşru olmuştur.⁶⁵ İcma da bağlayıcı bir kaynaktır. Çünkü Rasulül-ü Ekrem (S.A.V): "Ümmetim sapıklık üzere birleşmez."⁶⁶ "Müslümanların güzel gördüğü şeyler Allah katında da güzeldir."⁶⁷ buyurmuştur.

İstisna' sözleşmesinde uyulması gereken birtakım şartlar vardır. Bunların başlıcaları şu şekildedir :

a- Akit, insanlar arasında *teamül* cereyan eden şeyler üzerinde olmalıdır. Mesela; ayakkabı, elbise, gömlek v.s gibi.⁶⁸

b- Sipariş aktinde, sanatkarın yapacağı şeyin cinsi, türü, miktar ve niteliği belirlenmelidir.⁶⁹

c- Akit, insanlar arasında *teamül* cereyan eden şeyler üzerinde olmalıdır. Mesela; ayakkabı, elbise, gömlek v.s gibi.⁷⁰

⁶³ Fetavâ'l-Hindiyye, IV, 204; İbn Abidîn, a.g.e., V, 223; Kâsânî, a.g.e., V, 2; Yazgan, Gültekin, a.g.e., s. 195; Tandoğan, a.g.e., II, 57.

⁶⁴ Bilmen, a.g.e., VI, 117; Uzunpostalcı, a.g.e., I, 314.

⁶⁵ Bilmen, a.g.e., VI, 118; Uzunpostalcı, a.g.e., a.y.

⁶⁶ Ebû Dâvûd, Fiten, 34/1; İbn Mâce, Fiten, 8.

⁶⁷ Zeylaî, a.g.e., IV, 133; Müsned, I, 379.

⁶⁸ Serahsî, a.g.e., XII, 139.

⁶⁹ İbn Abidîn, a.g.e., V, 223; Mecelle, Mad. 388.

⁷⁰ Serahsî, a.g.e., XII, 139.

d- İmam Ebu Hanife'ye, göre üretilen malın teslim tarihi belli olmamalıdır.⁷¹ Fakat Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre vadenin belirlenmesi veya belirlenmemesi aktin özelliğini kaybettirmez. Çünkü örfen sanatkara sipariş verilirken, belli bir vade konuşulabilir.⁷² Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'in görüşleri, özellikle günümüzde yapılmakta olan sipariş sözleşmeleri açısından büyük bir kolaylık sağlamaktadır.

Sipariş sözleşmesinin teamül bulunan şeyler üzerinde yapılması gerektiği daha önce belirtilmişti.⁷³ Teamül bulunmayan bir şey üzerinde yapılan sipariş sözleşmelerinde ise, malın teslim tarihi belirlenir ve bu şekliyle akit sipariş sözleşmesi olmaktan çıkıp, seleme dönüşür. Fakat müddet belirlenmemişse, istisna' aktinin hükümleri uygulanır.⁷⁴

e- İstisna' aktinde ısmarlanan şeyin isteğe uygun olması gerekir. Bu sebepten dolayı sipariş olarak verilen şeyin, akit anında tarifi ve vasıfları belirlenmiş olmalıdır.⁷⁵ Ebu Yusuf'a göre sipariş edilen mal, sözleşme şartlarına uygun olarak yapılmışsa, siparişi veren kişi malı gördüğü anda, akit bağlayıcı hale gelir ve şahsın görme muhayyerliği hakkı bulunmaz. Buna karşılık, ayıp ve vasıf (yani şarta uygunluk) muhayyerliği hakkı bulunur. Bu da sipariş veren kişilerin hakkını korumaya yönelik bir haktır.⁷⁶ Sipariş aktini yapan taraflardan birisi vefat ederse, bu durumda sipariş akti geçerliliğini kaybeder.⁷⁷

⁷¹ Mecelle, Mad. 389.

⁷² Serahsî, a.g.e., XII, 139 v.d.; Kâsânî, a.g.e., V, 3.

⁷³ Bilmen, a.g.e., VI, 117; Mecelle, Mad. 389.

⁷⁴ Ali Haydar, a.g.e., I,423-424; Bilmen, a.g.e., VI, 118.

⁷⁵ Bilmen, a.g.e., VI, 118.

⁷⁶ Serahsî, a.g.e., XII,139; İbn Humâm, a.g.e., VII,98; Kâsânî, a.g.e., V, 3 v.d.

⁷⁷ Bilmen, a.g.e., a.y.

5- GÖTÜRÜ SATIŞI:

Bir şeyin; tartmadan, ölçmeden veya saymadan tahmin yoluyla alınıp satılmasına *götürü satışı* denir. Mesela; yığın halindeki buğday, arpa, odun v.b şeylerin tahmin yoluyla toptan satışı, götürü satışının bilinen şekilleridir. Bu şekildeki bir satış *cüzaf veya mücazeze satışı* olarak bilinir.⁷⁸ Cüzaf satışı hakkında Şevkani (ö.1250/1834) şöyle der : "*Cüzaf, miktarı detaylı olarak bilinmeyen şeyin satışıdır.*"⁷⁹ Götürü satışıyla alınacak şey, satış anında veya daha öncesinde alıcı tarafından görülmüş olmalıdır. Aksi takdirde böyle bir satış caiz olmaz. Bu konuda Zeyla'i (ö.743/1343) şöyle der : "*Cüzaf yoluyla satışın caiz olmasının şartı, bunun başkası tarafından ayırdedilebilir ve işaretle gösterilebilir olmasıdır.*"⁸⁰ Götürü satışın bir takım şartları vardır. Bunları şu şekilde sayabiliriz:

a- Cüzaf yoluyla yapılan satışta satıcı veya alıcı malın miktarını bilmemelidir. Aksi takdirde karşılıklı olarak muhayyerlik hakkı doğar.

b- Götürü satışında, yığının tamamı satılır ve malın miktarı bilen bir kimse tarafından tahmin edilir.

c- Satılan şey çok olmalıdır. Fakat bu çokluk tahmin edilemeyecek kadar olmamalıdır. Bununla birlikte malın miktarı, sayılabilecek kadar da az olmamalıdır.⁸¹

d- Mal düz bir yerde bulunmalıdır. Yığının içinde tümsekler bulunursa, bu aldanmaya yol açabileceğinden dolayı satış fasit olur.

e- Götürü satış tek başına yapılmalıdır. Onun yanında ölçü veya tartıya dayanan bir başka satışında yapılması şart koşulmamalıdır. Çünkü bu

⁷⁸ Bilmen, a.g.e., VI, 11; Mecelle, Mad. 141; Ebu Ceyb, a.g.e., s. 61-62.

⁷⁹ Şevkani, a.g.e., V, 160.

⁸⁰ Zeyla'i, *Tebyinü'l-Hakaik*, IV,5.

⁸¹ Bâberti, a.g.e., V, 86; İbn Rüşd, a.g.e., II,132.

iki satış birarada olursa, bilinmeyen satış ile bilinen satış birbirinden etkilenebilir. Dolayısıyla taraflar için bilinmedik durumlara yol açabilir.⁸²

Götürü satışa ait birtakım özel durumlar vardır: Miktarı bilinmeyen bir yığın gıda maddesi, ölçüğü şu kadar lira olmak üzere satışa çıkarılsa, Ebu Hanife'ye göre böyle bir satım akti yalnız bir ölçek için geçerlidir. Burada hernekadar malın tamamı için satış bedeli belli değilse de, bir ölçek için bellidir. Ancak, akit meclisinde malın tamamının miktarı açıklanır veya ölçmek suretiyle malın miktarı belirli hale gelirse, bu durumda satış, malın tamamı için geçerli olur.⁸³ Fakat Ebu Yusuf ve İmam Muhammed genel olarak bu şekildeki bir satış geçerli bulurlar. Çünkü tarafları anlaşmazlığa götürecek bir durum yoktur.⁸⁴ Alış-verişlerde genel olarak Ebu Yusuf ve İmam Muhammed görüşleri esas alınmış ve fetva da bu yönde verilmiştir. Diğer bütün misli malların satış da bu esasa göre olmaktadır.⁸⁵ Mesela; günümüzdeki ağaç üzerindeki olgunlaşmış olan meyve, zeytin v.b şeylerin satış, fiyat belirlenmek suretiyle bu esasa göre yapılabilir. Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'in görüşüne göre bu şekildeki bir satış mümkündür. Ebu Hanife, misli şeylerde miktarı bilinmeyen bir yığında, tek bir ölçü biriminin satışını kabul etmiştir. Kıyemî mallarda ise kabul etmemiştir.⁸⁶ Ebu Yusuf ve Muhammed ise, bütün bu söz konusu edilen şeylerde satış caiz görmüşlerdir. Çünkü böyle bir bilgisizlik, satılan şey sayılmak suretiyle ortadan kaldırılabilir görüşünü savunmuşlardır.⁸⁷ Buna göre Ebu Hanife mesela, bir sürü koyunun tane hesabı ile ve götürü olarak satılmasını caiz görmezken, Ebu Yusuf ve Muhammed caiz

⁸² Zuhaylî, a.g.e., IV, 666.

⁸³ İbn Humâm, a.g.e., VI, 26; Zuhaylî, a.g.e., IV, 666 v.d.

⁸⁴ İbn Humâm, a.g.e., VI, 267; Meydânî, a.g.e., II, 7; Merğînânî, a.g.e., III, 25-26

⁸⁵ Meydânî, a.g.e., a.y.; Merğînânî, a.g.e., III, 26; İbn Humâm, a.g.e., VI, 267.

⁸⁶ İbn Humâm, a.g.e., a.y.; Zuhaylî, a.g.e., IV, 650-651; Meydânî, a.g.e., II, 7.

⁸⁷ Zuhaylî, a.g.e., IV, 652.

görürler.⁸⁸ Götürü (cüzaf) aktiyle yapılan bir alım-satım muamelesinde mal, belirlenen ölçünün altında çıkarsa alıcı muhayyer olur; dilerse akti kabul eder, dilerse fesheder. Fakat malda fazlalık bulunursa, bu fazlalık alıcıya aittir. Satıcı fazlalık olan mal üzerinde hak iddia edemez. Çünkü akit sırasında tespit edilen bedel, malın tamamı için öngörülmüştür. Mesela; bir arazi "şu kadar dönüm" denilerek tek satış bedeli ile satılırsa, ölçüm yapıldığında ise arazinin dönümü belirlenen miktardan düşük çıkarsa, alıcı muhayyer olur. Bu durumda isterse alımı sürdürür, isterse akti bozar. Fakat arazinin ölçüsü belirlenen miktardan fazla çıkarsa, bu fazlalık alıcıya ait olur. Çünkü satış bedeli metrekaresine karşılığı verilmiş olmayıp, arazinin tamamı için verilmiştir.⁸⁹ Ancak uzunluk ölçüsü ile satılan şeylerde, metre ile satım bir maksat olarak gözetilir ve satım aktinde de şart koşulursa buna uyulur. Mesela; belli bir arazinin alımında miktar, belirlenenin altında çıkarsa alıcı muhayyerdir. Fazla çıkarsa alıcı yine muhayyerdir. Dilerse satın alır, dilerse de vazgeçer. Şayet alıcı araziye satın alma yoluna giderse, bu durumda fazlalık satıcıya aittir. Dolayısıyla alıcı arazinin miktarından doğan fazla bedeli satıcıya öder.⁹⁰

Altın, gümüş, süs eşyası veya süslenmiş şeylerin satışında ise, bedeller farklı cinsten olursa götürü satışı geçerli olur. Şayet bedeller aynı cins olursa, ölçme veya tartma olmaksızın götürü satış yapılırsa, faiz ihtimali ortaya çıkar. Bu sebepten dolayı götürü satış aynı cinsler arasında yapılacaksa, bunların faiz cereyan eden mallardan olmaması gerekir.⁹¹ Hanefilerde prensip olan ve diğer dört mezhep arasında da ittifakla kabul

⁸⁸ Meydânî, a.g.e., II, 7 v.d.

⁸⁹ Zuhaylî, a.g.e., IV, 655; Bilmen, a.g.e., VI, 32.

⁹⁰ Mecelle, Mad. 226.

⁹¹ İbn Humâm, a.g.e., VI, 273; Merğînânî, a.g.e., III, 27.

edilen⁹² nakit ve nakite benzeyenlerin, cüzafen satımında esas olan görüş : *'fazlalıkla değişimi caiz olan şeyin götürü satışı da caizdir. Fazlalıkla değişimi caiz olmayan şeyin götürü satışı da caiz değildir'* şeklindedir.⁹³ Bu esasa göre:

ea- Altının altınla veya gümüşün gümüşle tartılmaksızın götürü satışı yasaktır.⁹⁴

eb- Altının, gümüşle veya üzerinde faiz cereyan eden başka şeylerin farklı cinsten bir malla, ölçme ve tartma olmadan yapılan satışı geçerlidir.⁹⁵

ec- Altın veya gümüş kaplama bulunan bir eşya, altın veya gümüş cinsi ile satılacak olursa, satış bedeli satın alınan eşyadaki altın veya gümüş miktarından daha fazla olmalıdır. Buradaki fazlalık, altın veya gümüş kaplamalı eşyanın kaplama ve süs kısmına karşılık olur. Geri kalan bedel de malın değeri yerine geçer. Eğer satış bedeli ağırlık olarak bu kaplama ve süsten eksik olursa, "fazlalık ribası" cereyan edeceğinden satış geçersiz olur.⁹⁶

6- VERESİYE YAPILAN ALIŞ-VERİŞLER:

a- Veresiye Alış-Verişin Meşruiyeti:

Satım aktinde alış- verişin peşin olarak yapılması esastır. Ancak alıcı peşin parayı her zaman temin edemeyeceği için, vadeli satışlar bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır. Genel olarak bir satım aktinde satılan mal ile malın bedelinin, peşin veya veresiye olmasına göre dört türlü durum ortaya çıkmaktadır :

⁹² Zuhaylî, a.g.e., IV, 656; İbn Humâm, a.g.e., VI, 264.

⁹³ İbn Humâm, a.g.e., VI, 264-265; Zuhaylî, a.g.e., a.y.

⁹⁴ Bilmen, a.g.e., VI, 32.

⁹⁵ Bilmen, a.g.e., VI, a.y.

⁹⁶ Kâsânî, a.g.e., V, 217 v.d.

- a- Mal ve bedelin her ikisinin de peşin olması durumu.
- b- Malın peşin bedelin veresiye olması durumu.
- c- Malın veresiye bedelin ise peşin olması durumu.(Selem satışı gibi.)
- d- Mal ve bedelin her ikisinin de veresiye olması durumu.⁹⁷

Alış-verişte bedellerin karşılıklı olarak verilmesi normal bir durumdur. Mal veresiye, bedel peşin olarak yapılan selem satışı ise, eskiden beri yapılan ve insanların ihtiyaçlarına binaen Hz. Peygamber (S.A.V) tarafından bazı şart ve tedbirlerle birlikte cevazına izin verilmiş bir satım şeklidir.⁹⁸ Yukarıda dördüncü madde olarak yer almış bulunan, mal ve bedelin her ikisinin de veresiye olması şeklinde yapılan satış şekli ise yasaklanmıştır.⁹⁹

Mal peşin, bedel veresiye olarak yapılan satışlara gelince, bu satım şekli ile ilgili Kur'an'da ve Hz. Peygamber'in sünnetinde açık deliller vardır: " Ey iman edenler! Tayin edilmiş bir vakte kadar birbirinize borçlandığınız zaman onu yazın..."¹⁰⁰ ayet-i kerimesi, müfessirlerin çoğunluğuna göre vadeli satışlara ve selem satışına işaret etmektedir.¹⁰¹ "Hz. Peygamber bir yahudiden veresiye yiyecek aldı ve demirden bir zırhını ona rehin verdi."¹⁰²

Veresiye alış-veriş hakkındaki ayet ve hadislerin ışığında meseleyi değerlendiren müctehidler, veresiye alış-verişin caiz olduğu üzerinde ittifak etmişlerdir. Ancak bunun bir azimetmi, yoksa ruhsatı

⁹⁷ Karaman/Şafak, Ali, *İslam Hukukuna Göre Alış -Verişte Vade Farkı ve Kâr Haddi*, İstanbul, 1990, s.23.

⁹⁸ Buhari, Selem, 35/ 1, 2, 7; Müslim, Mûsâkât, 22/128.

⁹⁹ Şevkânî, a.g.e., V, 156.

¹⁰⁰ Bakara 2/282.

¹⁰¹ Elmalî, a.g.e., II, 965 v.d.; Kurtubî, a.g.e., III, 243; Cassâs, a.g.e., I, 483.

¹⁰² Buhari, İstikraz, 43/1, Buyû',34/ 14; Müslim, Mûsâkât, 22/124, 126; Aynî, a.g.e., IX, 263-264 .

olduğunu tartışmışlardır.¹⁰³ Vadeli alış-verişlerde, satış bedelini ödeme tarihi veya taksite bağlama halinde vade tarihlerinin belirlenmesi gerekir. Aksi takdirde akit fasit olur.¹⁰⁴ Vadeli satış akitlerinde en kısa veya en uzun vade şeklinde bir vade süresi için sınır yoktur.¹⁰⁵ Ancak borcun vade süresi gelmeden borçlu ölürse vade düşer ve borç terekeden hemen ödenir. Alacaklının ölümü halinde ise vadeli olan borç aciliyet kazanmaz. Binaenaleyh, borcun hemen ödenmesi gerekmez. Dolayısıyla alacaklının varisleri bu borcu vadesinden önce talep edemezler.¹⁰⁶ Veresiye satışta pazarlık yapılırken, belirsiz bir tarih üzerinde vadeli satım anlaşması yapılırsa bu taraflar arasında belirsizlik ve anlaşmazlığa yol açabileceği için, akit fasit olur. Mesela; "yağmur yağdığı" veya "rüzgar estiği zaman" gibi belirsiz bir vade tarihinin ortaya atılması bu duruma örnek teşkil etmektedir.¹⁰⁷ Veresiye pazarlıkta vade konuşulmamışsa, bir aylık vade esas kabul edilir.¹⁰⁸

b-Veresiye satışta vade farkı : Vade farkı eski dönemlerden beri bilinen ve uygulanan bir durumdur. Dolayısıyla fakihler bu mesele üzerinde de görüşlerini belirtmişler; bazıları caiz görürken, bazıları da caiz görmemişlerdir.¹⁰⁹ Genel olarak vadeli satış hakkındaki tartışmalara kaynaklık eden, Hz. Peygamber'in (S.A.V) "*bir satış içinde iki satış yapmayı yasaklayan*" hadisidir.¹¹⁰ Bu hadis-i şerif, fakihler tarafından peşin ve vadeli fiyat arasında tercih yapılmadan, satım aktinin yapılması ile ilgili

¹⁰³ Aynî, a.g.e., V, 416.

¹⁰⁴ Karaman/Şafak, a.g.e., s. 24.

¹⁰⁵ Mecelle, Mad. 247.

¹⁰⁶ Ali Haydar, a.g.e., I,228; İbn Abidin, a.g.e., IV, 531.

¹⁰⁷ Mecelle, Mad. 248.

¹⁰⁸ Mecelle, Mad. 249; Ali Haydar, a.g.e., I, 231.

¹⁰⁹ Şevkânî, a.g.e., V, 152.

¹¹⁰ Mâlik, Muvatta, Buyu,31/72; Müsned, II, 71, 174, 175; Nesâî, Buyu,44/76; Şevkani, a.g.e., V, 151v.d.

görülmüştür.¹¹¹ Dolayısıyla vadeli satışta genel olarak fakihler; vade ve fiyatta belirsizlik olursa, bunun satım aktini fasit kılacağını belirtmişlerdir. Ancak vade ve fiyat durumu tam olarak belirlenir ve vade ile fiyat konuşulursa bu durumda aktin geçerli hale geleceğini belirtmişlerdir.¹¹²

İmam Malik'e göre, peşin veya vadeli satışta taraflar iki fiyattan birisini tercih etme hususunda muhayyerlik hakkına sahip olmalıdır. Aksi takdirde satış caiz olmaz.¹¹³

7- BEY'İ BİL VEFA:

Bey'i bi'l vefa, geri alma şartıyla yapılan bir satış şeklidir. Satıcı bedeli geri ödeyince, alıcı da malı geri verir. Fakihler bu şekilde yapılan bir alış-verişi caiz görmüşlerdir.¹¹⁴ Bu muamele faizden kaçmak ve borcu garanti altına almak için yapılmıştır. *Bey bil ve'fada* satıcı, ileriki bir tarihte satış bedelini geri vermeyi veya kalan borcunu ödemeyi; alıcı da buna karşılık malı iade etmeyi taahhüt etmektedir. İslam Hukukuna göre rehin alanın, önceden şart koşarak rehinden istifade etmesi faiz mahiyetinde olup, caiz değildir. Bu konuda en katı görüşe sahip olan Hanefiler vefa yolu ile satış usulünü bulmuşlardır. Bu usul sayesinde mal sahibi hernekadar malını satmış gibi görünse de, gerçekte malı bir müddet sonra geri alacağından dolayı malı elinden çıkarmadan finansman bulabilmiştir. Ayrıca malı ödünç veren şahıs ise maldan faydalanma imkanı bulabilmektedir.¹¹⁵

Vefa yoluyla satış, malı iade edinceye kadar alıcının ondan faydalanması açısından *sahih bir satım akdi*, tarafların sözleşmeyi feshedebilmeleri bakımından ise *fasit satım akdinin* özelliklerini

¹¹¹ Karaman/Şafak, a.g.e., s. 34.

¹¹² Serahsî, a.g.e., XIII, 78; XIV, 36; Kâsânî, a.g.e., V, 158.

¹¹³ el-Bâcî, a.g.e., V, 38-40; Sahnûn, el-Müdevvenetü'l-Kübra, C.I-IV, Beyrut, 1980, IV, 151; İbn Rüşd, a.g.e., II, 128,

¹¹⁴ Bilmen, a.g.e., VI, 126-127; Karaman, Ana Hatlarıyla İslam Hukuku, II, 328.

¹¹⁵ Karaman, a.g.e., a.y.

taşımaktadır. Bu malı başkasına satamaması açısından ise *rehin* hükmündedir.¹¹⁶

Bey' bi'l vefa, gerçekte bir rehin muamelesidir. Alıcı malın maliki olamaz ve malikin izni olmadan gelirinden faydalanamaz.¹¹⁷ Dolayısıyla burada mülkiyetin intikali söz konusu değildir. Bu akti, alıcı ve satıcı konumunda bulunan kimselerden herbirisi feshetmeye yetkilidir.¹¹⁸ Malı satın alan kimse -vade şartı bulunmaması halinde- dilediği vakit onu iade ederek, bedelini geri isteyebilir. Şayet vade sonunda vefa yoluyla malını satan kişi bedeli ödeyemezse, aksine bir şart bulursa dahi satış kesinleşmez. Yani malı alan kişi, ona kesin ve şartsız olarak sahip olamaz. Bunun için karşılıklı rızaya dayanan yeni bir akit gerekir. Vade kendi lehine konduğu için malı satan kimse, dilediği zaman bedeli ödeyerek satmış olduğu malı geri alabilir.¹¹⁹ Vefa yoluyla satıma konu olan bir malı; satan da, satın alan da diğerinin izni olmadan onu bir başka şahsa satamaz.¹²⁰ Fakat satın alan kişi (müşteri) akitten önce, satıma konu olan maldan istifade etmeyi şart koşabilir.¹²¹ Geri alma şartıyla satılan mal, satın alanın elinde zayi olursa tazmin sorumluluğu *rehin aktinde* olduğu gibidir. Mal, satın alanın elinde, fakat onun kusuru olmadan telef olması halinde bile, teslim günündeki değeri kadar borç sakıt olur.¹²² Akti yapanlardan birisi vefat ederse, varisleri onun yerine geçer.¹²³ Bey' bil vefa yolu ile gerçekleştirilen akitte, malı satın alan kişi satım konusu malda aynı hak sahibidir. Dolayısıyla malın bedeli kadar öncelik ve imtiyazı vardır. Satıcı,

¹¹⁶ Bilmen, a.g.e., a.y.

¹¹⁷ Mecelle, Mad. 398.

¹¹⁸ Mecelle, Mad. 396.

¹¹⁹ Karaman, a.g.e., 330; Bilmen, a.g.e., VI, 127.

¹²⁰ Mecelle, Mad. 397.

¹²¹ Mecelle, Mad. 398; Ali Haydar, a.g.e., I, 433.

¹²² Mecelle, Mad. 399, 401; Bilmen, a.g.e., VI, 128.

¹²³ Mecelle, Mad. 402.

bedelini geri ödeyip malı geri almadan vefat ederse, varisleri malın bedelini ödemek suretiyle onu geri alabilirler. Vefat eden şahsın borcu terikeden fazla ise, şartlı satım konusu olan mal satılır ve satış bedelinde öncelikle *vefa yoluyla malı satın alan kişi* ödediği bedeli geri alır. Bedelden geri kalan olursa, bunu da diğer alacaklılar alır.¹²⁴

8- BEY' Bİ'L İSTİĞLAL:

Kiralama şartı ile yapılan satış şekline *bey' bil istiğlal* denir.¹²⁵ Kiralama şartı ile satışın hükümleri ile geri alma şartlı satım akdinin hükümleri aynıdır. Ancak kiralama şartlı satışta, geri alma şartlı satıştan farklı olarak, satılan malın satıcı tarafından kiralanması şartı vardır.¹²⁶

Vefa yoluyla yapılmış bulunan *geri alma şartlı satış ve kiralama şartlı satış* şekilleri, ödünç para bulabilmek için başvurulan yollardandır. Bunu bir misalle daha açık bir şekilde sokabiliriz: Paraya ihtiyacı olan bir kimse, parası olana gidip elindeki gayri menkulu geri alma ve kendisine kiralama şartıyla anlaşma yaparsa, alıcı da bunu kabul ederse *bey' bi'l vefa* akti meydana gelmiş olur. Bu gayri menkulü alan kişi, onu bizatihi kullanabileceği gibi kiraya da verebilir. İşte alacaklı olan şahıs mesela, böyle bir dükkanı mal sahibine kiraya verirse, bu muamale *bey' bi'l istiğlal* olmuş olur.¹²⁷ Hanefi ve Şafii mezhebindeki fakihler bu muameleye genelde cevaz verirken, Maliki ve Hanbeliler bu tür bir satış kabul etmezler.¹²⁸

¹²⁴ Bilmen, a.g.e., VI, 128 v.d.; Karaman, a.g.e., II,329 v.d.

¹²⁵ Mecelle, Mad. 119.

¹²⁶ Karaman, a.g.e., II, 331.

¹²⁷ Mecelle, Mad. 114, 397; Ali Haydar, a.g.e., I, 432-433.

¹²⁸ İbn Rüşd, a.g.e., II, 117-118.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SATIM AKTİNDE BEDELLER İLE TESLİM VE KABZ

I- SATIM AKTİNDE BEDELLER

A- Satılan Mal ve Satılan Mala Dahil Olan Unsurlar:

1- Satılan Mal:

Hukuk literatüründe satılan mal, *mebi'* diye isimlendirilir.¹ Mebi' ise sözlükte; satılmış, satılan şey anlamlarına gelir. Belirleme suretiyle tayini yapılabilir. Belirleme sözü ile kastedilen manayı biraz açmak gerekirse; mesela bir alıcı: "Şu gömleği şu kadar fiyata kabul ettim" dese gömlek belirli hale gelmiş olur. Satıcı onun yerine başka bir gömlek veremez. Ancak hanefiler, bundan selemi istisna ederler. Çünkü selem aktinde para peşin olmakla birlikte, mal henüz mevcut olmadığı için veresiyedir. Bu sebepten dolayı selemde mebi' tayin ile taayyün etmez. İmam Şafii ve Züfer'e göre, mebi' ile semen kavramları aynı anlamdadır.²

2- Satılan Mala Dahil Olan Unsurlar:

Menkul ve gayri menkul bir mal satıldığı zaman, bu malın kendisi satışa girdiği gibi, buna bağlı olan birtakım tamamlayıcı unsurlar da satış kapsamına girer.³ Satılan şeyle birlikte bir bütün oluşturan ve satılardan yararlanmayı sağlayan veya kolaylaştıran yol, su v.b haklar satış kapsamına girerler. Bunlara "irtifak hakları" denmektedir.⁴

¹ Ergüney, Hilmi, *Türk Hukukunda Lügat ve İstilahlar*, İstanbul, 1973, s.292.

² Kâsânî, a.g.e., V, 233; Serahsî, a.g.e., a.y.

³ Bilmen, a.g.e., VI, 36.

⁴ Zuhayfî, a.g.e., IV, 63. v.d.; Senhûrî, Abdurrezzâk, *Mesâdiru'l-Hak*, I, 34.

Bir şeyin satış kapsamına girip girmeyeceği konusunda geçerli olan yol şudur: Mesela; bir evin satışında, evden sayılan ve ona bitişik olan her şey satış sırasında konuşulmasa da satış kapsamına dahildir. Evin mutfuğı, üzüm bağıının fidanları v.s gibi. Bu nitelikte olmayanlar ise, örfen satışa dahil olmadıkça akit sırasında konuşulmaksızın, kendiliğinden satışa dahil olmazlar. Günümüzde evlere ait özel otopark veya müstakil odun-kömür depoları bunlara örnek olarak verilebilir.⁵

Kira, rehn veya vakıf gibi işlemlerde, bütün haklar satış sırasında zikredilmese de satışa dahildir. Çünkü bu muameleler "faydalanma" amacıyla yapılır. Bütün bu hakların satışa dahil olması faydalanmanın bir gereğidir.⁶

Satış kapsamına giren veya girmeyen unsurların tespit edilmesinde, beldelerde uygulanmakta olan örfler de önemli bir diğer etkindir. Dolayısıyla örf, akit sırasında satışa girip-girmeyen hakların tespit edilmesinde belirleyici bir takım çerçeveler çizer.⁷

B- SATIŞ BEDELİ (SEMEN):

Satış bedeline *semen* de denilir. Hanefi hukukçularının büyük bir bölümü tarafından, mebi' kelimesinden farklı bir anlamda kullanılan semen; bedel, fiyat, karşılık demektir ve genelde alış-veriş yapılırken, belirli bir tayin ile taayyün etmez.⁸

⁵ Zuhaylî, a.g.e., IV, 400; İbn Abidîn, IV, 547; Bilmen, a.g.e., VI, 36.

⁶ Zuhaylî, a.g.e., IV, 401.

⁷ Miras, Kamil, a.g.e., V, 117; Kıyıcı, Selahaddin, *İslam Hukukunda Örf ve Adet*, İstanbul, 1990, s. 23.

⁸ Serahsî, *Usûlu-Serahsî*, C. I-II, İstanbul, 1984, II, 122.

Semen (satış bedeli) alıcı ve satıcının anlaştıkları bedel olup, ancak satım aktinde söz konusu olur.⁹ Semen, malın değerinden az veya çok olabileceği gibi, malın kıymetine eşitte olabilir.

Nakit para ve misli mal grubuna giren her şey satış bedeli olabilir. Ancak bazı durumlarda kıyemi mallar da satış bedeli olabilirler. Fakat kıyemi mallar, öncelikle ve asıl olarak satılan mal (mebi') konumunda bulunurlar. Satış bedeli kabz ile; satılan mal ise tayin ile belirli hale gelir.¹⁰ Alış-verişte birbirine bedel olan şeyler üç grupta toplanırlar :Nakitler, misli mallar, kıyemi mallar.¹¹

1- **Nakitler** : Genel olarak tedavülde bulunan madeni paralar, satılan mala bedel yapıldığı zaman satış bedeli kabul edilirler. Bunların karşılığında olan mal, mutlak olarak mebi' dir.¹²

2- **Misli Mallar**: Misli mallar, nakit para karşılığında satılırsa "satılan şey" konumunda olurlar. Şayet misli olan bir mal yine misli olan bir mal karşılığında satılacak olursa, bunların içinde tayin edilmiş olanlar mebi' (satılan); zimmette borç olarak kalan ise semen (satış bedeli) olarak kalır.¹³

3- **Kıyemi Mallar** : Kıyemi mallar, misli bir mal karşılığında satılırsa "mebi'" durumunda olur. Misli mal ise "satış bedeli" sayılır.¹⁴

Kıymet, alış-veriş konusunda uzman olan kişilerin piyasadaki mala takdir ettikleri değerdir.

Deyn, borçlanma sebeplerinden herhangi birisiyle, zimmette borç olarak sabit kalabilen şeydir. Başlıca borçlanma sebepleri: Başkasına ait malı

⁹ Ergüney, Hilmi, a.g.e., 400-401.

¹⁰ Kâsânî, a.g.e., V, 233-234

¹¹ Kâsânî, a.g.e., V, 234; İbn Abidin, IV, 531.

¹² Bilmen, a.g.e., VI, 10.

¹³ Bilmen, a.g.e., IV, 120 v.d.

¹⁴ Zuhayfi, a.g.e., IV, 401 v.d.

telef etme veya gasp etme, kefillik, başkasına ödünç para verme, veresiye mal satmaktan dolayı ortaya çıkan alacak veya borçlardır.¹⁵

C- SATIŞ BEDELİ VE MAL AYIRIMININ SONUÇLARI:

İslam hukukunda satış bedeli ile satılan mala farklı sonuçlar ve hükümler uygulanmaktadır. Bu sebeple alış-veriş işleminde bu iki unsuru birbirinden ayırmak gerekir:

1- Satım aktinin meydana gelmesi için, satılanın mütekavvim bir mal olması gerekir. Satış bedeli için ise böyle bir şart yoktur.

2- Alış-verişin geçerli olabilmesi için satılan malın, satıcının mülkiyetinde olması gerekir. Satış bedelinin ise alıcının mülkiyetinde olması şart değildir. Bunun en açık şekli veresiye alış-verişlerde görülmektedir.

3- Selem satışında bedel geciktirilemez. Satılan malın ise zamana bağlı olarak belirtilen vakitte teslimi esastır.

4- Aksine bir kayıt yoksa bedelin teslim edilmesi ile ilgili masraflar alıcıya aittir. Satılanın teslim masrafları ise satıcıya aittir.

5- Satış sırasında bedel tespit edilmemiş ise, bu durumda alış-veriş akti fasittir. Fakat satıma konu olan mal (mebi') tespit edilmemişse akit batıl olur.

6- Satılanın alıcıya teslim edilmesinden sonra ikale (karşılıklı rıza ile akti feshetme) yoluna gidilemez. Fakat aynı durumda satıcının teslim aldığı satış bedeli; çalınma, kaybolma v.b gibi herhangi bir yolla telef olsa bile, bu durum ikaleye engel olmaz.

---

¹⁵ Zuhayli, a.g.e., IV, 403.

7- Satılan bir mal alıcıya teslimden önce telef olursa akit ortadan kalkar. Fakat satış bedeli teslim edilmeden önce telef olursa, bu durum satışı etkilemez.

8- Satın alınmış olan taşınır(menkul) bir malda, kabzdan önce alıcının tasarruf hakkı yoktur. Satıcı ise, satış bedelini almadan önce de bedel üzerinde tasarrufta bulunabilir. Mesela; günümüzde alacaklara bedel olarak alınmış olan çek ve senetlerin, mal alımı ve borç ödemelerinde kullanılması yaygın olarak bilinen ve uygulanan bir işlemdir.

9- Peşin olarak yapılan alış-verişlerde, alıcının malı talep edebilmesi için malın bedelini ödemesi gerekir. Veresiye alış-verişlerde ise ödeme şekli karşılıklı rıza ile belirlenir.¹⁶

II- SATIM AKDİNDE TESLİM VE KABZ

A- SATILAN MAL VE BEDELİN TESLİMİ:

Bir satım aktinin sahih olması ve tamamlanabilmesi için, satılan mal ile satış bedelinin akit anında teslimi şart değildir. Ancak akit yapıldıktan sonra, karşılıklı olarak müşterinin mala, satıcının da bedele sahip olması gerekir. Bu, satım aktinden doğan karşılıklı bir yükümlülüktür.

Satım aktinde, satılan malın belirli hale geldiği, ancak bedelin belirli hale gelmediği daha önce belirtilmişti. Bedel, zimmette borç olarak kalabilir. Satım aktinde öncelikle müşterinin bedeli alıcıya vermesi, daha sonra ise satıcının malı müşteriye teslim etmesi esastır. Çünkü mal, belirleme ile belirli hale geldiği halde, para zimmet borcu sayıldığı için ancak teslim ile belirli hale

¹⁶ Zuhayfî, a.g.e., IV, 405-406; Bilmen, a.g.e., VI, 26; Mavsîfî, a.g.e., II, 10; Merğînânî, a.g.e., III, 42.

gelir. Böylece bedeller arasında bir denklik sağlanmış olur.¹⁷ Satış bedelinin teslimi, malın tesliminden sonraya kalırsa zimmet borcu ödenmiş sayılmaz. Hz. Peygamber (S.A.V) zimmet borcunun ancak teslimle ödenmiş olacağını belirtmiştir.¹⁸

Mutlak olarak yapılan alış-verişler de alıcı, bedeli ödedikten sonra istediği anda malı talep edebilir. Satıcı da malı teslim etmek zorundadır. Ancak vadeli satışlar ve selem satışlarında durum farklıdır. Çünkü bu tür satışlar, tabiatı gereği vade gerektiren satışlardır.¹⁹ Dolayısıyla para peşin mal veresiye satım akti yapan bir alıcı, malı peşin isteyemeyeceği gibi; mal peşin, bedel veresiye satım akti yapan satıcı da bedeli peşin isteyemez.²⁰ Malın malla mübadelesi demek olan trampa (mukayada) akitlerinde, bedellerin karşılıklı olarak teslimi esastır.²¹ Bu, bedelli akitlerde denklik açısından gereklidir.²²

Trampa, satış türlerinden bir tür olarak kabul edilir ve satışa dair hükümler, kıyasen kendisine tatbik edilir. Trampa sözleşmesinde, karşılıklı olarak mübadelede bulunan taraflardan herbiri, taahhüt ettiği şey bakımından satıcı; kendisine verilecek şey bakımından ise alıcı gibi muamele görür.²³

Zimmet borcu olabilen nakit para, altın, gümüş gibi bedellerin kendi cinsleri veya başka cinslerle mübadelesi peşin olarak yapılmalıdır. Aksi halde

¹⁷ Merğınâni, a.g.e., III, 51; Bilmen, a.g.e., VI, 48.

¹⁸ İbn Mâce, Sadakât, 9; Müsned, V, 267-293; Ebû Dâvûd, Buyû', 88; Tirmizî, Buyû', 39; Vesâyâ, 5.

¹⁹ Ğumari, Ahmed b. Muhammed es-Sıddık, el-Hidâye fi Tahrîci Ehâdisi Bidâye (Bidâyetu'l-Müctehid), Thk. Yusuf Abdurrahman Maraşlı-Adnan Ali Şellak, C.I-VIII, Beyrut, 1987, VII, 394.

²⁰ Serahsî, a.g.e., XIII, 192; Kâsânî, a.g.e., V, 244; İbn Humâm, a.g.e., VI, 262; İbn Abidin, a.g.e., IV, 561.

²¹ Uzunpostalcı, a.g.e., I, 310-311.

²² Bilmen, a.g.e., VI, 8; es-Sadr, Muhammed Bâkır, İslam Ekonomi Sistemi, (Çev. Mehmet Keskin/Sadettin Ergün), C. I-III, Ankara, 1993, I, 358.

²³ Tandoğan, a.g.e., I, 235.

faiz cereyan eder.²⁴ Buna göre sarrafların; altın, gümüş veya para karşılığında ziynet eşyası satması ancak peşin olarak yapılabilir. Bunların, vadeli olarak satılması "nesie ribası" na yol açacağından sarrafların alım-satım işlemlerini peşin olarak yapması gerekir.²⁵ Ancak satılan şeyin bedelinin tamamı veya bir bölümü satış sırasında verilemiyorsa, alıcıya verilen şey, karz (ödünç) akti ile verilmelidir.²⁶ Mesala; 100 gr. altın satın alan kimse bedelin yarısını ödese, diğer yarısını daha sonra vermek istese, sarrafa 50 gr altın borçlanmış olur. Borcu isterse 50 gr. altın olarak öder, isterse 50 gr altının bedelini öder.

Malikilere göre; satıcı sattığı malın bedelini alamamaktan korkuyorsa, bedeli kabzedinceye kadar sattığı malı yanında alıkoyabilir.²⁷ Hanefilerde aynı görüştedir. Çünkü rehin bulunduran kişi, alacağını tahsil edinceye kadar rehni alıkoyabilir. *Malın hapsi* de buna kıyas edilmiştir.²⁸

B- SATICININ SATTIĞI MALI HAPİS HAKKI:

Bir satım aktinde öncelikle alıcının satış bedelini teslim etmesi gerekir. Buna göre satıcı, peşin ödenmesi şart koşulan bedeli tam olarak teslim almadıkça, malı alıcıya teslim etmeme hakkına sahiptir. Peşin ödemenin, satış bedelinin tamamı veya bir kısmı üzerinde şart koşulması durumu değiştirmez. Mesela; bir mal üzerinde dörtte bir peşin fiyatla satım sözleşmesi yapılırsa, satıcı malın bedelinin dörtte birini teslim almadıkça, satılan malı teslim etmeye

²⁴ İbn Abdi'l-Berr, *Kitâbu'l-Kâfi fi'l-Fıkh*, C. I-IV, Riyad, 1980, II, 634 v.d; Seyyid Sâbık, *Fıkhü's-Sunne*, III, 178; Zuhaylî, a.g.e., IV, 637.

²⁵ İbn Abdi'l-Berr, a.g.e., II, 635; Seyyid Sâbık, a.g.e., III, 179.

²⁶ Serahsî, a.g.e., XIV, 19; Zuhaylî, a.g.e., IV, 643-644.

²⁷ İbn Abdi'l-Berr, a.g.e., II, 815.

²⁸ Zuhaylî, a.g.e., IV, 414.

zorlanamaz.²⁹ Satıcının, sattığı malı hapsedebilmesi için bazı şartların oluşması gereklidir :

1- Satılan Malı Alıkoymanın Şartları :

a- Alış-verişte iki bedelden birisinin mal, diğerinin para olması halinde hapis hakkı söz konusu olur. Mesela; bir malı altın, gümüş veya nakit para karşılığında satmak gibi.³⁰ Şayet malın malla trampası veya altınla ya da bir paranın başka bir cinsten olan para ile değişimi şeklinde yapılmışsa, satıcının malı hapsedme hakkı bulunmaz. Bu durumda taraflar bedelleri birlikte teslim ederler.

b- Alıcının satış bedeline karşılık olarak, rehin veya kefil göstermesi satıcının malı hapis hakkını düşürmez. Çünkü rehin ve kefalet, müşterinin zimmetinden bedeli düşürmediği gibi, onu talep etme hakkını da düşürmez. Rehın ve kefalet alacağa karşı bir belge olmaktan ibarettir.³¹

c- Alıcı malı satıcının yanında emanet, ariyet veya kira gibi herhangi bir nitelikle bıraksa, satıcının malı alıkoyma hakkı ortadan kalkmaz. Çünkü alıkoyma (*haps*) hakkı sadece satıcıya ait olan, sabit bir haktır. Malın bedelini tam olarak elde edinceye kadar bu hakkını kullanabilir.³²

d- Satım akdinin peşin para ile yapılmış olması gerekir. Şayet satış vadeli ise, satıcının parayı almadığını öne sürerek malı haps etme hakkı yoktur. Çünkü vadeli satışlarda, zaten satıcı bedeli isteme hakkını vade sonuna ertelemiştir.³³

²⁹ Zuhaylî, a.g.e., IV, 415.

³⁰ Zuhaylî, a.g.e., a.y.

³¹ Zuhayli, a.g.e., IV, 416.

³² Kâsânî, a.g.e., V, 246.

³³ Serahsî, a.g.e., XIII, 192; Kâsânî, a.g.e., V, 249; Zuhaylî, a.g.e., a.y.

Hanefiler ve Malikilere göre satıcının, malın bedeline almadıkça hapis hakkı bulunduğu daha önceleri işaret edilmişti.³⁴ Hanefilere göre ise; teslim, akdin gereklerinden olduğu için, satıcı malı haps edemez. Şayet alıcı ve satıcı teslim hususunda anlaşamıyorlarsa, karşılıklı olarak teslim yoluna giderler. Teslimde önce malın, daha sonra ise bedelin verilmesi esastır.³⁵ Çünkü mal belirli, satış bedeli ise zimmet borcudur. Dolayısıyla teslimde öncelik ayna (eşyaya) aittir.³⁶

Şafilere göre, satıcı ve alıcı karşılıklı olarak birbirlerine güven duymuyor ve bedelleri teslim alamayacaklarından korkuyorlarsa, karşılıklı olarak bedelleri alıkoyabilirler. Bu durumda satıcı malı, alıcı ise bedeli teslim etmeyebilir. Şayet taraflardan bir tanesi bedeli teslim ederse diğerinin de teslim etmesi zorunluluğu doğar.³⁷

2 - Satıcının satılan malı hapis etme hakkını düşüren haller:

a- **Kabz:** Alıcı malı satıcının izniyle kabz ederse, satıcının hapis hakkı ortadan kalkar. Çünkü kabza izin vermekle bu hakkından vaz geçmiştir demektir. Şayet alıcı, satıcının izni olmaksızın malı kabz etse hapis hakkı ortadan kalkmaz, ancak malın bedelini tamamının ödenmesinden sonra, satıcının izni olmadan da malı kabz edebilir. Çünkü bu kabz, haklı bir kabzdır.³⁸

Alıcı satın aldığı bir malın bedelini ödemedi, satıcının rızası dışında malı kabz etse ve bu mal üzerinde satış, hibe, rehin, kira gibi fesh

³⁴ Zuhaylî, a.g.e., IV, 414.

³⁵ İbn Kudâme, Şerhu'l-Kebir ala Metni'l-Muğni , IV, 122v.d.

³⁶ Ebû Dâvûd, Buyû', 17/ 88; Tirmizî, Buyû', 13/ 39; Müsned, V, 267.

³⁷ Şirbini, a.g.e., II, 75.

³⁸ Zuhaylî, a.g.e., IV, 217 v.d.

edilmeye elverişli bir akid yapmak suretiyle tasarufta bulunsa; satıcı sonradan yapılmış olan bu ikinci akdi feshedip malı geri alabilir. Ancak mal üzerinde tüketim v.b gibi geri vermeye engel olabilecek durumlar oluşmuş ise malı geri isteyemez. Çünkü bunda bir menfaat yoktur.³⁹ Mecelle, işledikleri mal üzerinde ve yalnız yaptığı iş belli olan işçiler için hapis hakkı tanımıştır. Terzi, boyacı, çamaşır yıkayıcılığı gibi bir işle meşgul olanlar şayet veresiye olarak anlaşmamışlarsa sipariş edilen malı haps edebilirler. Fakat mal ellerinde telef olur veya zarara uğrarsa ücret talep edemez. Burada emanet hükümleri geçerlidir.⁴⁰

Hamal ve gemici gibi, yaptığı işte eseri ortaya çıkmayan işçiler ise, kendilerinden yapılması talep edilen iş karşılığında, malı haps edemezler. Şayet malı haps ederler ise, bu esnada mala gelen zararı tazmin ederler.⁴¹

b- Havale: Bedelin havale edilmesi durumunda, Ebu Yusuf'a göre maldan hapis hakkı düşer. Çünkü bu durumda satıcı hakkını devretmiş; müşteriden bedeli talep hakkı, havale yapılan şahsa ait olmuştur.⁴² Bu konu ile ilgili olarak İmam Muhammed'den iki görüş rivayet edilmiştir.⁴³ O'nun tercih edilen görüşüne göre, müşteri tarafından yapılan havaleler, hapis hakkını düşürmez. Satıcı, havale yapılan şahıstan hakkının tamamını alıncaya kadar malı alıkoyabilir.⁴⁴

Havale, satıcı tarafından yapılmış ise, havalenin mutlak veya mukayet olmasına göre durum değişir. Havale mutlak olarak yapılmış ise hapis

³⁹ Kâsânî, a.g.e., V, 246; Zuhaylî, a.g.e., IV, 418.

⁴⁰ Mecelle, Mad. 482.

⁴¹ Mecelle, Mad. 483.

⁴² Zuhaylî, a.g.e., a.y.

⁴³ İbn Abidin, a.g.e., IV, 561.

⁴⁴ Kâsânî, a.g.e., V, 250; İbn Abidin, a.g.e., IV, 561; Zuhaylî, a.g.e., IV, 416.

hakkı ortadan kalmaz, mukayyet olarak yapılmış ise böyle bir havale hapis hakkını ortadan kaldırır. Mukayyet havalelerde, satıcı müşteriden bedel talep edemeyeceği için hakkı düşer. Çünkü satıcının alacak hakkı üçüncü şahsa devrolunmuştur.⁴⁵ Hapis hakkı konusunda İmam Muhammed'in görüşü daha fazla tercih edilmiştir. Çünkü hukuki olarak alıkoyma hakkı, bedelin talep edilme hakkı ile birlikte söz konusudur, bedelin bizatihi ele geçirilmesi ile alakalı değildir.⁴⁶

c- Ödünç ve Emanet Verme: Satıcı, sattığı malı alıcıya ödünç (*ariyet*) olarak verse veya onun yanında emanet (*vedia*) olarak bıraksa, alıkoyma hakkı düşer. Çünkü alıcının satın aldığı malı emanet olarak elinde bulundurması mülkiyet niteliğindedir. Mülkiyet ise elde tutmayı zorunlu hale getirir. Herhangi bir kimse geri istemek suretiyle onu iptal hakkına sahip değildir.⁴⁷

C- KABZ:

İslam hukukuna göre, sahih satım akti şayet arada şart muhayyerliği yoksa derhal mülkiyeti intikal ettirir; müşteri mala, satıcı ise bedele malik olur.⁴⁸ Malın intikali ise teslim ve kabz suretiyle gerçekleşir. Hukuki anlamda teslim ve kabz, satıcının sattığı mal ile alıcı arasında bulunan engelleri kaldırmak suretiyle, alıcının tasarrufta bulunması için onu malla başbaşa bırakmasıdır. Burada satıcı teslim eden, alıcı ise kabz eden durumundadır. Satış

---

⁴⁵ Kâsânî, a.g.e., V, 250.

⁴⁶ Kâsânî, a.g.e., V, 251.

⁴⁷ Kâsânî, a.g.e., a.y.

⁴⁸ Karaman, a.g.e., III, 329.

bedelinin teslimi açısından da alıcı teslim eden, satıcı ise kabzedene durumundadır.⁴⁹ Kabz çeşitli yollardan gerçekleşir:

1-Kabzın Gerçekleşme Yolları:

a- **Satılan malın alıcının iktidar alanına girmesi** : Alıcının satın aldığı bir malı, arada herhangi bir engel bulunmaksızın, satıcının iznine bağlı olarak teslim alabilme konumunda bulunmasıdır. Burada önemli olan husus, satın alınan şeyin belirli (ayrılmış) olması, teslim almaya engel olabilecek herhangi bir durumun olmaması ve kabzın, satıcının izniyle gerçekleşmiş olmasıdır.⁵⁰ Mesela; satıcı depodaki malını alması için anahtarı alıcıya teslim ederse, bu birkabz işlemi olur. Alıcı bu halde iken malı teslim almadan önce mal telef olsa, bunun zararı alıcıya aittir. Fakat anahtarı teslim eder ve alıcının, bunu alması veya almaması konusunda herhangi bir şey söylemez ise, bu kabz yerine geçmez.⁵¹ Evin yahut arazinin teslimi, alıcının bunların içine girmesi veya araziye göreceğ şekilde yakınında durması ile yahutta evin kapı anahtarını teslim alması ile tamam olur. Aksi takdirde mücerret olarak söylenmiş bulunan teslim etme veya teslim alma sözleri ile kabz durumu gerçekleşmez.⁵² Hanefilere göre kabz, alıcı ile satın aldığı mal arasındaki engeli kaldırmakla gerçekleşir. Satın alınan şeyin menkul veya gayri menkul olması durumu değiştirmez. Ancak ölçü ve tartı ile satılan misli malların kabzı, tamamının teslimiyle gerçekleşir. Çünkü ölçü ile satılan bir mal hakkında Hz. Peygamber (S.A.V.): "Onu ölçmeden satma." buyurmuştur.⁵³ Şafii ve Maliki

⁴⁹ Kâsânî, a.g.e., V, 244.

⁵⁰ Zuhaylî, a.g.e., IV, 418 v.d.

⁵¹ Zuhaylî, a.g.e., IV, 419.

⁵² Zuhaylî, a.g.e., a.y.

⁵³ Ebû Dâvûd, Buyû', 17/ 65; Nesâî, Buyû', 44/ 55; Kâsânî, a.g.e., V, 244; Zuhaylî, a.g.e., IV, 419.

hukukçularına göre, gayri menkul malların kabzı alıcı ile satın aldığı malların arasındaki engelin kaldırılması ve dolayısı ile satın alınan mal üzerinde alıcıya tasarruf imkanı tanınması ile gerçekleşir. Eşya, hayvan ve binek araçları gibi taşınırların kabzı ise insanlar arasındaki örf'e göre gerçekleştirilir.⁵⁴ Hanbeliler, kabz hususunda örfü ön plana çıkarmışlardır. Onlara göre, her bir malın kabzı insanlar arasında cereyan eden örf'e göre yapılır. Mesela; ölçü ve tartı ile satılanlar, buna göre kabz işlemine tabi tutulur.⁵⁵

b-Telef etmek suretiyle kabz: Alıcı satın almış olduğu bir malı henüz teslim almadan önce, satıcının elinde iken telef ederse, bu malı kabz etmiş gibi işlem görür ve zararı tazmin eder. Çünkü satıcı açısından teslim, alıcıya mal üzerinde tasarruf imkanı sağlamaktır. Satılan bir malın telef edilmesi ise gerçek manada bir tasarruftur.⁵⁶ Satın alınan bir mala zarar vermek suretiyle onu ayıplı hale getirmek de malı telef etmek gibidir.⁵⁷ Mesela; satın alınan bir vazo, henüz satıcının elinde iken, alıcı tarafından düşürülmek suretiyle zarar görse veya satın alınan bir otomobile, araç henüz satıcının elinde iken kaza yapılırsa, ayıplı hale gelen bu eşyalar müşteri tarafından teslim alınmış kabul edilir. Aynı şekilde alıcı, satın aldığı malın satıcı tarafından değişikliğe uğratılmasını talep etse, satıcı da bu talebi yerine getirirse kabz gerçekleşmiş olur. Mesela; buğdayın öğütülerek un haline getirilmesinin talep edilmesi gibi. Çünkü müşterinin emriyle yapılan bir iş onun tasarrufuyla eşdeğerdedir.⁵⁸

⁵⁴ Şirâzî, el-Mühezzeb (el-Mecmu ile beraber), Mektebetü'l-İrşad, Mekke, t.y., IX, 333; Zuhaylî, a.g.e., a.y.

⁵⁵ Karaman, a.g.e., II, 71v.d.

⁵⁶ Kâsânî, a.g.e., V, 238; Ğamravî, es-Sirâcu'l-Vehhâc, s. 191; Zuhaylî, a.g.e., IV, 419.

⁵⁷ İbn Abidin, a.g.e., IV, 563; Zuhaylî, a.g.e., a.y.

⁵⁸ Kâsânî, a.g.e., V, 244.

c- Emanet ve ariyet muamelesi satışta kabz yerine geçer : Satıcı sattığı malı alıcının yanında emanet veya ariyet olarak bıraksa alıcı malı kabzetmiş sayılır. Çünkü satıcının sattığı malı alıcıya emanet veya ariyet olarak vermesi geçersizdir. Satışta önemli olan teslim ve mülkiyetin karşı tarafa intikalidir. Dolayısıyla bu şekildeki bir teslim kabz yerine geçer.⁵⁹ Müşteri, satın almakla birlikte henüz teslim almamış olduğu bir malın tesliminin, belirlemiş olduğu üçüncü bir şahsa emanet veya ariyet olarak verilmesini talep edebilir. Bu durumda satıcı teslimde bulunursa alıcı malı kabzetmiş sayılır. Çünkü burada emaneti veya ariyeti alan kişi, alıcı konumundadır. Fakat alıcı malı emanet, ariyet veya kira sözleşmesi gibi herhangi bir vasıfla doğrudan satıcı yanında bırakırsa kabz işlemi gerçekleşmiş olmaz. Çünkü müşteri tarafından yapılan bu gibi tasarruflar geçersizdir. Malı satan, hapis hakkına sahiptir dolayısıyla ile satıcı hem hapis hakkı hem de vekalet etme gibi iki vasfı birarada taşıyamaz.⁶⁰

d- Satılan bir malın teslim alınmadan önce üçüncü bir kişinin fiili ile telef olması halinde kabz : Satın alınmış bulunan bir mal, teslim alınmadan önce müşterinin haricinde üçüncü bir şahıs tarafından telef edilmesi, satım aktinin doğrudan ortadan kalkmasına yol açmaz. Fakat alıcı bu durumda muhayyerlik hakkına sahip olur; dilerse satım aktini fesheder, dilerse kabul eder ve satış bedelini öder. Fakat alıcı satım aktini kabul etmek suretiyle malın bedelini ödeme yolunu seçerse, bunu üçüncü kişiye tazmin ettirir. İşte burada alıcının malı tazmin ettirme yolunu tercih etmesi kabz hükmündedir.⁶¹

⁵⁹ Zuhaylî, a.g.e., IV, 420.

⁶⁰ Zuhaylî, a.g.e., a.y.

⁶¹ Kâsânî, a.g.e., V, 238, 246; İbn Abidîn, a.g.e., IV, 566; İbn Kadı Simavna, Câmiu'l-Fusûleyn, C.I-II, el-Matbatü'l-Ezheriyye, I. Baskı, y.y., II, 93.

e- Bir kimsenin başka bir sebepten dolayı elinde bulunan malı satın alması halinde kabz : Bir kimsenin gasp veya emanet gibi bir sebeple elinde bulunan bir malı satın alması halinde; gaspta, mücerret satım akti ile kabz işlemi gerçekleşmiş olur. Çünkü gasbedilen şey gasbedenin tazmin yükümlülüğü altındadır.⁶² Emanet olarak elde bulunan bir malın bu kimse tarafından satın alınmasına gelince; burada kabz işlemi, malın akit meclisinde olması veya yanına gidip almak suretiyle olur. Çünkü emanet olarak yanında bulundurduğu bir malı satın alan kimse onu teslim almış sayılmaz, satıcı tarafından teslim edilmesi gerekir. Dolayısıyla bir kimsenin vedia, ariyet, kira ile tuttuğu yer veya ortak olduğu şirket malı gibi emanet hükümlerine tabi olan bir malı satın alması halinde yeni bir kabz işlemine ihtiyaç duyulur.⁶³

2- Satım Akdinin Bedellerinde Kabzdan Önce Tasarruf :

Satım aktinin bedellerinde, henüz kabz yapılmadan önce tasarrufta bulunma durumunu ele alırken konunun semen, menkul mallar ve gayri menkul mallar bakımından ayrı ayrı ele alınması gerekir. Çünkü bedel denilince bunların hepsi birden kastedilir.⁶⁴

a- Malda tasarruf:

aa- Menkullerde kabzdan önce tasarruf:

Satın alınan menkul mallar, teslim alınmadan önce başkasına satılamaz veya kira, hibe gibi hukuki bir tasarrufa tabi tutulamaz. Bu konuda müctehid hukukçular arasında görüş birliği vardır.⁶⁵ Çünkü Hz. Peygamber

⁶² İbn Abidîn, a.g.e., IV, 561.

⁶³ İbn Abidîn, a.g.e., a.y.; Kâsânî, a.g.e., V, 248.

⁶⁴ Zuhaylî, a.g.e., IV, 411.

⁶⁵ Cezîrî, a.g.e., II, 233 v.d.

(S.A.V), *kabzedilmeyen şeyin satışını yasaklamıştır*.⁶⁶ Hanefilere göre taşınır bir malı satın alıp da, teslim almadan önce satmak fasid satışlardandır. Bu şekildeki bir satış, mal sahibine de yapılsa, başkasına da yapılsa durum aynıdır.⁶⁷ Çünkü teslim alınmayan bir malın üçüncü şahıslara satılması bu malın telef olması halinde teslim zorluklarına sebep olur. Kabzedilmeden üçüncü bir şahsa satılan mal telef olduğunda ilk akit batıl olur, buna bağlı olarak sonradan malın satıldığı ikinci ve üçüncü...ilh akitler de batıl olur. Bunun yanında Hz. Peygamber, kendisinde ifa edememe riski bulunan satışını yasaklamıştır.⁶⁸ Bir başka hadiste de şöyle buyrulur: "Bir gıda maddesini satın alan kimse onu kabzetmedikçe bir başkasına satmasın".⁶⁹ Burada gıda maddesini belirleyici bir vasıf olarak değil, bir misal olmak üzere değerlendirmeye tabi tutmak yerinde olacaktır. Esasında kabzdan önce satılması düşünülen malların bir çok yönden olumsuz etkileri vardır. Mesela: Hadislerde yasaklanmış olan karaborsacılık⁷⁰ (ihtikar) suni olarak fiyat yükselmesi v.b bunlardan sayılabilir.⁷¹ Hatta kabzdan önce satış yasağı olmazsa, bir malın fiyatı hiç yer değiştirmeden hatta henüz mal imal edilmeden bile yükseltilebilir. Böylece bir takım aracılar, malı görmeden veya teslim almadan kağıt üzerinde kazanç elde etmiş olurlar. Mesela; üretici şirket ile tüketici arasında birçok toptancı, komisyoncu, acenta veya perakendeci aracı

⁶⁶ Buhârî, Buyû', 34/ 51, 54, 55; Müslim, Buyû', 21/ 29, 32, 34, 39, 41; Ebû Dâvûd, Buyû', 17/ 65.

⁶⁷ Cezîrî, a.g.e., II, 234 v.d.

⁶⁸ Buhârî, Buyû', 34/ 61; Müslim, Buyû', 21/ 4; Ebû Dâvûd, Buyû', 17/24, 25; Tirmizî, Buyû', 13/17; Nesâî, Buyû', 44/ 27; İbn Mâce, Ticarât, 23; Müsned, I, 302, II, 155; Mâlik, Muvatta', Buyû', 31/ 75.

⁶⁹ Buhârî, Buyû', 34/54, 55; Müslim, Buyû', 21/ 29, 32, 34 ; Ebû Dâvûd, Buyû', 17/ 65.

⁷⁰ Heysemi, *Keşfu'l-Estar an Zevaidi'l-Bezzar*, (Thk. Habiburrahman el-A'zami), C.I-III, Beyrut, 1979, II, 106; İbn Hacer, *Buluğul-Meram*, s.336.

⁷¹ Miras, Kamil, a.g.e., VI, 447 v.d.

bulunabilmektedir. Bu araçlar özellikle darlığı çekilen mallarda, gerçekte henüz mal elde mevcut değilken, kağıt üzerinde karlarını ekleyerek tüketiciye ulaştırırlar. Bunlar da suni fiyat artışlarına yol açar. Kabzdan önce satış yasağı uygulanınca hernekadar ticari işlemler geçici olarak biraz azalsa da, sonuçta birtakım araçlar piyasadan çekilmek zorunda kalacaktır. Dolayısıyla suni olarak fiyat artışı v.b gibi olumsuzluklar ortadan kalkacaktır.⁷²

ab- Gayri menkullerde kabzdan önce tasarruf :

Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'a göre bir kimsenin satın almış olduğu bir gayri menkulu teslim almadan önce, tasarrufta bulunması caizdir. Yani bir kimse parasını ödeyip satın aldığı fakat henüz teslim almadığı ev, dükkan, arsa...v.b taşınmazı başkasına sakabilir. Çünkü bunların telef olması ve bu suretle aktin feshedilmesi suretiyle müşteriye zarar verilmesi ihtimali hemen hemen yok gibidir.⁷³ İmam Azam ve Ebu Yusuf bu konuda hüküm verirken, alış-verişin meşru olduğunu bildiren ayetlerin genel anlamından hareketle yola çıkmışlardır. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur:

"Allah alış-verişi helal kıldı".⁷⁴

" Alış-veriş yaptığınız zaman şahit tutun".⁷⁵

"Mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin. Ancak kendi rızanızla yaptığınız ticaretle yemeniz helaldir".⁷⁶

⁷² Kılıçbay, Ahmet, *Her Yönüyle Enflasyon*, İstanbul, 1991, s. 228 v.d.; Şafak, Ali, *İslam Açısından Enflasyon ve Çözüm Yolları "Enflasyon Olayı ve Önleyici Tedbirler"*, İstanbul, 1983, s. 89v.d.

⁷³ Cezîrî, a.g.e., II, 234 v.d.; Bilmen, a.g.e., VI, 43.

⁷⁴ Bakara 2/275.

⁷⁵ Bakara 2/282.

⁷⁶ Nisa 4/29

Bu ayetler genel anlamli olup, taşınır veya taşınmaz ayırımı yapmadıkları gibi, *kabzdan önce* ve *sonra* diye de ayırım yapmamışlardır. Kitap'ın umum bildiren ayetlerinin haber-i vahid (tek ravili haber) ile tahsisi ise caiz değildir.⁷⁷ Teorik olarak toprak kayması, su basması gibi nedenlerle malın helak olabileceği düşünülse bile, bunlar çok nadir görülen şeylerdir. Dolayısı ile nadir görülen şeylere de itibar edilmez.⁷⁸ Mecelle, gayri menkulun kabzdan önce satılabileceğini şu şekilde kanunlaştırmıştır: "Alıcı, kabzdan önce mebi' akar ise başkasına satabilir ve eğer menkul ise satamaz."⁷⁹

İmam Muhammed, İmam Şafii ve İmam Züfer'e göre gayri menkuller kabzdan önce satılamaz.⁸⁰ Bunlar; *kabzdan önce satış yapılamayacağı*⁸¹ hususunu bildiren hadisin genel anlamı, *alıcının kabzetmediği bir malı teslim gücünün yetmemesi*⁸² ve böyle bir satışta *aldanma (garar) riskinin bulunması* gibi noktalardan hareket ederek kabzdan önce satış caiz görmemişlerdir.⁸³ İmam Malik, gıda maddeleri dışında herşeyin kabzdan önce satılmasını caiz görmüştür.⁸⁴ Gıda maddelerinin kabzedilmeden satışının yapılamayacağı hakkındaki görüşlerinin dayanağı kabzdan önce satış yasağını bildiren hadiste sadece gıda maddelerinin zikredilmiş olmasıdır.⁸⁵ Diğer müctehitlere göre ise, hadiste geçen gıda maddesinin sınırlayıcı değil,

⁷⁷ Şaban, Zekiyuddin, a.g.e., s. 336; Atar, Fahreddin, *Fıkıh Usulü*, s. 192; Ebû Zehrâ, a.g.e., s. 138; Buhârî, Abdulaziz, *Keşfu'l-Esrâr alâ Usûli'l-Pezdevî*, İstnbul, 1308, I, 294; Hudâri Beg Muhammed, *Usûl*, Beyrut, 1987, s. 188-221; Kevserî, Muhammed Zâhid b. Hasen, *en-Nuketu't-Târife*, Kahire, 1936, s. 260.

⁷⁸ Ali Haydar, I, 236.

⁷⁹ Mecelle, Mad. 253.

⁸⁰ Kasani, a.g.e., V, 180.

⁸¹ Buhârî, *Buyû'*, 34/ 54, 55; Müslim, *Buyû'*, 21/29, 32, 35; Ebû Dâvûd, *Buyû'*, 17/ 65; Şevkânî, a.g.e., V, 157.

⁸² İbn Humâm, a.g.e., VI, 400.

⁸³ Kâsânî, a.g.e., V, 180

⁸⁴ Cezîrî, a.g.e., II, 335.

⁸⁵ Buhârî, *Buyû'*, 34/54, 55; Müslim, *Buyû'*, 21/32.

örnek kabilinden geçtiği daha önceleri belirtilmişti.⁸⁶ Ebu Yusuf karaborsacılıktan söz ederken hadislerde geçen *gıda maddeleri* ifadesinin örnek niteliğinde olduğunu açıkça belirtmiştir.⁸⁷

b - Kabzdan önce satış bedelinde tasarruf:

Semenlerde kabzdan önce tasarrufta bulunulabilir. Bir mala bedel olmak üzere zimmette borç (deyn) olarak kalabilen şeye *semen* denir. Zimmet borcu para, altın, gümüş v.b nitelikte olanlardan olabileceği gibi miktar ve nitelikleri belirlenen misli şeylerden de olabilir. Mesala; demir, çimento, buğday, arpa vs.⁸⁸ Bir kimse vadeli olarak satmış bulunduğu bir maldan doğan alacaklarını, henüz teslim almadan, bu alacağına ait bulunan vesikaları- senet veya çekleri- başkasına ciro ederek tasarrufta bulunabilir. Bu alacak mehir, kira, başkasının malını telef etme veya bedenine zarar verme durumundan da doğabilir.⁸⁹ Satım aktinde bedel kabzedilmeden önce de tasarrufta bulunulabileceğine şu hadis de delil gösterilir: "Hz. Ömer (r.a) şöyle der: "Ey Allah'ın Resulu! Bizler el-Baki'de deve satıyoruz ve gümüş para yerine altın para alıyoruz; altın para (dinar) yerine de dirhem (gümüş para) aldığımız oluyor." Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Eğer o günün fiyatı ile bu iki cins parayı değiştirir ve aranızda bir alacak verecek kalmaksızın birbirinizden ayrılmış iseniz, bunda mahzur yoktur".⁹⁰ Bu hadis, alış-veriş sırasında belirlenen satış bedelinin, taraflar birbirinden ayrılıncaya kadar başka cins bir paraya çevrilebileceğine delalet eder. Burada ilk konuşulan paranın satıcıya

⁸⁶ Bâbertî, *el-İnâye* (Fethu'l-Kadir'le beraber), VI, 511.

⁸⁷ Bilmen, a.g.e., VI, 123.

⁸⁸ İbn Abidin, a.g.e., V, 152; Bilmen, a.g.e., VI, 43.

⁸⁹ Zuhaylî, a.g.e., IV, 411 v.d.

⁹⁰ Müsned, I, 139; Ebu Dâvûd, Buyû', 17/14; Nesâî, Buyû', 44/52; Dârimî, Buyû', 18/43; Zeylâî, *Nasbru'r-Râye*, IV, 33.

teslim edilmesi de şart değildir. Satıcı ve alıcı o günün rayici üzerinden altın yerine gümüş veya bir ülkenin parası karşılığında başka bir ülkenin parasını kabul edebilirler. Karşılıklı rızaya dayanıyorsa bunda bir sakınca yoktur günümüzde sarraflıkta sık sık uygulanan, müşterin altın v.b eşyalarına karşılık aynı müşteriye bir başka zinet eşyası verilmesi de bunun benzeri bir durumdur. Burada araya zaman girmediği ve akit meclisi de değişmediği için *nesie* veya *fazlalık ribası* söz konusu olmaz.⁹¹ Hadislerde yasaklanmış olan kabzdan önce satış yasağı zimmet borcuna ait olmayıp, malla ilgili olan bir yasaklamadır. Çünkü satılan malın kabzedilmesi gerekir. Zimmet borcu ise zimmette bulunan hükmî bir maldır. Onun kabzı ise bedeline kabzetmek suretiyle olur. Bu yüzden zimmet borcunda kabz, belirli bir bedel üzerinde değil, misli olan bedelin cinsi üzerinde gerçekleşir.⁹²

Sarf⁹³ ve selem⁹⁴ akitlerinde kabzdan önce tasarruf yapılamaz. Mesala; altının altınla veya paranın bir başka cins para ile değişimi bir sarf muamelesidir. Burada iki bedelden herbiri bir bakıma satılan şey, bir bakımda satılan şeyin bedeli konumundadır. Dolayısıyla bunlar, ihtiyaten mal (mebi') sayılarak, kabzdan önce tasarrufta bulunmamalıdır. Para peşin mal veresiye olarak satılan selem de ise seleme konu olan mal (müslemün fih) satılan şey hükmündedir. Bu yüzden selemde de kabzdan önce tasarruf caiz değildir.⁹⁵

⁹¹ Miras, Kamil, a.g.e., VI, 491.

⁹² Bilmen, a.g.e., VI, 43; Zuhaylî, a.g.e., IV, 412.

⁹³ Bilmen, a.g.e., VI, 91.

⁹⁴ Bilmen, a.g.e., VI, 111.

⁹⁵ Kâsânî, a.g.e., V, 234; İbn Humâm, a.g.e., VII, 101; Mergînânî, a.g.e., III, 83; Bilmen, a.g.e., VI, 111.

D- KABZDAN ÖNCE MALDA MEYDANA GELEN ARTMALAR VE EKSİLMELER:

İslam Hukukuna göre mülkiyetin intikali akit ile gerçekleştirilmektedir. Mutlak olarak gerçekleştirilen bir satım akdinin sahih ve tamam olabilmesi için, satıma konu olan malın ve buna karşılık olarak verilmesi gereken bedelin, akdin yapıldığı mecliste kabzedilmeleri şartı yoktur.⁹⁶ Ancak teslim ve tesellüm şartı aranmaksızın mülkiyet, akid ile karşı tarafa intikal etmekle birlikte, akdin kendisinden beklenen faydayı vermesi teslim ile sağlanır.⁹⁷ Nitekim Hanbeliler teslimi akdin bir gereği olarak kabul ederler.⁹⁸ Normal şartlar altında bir akit, sahih olarak gerçekleştirilmişse ve muhayyerliklerden herhangi birisini içermiyorsa, bu durumda mülkiyet derhal müşteriye intikal edeceğinden dolayı, mala ait olan artmalar veya eksilmeler alıcıya ait olur. Satıcı ise bedele hak kazanır.⁹⁹ İslam Hukuku bünyesinde gerçekleştirilecek akitler için genel olarak uygulanan yol, yukarıda söz konusu edildiği şekliyledir. Bu noktada müşteri, malı istediği anda alıp götürebileceği için fazla bir problem yoktur. Ancak konuya açıklık getirmesi açısından burada temas edilmek istenen husus, akid yapıldıktan sonra ve fakat müşteri malı henüz teslim almadan önce malda herhangi bir fazlalık veya eksiklik olursa bunun kime ait olması gerektiğidir.

Bedelli akitlerde, akdin neticelenmesiyle birlikte mülkiyetler karşılıklı olarak intikal eder. Bu tür akitlerde ayrıca teslim ve tesellüm şartı aranmaz. Buna göre mal; satıcının elinde iken bir fazlalık oluşmuşsa, bu

⁹⁶ Bilmen, a.g.e., VI, 47.

⁹⁷ Kasani, a.g.e., V,244 .

⁹⁸ İbn Kudame, Şerhu'l-Kebir ala Metni'l-Muğni, IV, 122 v.d.

⁹⁹ Kasani, a.g.e., V,243; Zeydan, a.g.e., s.316.

fazlalık müşteriye ait olacaktır. Akid konusu olan malın menkul veya gayrimenkul olması arasında fark yoktur.¹⁰⁰ Satıcı, satıma konu olan maldaki artışları tüketir veya zayi ederse, bunlara tekabül eden miktar bedelden düşülür. Aynı şekilde müşteri, meydana gelen artışlarda veya satıma konu olan malın kendisinde bir kusur bulursa bedelin toplamından kendisi payına düşeni alır ve malı satıcıya iade eder. Şayet müşteri henüz malı teslim almadan ondaki fazlalığı telef ederse *-bu bir kabz işlemi sayılacağından-* telef ettiği şeyin bedelini tazmin eder.¹⁰¹ Satıcının mal üzerindeki hakkının tamamen düşmesi, malın bedelini tamamen almasından sonradır. Satıcı malın bedelinin tamamını kabzedememişse veya şart koştuğu şekilde bedeli eline geçirememişse, bedeli alıncaya kadar *-maldaki artışlarda dahil olmak üzere-* malı elinde tutabilir.¹⁰²

Müşteri tarafından henüz teslim alınmamış olan mal, satıcının tazmin sorumluluğu altındadır. Şayet mal, satıcının kusuru ile veya semavi bir afet sonucu telef olursa; akid fesh olur, bedel de ödenmez.¹⁰³ Müşteri tarafından telef edilen mal ise; kabz niteliğinde olduğundan dolayı, sorumluluk alıcıya aittir.¹⁰⁴

Satım aktinde, satıma konu olan mebiin aslı zayi olur ve ondan doğan fazlalık devam ederse; Hanefilere göre akdin maldan doğan fazlalık ile ilgili kısmı yürürlükte kalır. Şafiiler göre ise bu şekildeki bir aktin tamamı fesh olur.¹⁰⁵

¹⁰⁰ Kasani, a.g.e., V, 243; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, II, 392.

¹⁰¹ Karaman, a.g.e., II, 392.

¹⁰² Şeybani, Muhammed, *Kitabu'l-Asl*, c.I-V, Beyrut,1990, V,299; Serahsi, a.g.e., XIII, 192.

¹⁰³ Ğamravi, a.g.e., s.191.

¹⁰⁴ Ğamravi, a.g.e., a.y.

¹⁰⁵ Kasani, a.g.e., V,256.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SATIM AKDİNDE MÜLKİYETİN İNTİKALİNİ ENGELLEYEN DURUMLAR

I- SAHİH OLMAYAN ALIŞ-VERİŞLER

Akitler, şartlarının tam olup olmamasına göre iki kısma ayrılırlar.

Rükünleri ve şartları tam olarak teşekkül eden akitler sahih akitlerdir. Daha önce açıklandığı gibi bunlar mülkiyetin intikaline engel değil, bilakis bu tür akitlerde başkasının hakkı taalluk etmediği için, akit yapıldığı anda derhal mülkiyet ifade eder.¹

Rükünleri ve şartları tam olarak teşekkül etmeyip, eksiklik bulunan akitler ise sahih olmayan akitlerdir.² Bir aktin rükünleri ve şartları tam olarak teşekkül etmemiş ise, gerçek manada akit teşekkül etmiş sayılamayacağından mülkiyet intikal etmez.³

Burada söz konusu olan alış-veriş şekli, rükünleri ve şartları tam olarak oluşmadığından dolayı mülkiyetin intikalini engelleyen yani sahih olmayan alış-verişlerdir. Sahih olmayan alış-verişler batıl veya fasit akitten kaynaklanabilir:

¹ Razi, Fahreddin, *el-Mahsul fi ilm-i Usuli'l-Fıkh*, C.I-II, Beyrut, 1988, I, 26; el-Hınn, Mustafa Said, *Eseru'l-İhtilaf fi'l Gavâidil-Usûliyyeti fi İhtilâfi'l-Fukahâi*, Beyrut, 1989, s.344v.d.; Âmidî, *el-İhkam fi usuli'l-Ahkam*, C. I-IV, Beyrut, 1983, I, 186-187.

² Âmidî, a.g.e.,I, 186-187.

³ Zuhaylî, *Usûlü'l-Fıkhî'l-İslamî*, C.I-II, Beyrut, 1986, I, 105; Razi, a.g.e.,I,26; el-Hınn, a.g.e., s.345.

A- BATIL SATIŞLAR:

1- Mefhumu:

Sahih olmayan akitler, rukunleri ve şartları tam olarak teşekkül etmeyip, eksiklik bulunan akit türleridir.⁴ Hanefilerin dışındaki usul bilginleri, sahih olmayan akitleri fasit ve batıl şeklinde ayırmamıştır. Ancak Hanefiler özellikle muamelata etkisi bakımından sahih olmayan akitleri *fasit akitler* ve *batıl akitler* şeklinde iki kısma ayırmışlardır.

Sahih olmayan akitlerin, fasit ve batıl akitler şeklinde ayrılması, ancak mülkiyetin nakli sonucunu doğuran veya akti yapan tarafları karşılıklı olarak borç altına sokan akitler için geçerlidir. Mesela; Satım, hibe, kira, karz, havale, taksim, müsakat, müzaraa ve şirket akitleri bu niteliktedir.⁵ Buna karşılık vekalet ve vesayet gibi mali nitelikli olmayan, ariyet ve vedia gibi tarafları karşılıklı borç yükü altına sokmayan mali nitelikli akitler ile, ibadetlerde, vakıf, talak, kefalet gibi tek taraflı irade ile meydana gelen akitlerde ise batıl ve fasit ayrımı olmayıp, her ikisi de batıl akit anlamını taşır. Daha öncede işaret edildiği gibi, Hanefilerin dışındaki çoğunluğa göre; hem akitler konusunda, hem de ibadetler konusunda fasit ve batıl kavramları aynı anlamda kullanılmıştır. Buna göre yasaklanmış bir akit, o aktin sonuç doğurmasına engel olur.⁶ Çünkü yasaklanmış bir aktin yapılması Allah'a isyandır. Hz. Peygamber (S.A.V) şöyle buyurmuştur: "Kim bizim emrimize uymayan bir iş yaparsa, bu iş geri çevrilir. Kim dinimize, onda olmayan bir iş

⁴ Âmidî, a.g.e.,I, a.y.

⁵ Taftazani, Sadeddin Mes'ud b. Ömer, Şerhu't-Tavdih ale't-Tavdih, C.I-II, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye,Beyrut, t.y., II, 123.

⁶ Zuhaylî, Usûlü'l-Fıkhi'l-İslamî, C.I-II, Beyrut, 1986, I, 105; Razi, a.g.e.,I,26; el-Hunn, a.g.e., s.345.

sokarsa o da geri çevrilir."⁷ Diğer taraftan Ashab-ı Kiram, yasak edilmiş akitlerin batıl olduğunda ittifak etmişlerdir. Bu sebepten dolayı faizi ve müşriklerle yapılan evlenme aktini geçersiz saymışlardır.⁸

2- Batıl Satışın Türleri:

Batıl satışın birçok türleri vardır. Bunların başlıcaları şu şekildedir:

a- Olmayan şeyin (ma'dumun) satışı: Müctehidler, henüz meydana gelmemiş şeyin satışının caiz olamayacağı konusunda ittifak halindedirler. Mesela; hayvanın doğacak olan yavrusunun satışı, henüz ortaya çıkmadan önce meyvelerin ve ekinlerin satılması v.b. böyledir. Bunlar satış anında mevcut olmadığı için veya meydana gelmeme ihtimali bulunduğu için satım aktine konu olamazlar.⁹ Çünkü Hz. Peygamber (S.A.V) : " Erkek devenin sulbündekinin, dişi devenin karnındaki ceninin satışını nehyetmiştir."¹⁰ İslam Dini, tarafların aldanmasına (garara) veya anlaşmazlığa düşmesine yol açabilecek bilinmezlikleri ve riskleri, alış-verişlerden kaldırmayı hedeflemiştir. Rasul-ü Ekrem (S.A.V) şöyle buyurmuştur: İbn Abbas (R.A) nakleder: " Rasulullah (S.A.V); olgunlaşınca kadar meyvenin ağacında, yünün kırpılmadan hayvanın sırtında ve sütün sağılmadan hayvanın memesinde iken satılmasını yasaklamıştır.¹¹

"Hanbelilerden İbn Teymiye (ö.728/1328) ve İbn Kayyim (ö.751/1350), satış sırasında mevcut olmamakla birlikte, adete göre gelecekte meydana gelmesi kesin olan şeyin satışını caiz görmüşlerdir. Çünkü onlara

⁷ Buhârî, İ'tisam, 96/20, Buyû',34/ 60, Sulh, 53/5.

⁸ Bakara,2/221; 2/275; Âmidî, a.g.e., II, 279; Ebû Zehrâ, Usulu'l-Fıkh,72-74.

⁹ Zuhaylî, a.g.e, IV, 427. (el-Fıkhul İslamî)

¹⁰ Buhârî, Buyu,34/ 61; Müslim, Buyû', 21/5-6; Şevkani,a.g.e., V, 147; Zeyla'i, a.g.e., IV,46.

¹¹ Buhari, Zekat, 24/58, Buyu,34/ 82- 83, 87; Müslim, Buyu, 21/51, 52, 56; Müsned, II,262; Zeylai, a.g.e., IV, 11; Şevkani, a.g.e., V, 149.

göre yasaklanan, olmayan şeyin satışı değil, teslim edilemeyen şeyin satışındır.¹²

Diğer yandan İslam'da bazı durumlarda olmayan şeyin satışı da geçerli sayılmıştır. Mesela; olgunlaşacağı belli olan meyvenin dalında satışının caiz olması yanında, içi dolmuş taneli bitkilerin satışı da caizdir. Buna göre, bir şeyin gelecekte meydana gelip gelmeyeceği belirsiz ise, böyle bir satışın yasak olması malın henüz mevcut olmamasından dolayı değil, garar sebebiyledir. Kısaca söylemek gerekirse, buradaki satış yasağının sebebi teslim güc yetirememeye hali demek olan garardır.¹³

b- Teslim edilemeyen şeyin satışı: Alış-verişten maksat satıcının bedele, alıcının da mala malik olması ve bunların karşılıklı olarak teslim edilmesidir.¹⁴ Satıcının sattığı malı teslim etmesi gerekir. Aksi takdirde satıştan beklenen fayda gerçekleştirilemez.¹⁵ Bu sebepten Hanefilerin çoğunluğuna göre, bir kimse teslimine güç yetiremeyeceği bir malı satsa, bu mal onun mülkiyetinde bulursa dahi satış geçersiz (batıl) olur. Mesela: Sahibinin elinden uçmuş bulunan kuşun veya lukatanın (bulunmuş eşyanın) satışı böyledir.¹⁶ Ayrıca teslimine güç yetirilemeyen şey satım aktinde bedel de olamaz.¹⁷ Şayet satıldığı halde kayıp olan bir mal bulunamamışsa, gasp veya telef edilmişse, malın teslim zorluğundan dolayı satıcının bedeli geri vermesi gerekir. Çünkü teslim edilemeyen bir mal satım aktine konu olamaz.¹⁸ Diğer müctehid imamlar

¹² İbnu'l-Kayyim, *İ'lamu'l-Muvakkın*, Beyrut, 1991, C. I-IV, II, 5.

¹³ İbnu'l-Kayyim, a.g.e., II, 7; Zuhayli, a.g.e., IV, 429.

¹⁴ İbnu'l-Kayyim, a.g.e., a.y.; Senhuri a.g.e., III, 40; Zuhayli, a.g.e., IV, 429.

¹⁵ Zeyla'i, a.g.e., IV, 45.

¹⁶ Zuhayli, a.g.e., IV, 429. (el-fikhu'l-islami)

¹⁷ Kasani, a.g.e., V, 147.

¹⁸ İbn Teymiye, *Mecmuu'l-Feteva*, C. I-XXXVII, y.y., t.y., XXIX, 415.

da teslim edilemeyen şeyin satışının caiz olmadığına Hanefilerle ittifak etmişlerdir.¹⁹

Zahirilere göre ise satım aktinin sahih olabilmesi için, akte konu olan şeyin teslim edilebilir olması şart değildir. Onlara göre satım aktinin sahih olması için satıcının, müşteri ile satın aldığı şey arasındaki engelleri kaldırması yeterlidir.²⁰

c- Aldanma riski bulunan satış (Ğarar satışı): Garar kelimesi, *tehlike* manasına gelir ve meçhul alış-verişler için kullanılır.²¹ Bu kelime ile aynı kökten gelen tağrir kelimesi ise *tehlikeye atmak* anlamında kullanılır. Bu kelime daha çok dış görünüşü itibarı ile güzel gibi görünmekle birlikte, gerçekte insanlar için hoş gitmeyen şeyleri ifade eder.²²

Fıkıh terimi olarak garar; akitlerde *aldatma, hile, bilinmezlik veya teslimde güç yetirilememesi hallerini kapsar*.²³ Büyük İslam Hukukçusu es-Serahsi (ö.490/1097) garar'ı: "*somucu belirsiz ve kapalı olan şey*"²⁴ şeklinde tanımlarken; Maliki fakihlerinden el-Karafi (ö.684/1285) ise: "*meydana gelip gelmeyeceği bilinmeyen şey*" diye tanımlamıştır.²⁵ İslam'da aldanmaya vesile olabilecek satışlar yasaklanmıştır. Bu konuda Hz. Peygamber (S.A.V) şöyle buyurmaktadır: "*Sudaki balığı satın almayınız. Çünkü bunda garar vardır*"²⁶

Garar terimi; *meydana gelememe, istenilen miktar ve nitelikte olmama*

¹⁹ İbn Kudame, a.g.e., IV, 31-32; Şirazi, a.g.e., IX, 343; İbn Rüşd, a.g.e., II, 131, 143; Kâsânî, a.g.e., V,147.

²⁰ İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Said, *el-Muhalla bi'l-Asar* (Thk. Abdulgaffar Süleyman el-Bendari), Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, t.y., c.I-XII,VII, 219-220.

²¹ Serahsî, a.g.e., XII, 194; Zeyla'i, a.g.e., IV,46; Cevheri, *es-Sıhah*, II,768; Ebu Ceyb, a.g.e.,s.272;

²² Ebu Ceyb, a.g.e., a.y.

²³ Ebu Ceyb, a.g.e., a.y.

²⁴ Serahsî, a.g.e., XII, 194.

²⁵ Karafi, *el-Furuk*, III,265.

²⁶ Müsned, I, 288; İbn Hacer, *Büluğul-Meram*, s.339.

veya satılan şeyin teslimine güç yetirememe riski bulunan bütün alış-verişleri içerisine alır.²⁷ Dolayısıyla bu tür bilinmezliklerin, meydana gelememe ve alıcıya teslim edilememe riski vardır. Bu yüzden garar riski taşıyan satım akitleri batıl kabul edilmiştir.²⁸ Satış bedeli veya satılan malda belirsizlik, karşılıklı anlaşma yoluyla giderilebilecek nitelikte ise satış fasit derecesinde sayılır.²⁹ Ancak satışta teslim imkansız ve ileri derecede bilgisizliği kaldırmak mümkün değilse, satış batıl hükmünde olur.³⁰ Mesela; çiçeğinde iken meyveyi, anne karnında iken yavruyu satmak böyledir.³¹ Çoğunluk müctehidlere göre, aldanmanın az olduğu şeylerde alım-satım gerçekleştirilirse bu tür satışlar geçerli olur. Bu da beldelerin örfüne göre düzenlenir.³²

d- Pis (necis) olan veya pislik (necaset) karışan şeyin satışı:

İslami manada necis; ayet ve hadisler yoluyla yenilmesi, içilmesi ve kullanılması yasaklanmış olan şeylerdir. Şarap, domuz, ölmüş hayvan eti ve akmış kan gibi şeyler bu türdendir.³³ Ayet-i Kerime'de şöyle buyrulur: "*Allah size leşi, kanı, domuz etini ve Allah'dan başkası adına kesilen hayvanların etini haram kıldı.*"³⁴ Görüldüğü gibi insan tabiatına da uygun olmayan leş, kan, domuz eti ve Allah'ın adı anılmaksızın kesilen hayvanlar necis kabul edilmişlerdir. Bir başka Ayet-i Kerime'de ise şöyle buyrulur: "*Ey iman edenler! şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi*

²⁷ Karafi, a.g.e., III,265 v.d.

²⁸ San'ani, Muhammed b. İsmail, *Sübülü's-Selam*, C. I-IV, Beyrut, 1988, III, 24-25.

²⁹ Zeyla'i, a.g.e.,IV,45.

³⁰ Zeyla'i, a.g.e., a.y.

³¹ Buhari, *Buyu*, 34/ 61; Müslim, *Buyu*, 21/ 5, 6, 56.

³² Serahsi, a.g.e., XIII, 17; İbn Rüşd, a.g.e., II, 133,156; Şirazi a.g.e., IX, 346; Zuhayli, a.g.e., IV, 435 v.d.; Şevkani, a.g.e., V, 148, 200 v.d.

³³ İbn Rüşd, a.g.e., II,104; İbn Kudame, *el- Muğni ve Şerhu'l-Kebir*, IV,15; San'ani,a.g.e., III,7; Cessas, *Ahkamu'l-Kur'an*, I,150.

³⁴ en-Nahl, 16/115; Bakara, 2/173; Maide, 5/3; En'am, 6/145.

pisliktir; bunlardan uzak durun ki, kurtuluşa eresiniz."³⁵ Bu Ayet-i Kerime'de de yasak kapsamına şarap girmiştir.

Necis olan şeylerin haram olduğu konusuna hadislerde de temas edilmiştir: İbn Abbas'dan (R.A) Rasulullah'ın (S.A.V) şöyle dediği rivayet edilmiştir: "*Allah yahudilere lanet etsin. (Üç kere) Şüphesiz Allah onlara hayvanların iç yağlarını haram kılmıştı. Onlar bunları sattılar ve parasını yediler. şüphesiz Allah herhangi bir topluluğa bir şeyin yenmesini haram kılmaz ki, o şeyin satış bedelini de haram kılmış olmasın.*"³⁶ Hanefilere göre; yenilmesi, içilmesi veya yeme içme dışında bir başka sebeple yararlanılması caiz olan şeylerin, alım-satımı da caizdir.³⁷ Çünkü canlı ve cansız olan varlıklar temelde insan için yaratılmıştır. Açık bir hüküm ile yasaklama bulunmadıkça, eşyada asıl olan mübahlıktır.³⁸ Allah Teala bir ayette şöyle buyurmuştur: "Yeryüzünde ne varsa hepsini sizin için yaratan odur."³⁹ Bir başka ayette ise: "O, göklerde ve yerde bulunan her şeyi kendinden bir lütuf olarak sizin hizmetinize vermiştir. Düşünen bir toplum için bunlarda, nice ibret ve deliller vardır."⁴⁰ Bu Ayet-i Kerimeler'e göre yerde ve gökte olan her şey insanın istifadesi için yaratılmıştır. Bu yüzden eti yenmeyen ve kendisi de temiz olmayan bir takım hayvanlar veya maddeler başka açılardan yararlanmaya konu olabilirler. Nitekim köpek, kedi, arslan, kurt v.b yırtıcı hayvanlardan avlanmak ve avcılık yaptırmak gibi meşru amaçlarla faydalanmak

³⁵ Maide, 5/90.

³⁶ Müsned, I, 25, 247, 293, 322; Kurtubi, a.g.e., VII, 82-83.

³⁷ Zuhayli, a.g.e. IV,446; İbn Rüşd, a.g.e., II,105.

³⁸ el-Baci, Ebul Velid Süleyman b. Halef, el-İhkam fi Usuli'l-Ahkam, (Thk. Abdullah Muhammed el- Cebburi), Beyrut, 1989, s. 609; İbn Rüşd, Mukaddimat-ü İbn Rüşd (el-Müdevvenetü'l-Kübra ile beraber), C. I-IV, Beyrut, 1980, III, 202.

³⁹ Bakara, 2/ 29

⁴⁰ el-Casiye, 45/13; el-Hacc, 22/65; Lokman, 31/20; en-Nahl, 16/12.

caiz görüldüğünden, bunların satışı da caiz görülmüştür.⁴¹ Hanefi ve Zahiri hukukçuları, kendisinden yararlanılabilen ve satışı hadislerle yasaklanmamış olan necasetlerin satılabileceğini söylemişlerdir.⁴² Çoğunluğa göre ise, prensip olarak necis şeylerin satışı yasaktır. Çünkü İslam'da ancak temiz ve mübah olan şeylerden yararlanılabilir. Bununla birlikte Onlar da eti yenen hayvanların terslerinin gübreleme ve benzeri amaçlarla satılabileceğini kabul etmişlerdir.⁴³

3-Batıl Satışlarda Mülkiyetin İntikali:

Batıl satım akti, ana unsurlarından birisi olmayan bir satım aktidir. Akit tam olarak oluşmadığı için batıl satış, hiçbir hukuki sonuç doğurmaz. Dolayısıyla satılan malın mülkiyeti karşı tarafa intikal etmeyeceği gibi, paranın mülkiyeti de satıcıya geçmez.⁴⁴

Batıl akitle satılan bir mal, kabz ile mülkiyet ifade etmez. Mal teslim alınmışsa bu durumda alıcının elinde emanet hükmünde olur ve satıcıya iade edilmesi gerekir. Tüketilmişse bedeli ödenir.⁴⁵

Mala kasıtlı bir zarar verilirse; şayet mal misli ise misli ile, kıyemi ise bedeli ile tazmin edilmesi gerekir. Ancak *kasıt*, *ihmal* veya *kusur olmaksızın* gelebilecek zararlardan ise alıcı sorumlu değildir.⁴⁶

⁴¹ İbn Kudame, *Şerhu'l-Kebir ala Metni'l Muğni*, IV, 10; İbn Rüşd, a.g.e., II, 105.

⁴² Zuhayli, a.g.e., IV, 448.

⁴³ İbn Rüşd, a.g.e., II, 125 v.d.; Zuhayli, a.g.e., IV, 448.

⁴⁴ Zuhayli, a.g.e., IV, 425.

⁴⁵ Zeyla'i, *Tebyinü'l-Hakaik Şerhu Kenzi'd-dekaik*, Bulak,Mısır,1314, IV,44.

⁴⁶ Mecelle, Mad. 370.

B- FASİT SATIŞLAR:

1-Mefhumu:

Bir satım aktinde icap-kabul ve aktin konusu gibi asli unsurlar tam olmakla birlikte, yapılan akitte sonradan tamamlanması mümkün olan bir eksiklik bulunursa bu tür satışlara "fasit satışlar" denilir.⁴⁷

Hanefiler, İslamın akitlerle ilgili bir kısım yasaklarının, işleyen açısından günaha vesile olacağını, bununla birlikte geçerliliğini koruyacağını öne sürmüşlerdir. Ancak bu yasak veya eksikliklerin akdin rükünleri olan; icap, kabul veya akde konu olan şeylerde ya da bunları tamamlayan şartlarda olmaması gerekir. Aksi takdirde akit geçersiz (batıl) olur. Bu durumda mal, kabz ile mülkiyet ifade etmeyeceğinden, şayet teslim alınmışsa iade edilmesi gerekir. Tüketilmişse bedeli ödenir.⁴⁸

Satım aktinde, hükmü tamamlayan veya hükümle ilgili olan bir şart eksikse, Hanefilere göre böyle akitler batıl olmaz, fakat fasit olur.⁴⁹ Mesela; alım-satım akdinde bedellerin miktarının bilinmemesi böyledir. Ancak fasit akitteki eksiklik giderilmeli veya akdin feshi yoluna gidilmelidir.⁵⁰ Aktin feshi halinde alıcı, mal elde mevcut ise aynını geri verir, tüketilmiş ise mislini geri verir. Şayet mal kıyemi ise, bedelini öder.⁵¹

Fasit satışlarda satılan mal, alıcı tarafından kabzedilmeden önce mülkiyet ifade etmez.⁵²

⁴⁷ Senhuri, a.g.e., IV, 127.

⁴⁸ Zeyla'i, Tebyinü'l-Hakaik, IV, 44.

⁴⁹ Zeyla'i, a.g.e., IV, 44.

⁵⁰ İbn Nüceym, a.g.e., s.402; Senhuri, a.g.e.,IV,156v.d.

⁵¹ Debbusi, Ebu Zeyd Ubeydullah Ömer b. İsa, Tesisu'n-Nazar, Daru İbn Zeydun, Beyrut, t.y., s. 85; Zeylai', a.g.e., IV,61; Senhuri,a.g.e., IV, 163.

⁵² Kâsânî, a.g.e., V,299;İbn Humâm, a.g.e., VI, 460; Merğînânî, a.g.e., III, 56-57; Ali Haydar, a.g.e.,I, 394; Zeyla'i, a.g.e.,IV, 61; Senhuri, a.g.e.,IV, 156.

2- Fasit Satışın Türleri :

Fasit satışın bir çok türleri vardır. Bunların başlıcaları şu şekildedir:

a- Bilinmezlik bulunan satış:

Satılan malda veya satış bedelinde tarafları anlaşmazlığa götürebilecek derecede bilinmezlik olursa bu şekildeki bir satım akti fasit olur.⁵³ Fakat alıcı ve satıcı bu bilinmezlikleri sonradan anlaşmak suretiyle giderebilirler. Satıştaki bilinmezlikler; satılan mal, satılan malın bedeli, vade veya teminatlardan ibarettir. Bunlar belli değilse akit fasit olur.⁵⁴

Satıştaki bilinmezlik, tarafları anlaşmazlığa götürecekt derecede çok olmakla birlikte, giderilebilir nitelikte olursa akit fasit olur. Fakat bu bilinmezlik giderilemeyecek ölçüde çok olursa, *garar* söz konusu olur ve satım akti geçersiz (batıl) olur. Mesela: Bir hayvanın yavrusunun yavrusunu veya uçup giden ve geri dönmeyen evcil bir kuşu satmak böyledir. Bu tür bilinmezlikler taraflarca ortadan kaldırılamaz. Dolayısıyla akit batıl olur.⁵⁵ Az olan bilinmezlikler ise satışa zarar vermez.⁵⁶

b- Şarta veya zamana bağlanan satış:

Bir satım akti, meydana gelmesi mümkün olan başka bir şeyin varlığına bağlanırsa veya gelecek bir zamana izafe edilirse, böyle bir satış hanefilere göre fasittir. Çoğunluk hukukçulara göre ise batıldır.⁵⁷ Mesela; bir kişinin diğerine: "Babam yolculuktan gelirse ben de sana şu evimi şu kadara

⁵³ İbn Nüceym, a.g.e., s. 402; Zuhayli, a.g.e., IV,437.

⁵⁴ Senhuri, a.g.e., IV,149; Zuhayli, a.g.e., IV, 454 v.d.

⁵⁵ San'ani, a.g.e., III, 24; İbn Hacer, *Buluğu'l-Meram*, s.339-340; İbn Kudame, a.g.e., IV,31; Zeylai, a.g.e., IV, 46.

⁵⁶ Kasani, a.g.e.,157v.d.; Serahsi, a.g.e., XIII,17; Şirazi, a.g.e., IX, 346;Nevevi, *Kitabu'l-Mecmu*, C.I -XXIII, Cidde, Mektebetü'l-İrşad, t.y., IX, 395-397, 414; Zuhayli, a.g.e.,IV, 454.

⁵⁷ Şazeli, Hasan Ali, *Nazariyyetü's-Şart fi'l-Fıkhi'l-İslami*, Kahire, t.y., s.147.

satıyorum" demesi veya satıcının "şu malı sana gelecek aydan itibaren, şu kadar bedel karşılığında satıyorum" demesine karşılık alıcının da bunu kabul etmesi böyledir.⁵⁸ Aktin tarafları, gelecekte satılan şeyin nasıl olacağını, akte rızalarının bulunup bulunmayacağını, akit gerçekleştiği takdirde bundan faydalanmanın ne şekilde olacağını bilemeyeceklerinden dolayı böyle bir akit fasittir.⁵⁹ Ancak alıcı ve satıcının, satıştaki şartı veya gelecek zamana izafeyi kaldırmak suretiyle satışı sahih hale getirmeleri mümkündür.

c- Fasit şartla satış :

Satıcı veya alıcıdan yalnız birisine, tek taraflı üstün bir yarar sağlamaya yönelik şarta *fasit şart* denir.⁶⁰ Fasit şart; islamın ruhuna aykırı, örfte bulunmayan, aktin gereğine veya ruhuna uygun olmayan bir nitelikte olması halinde ortaya çıkar. Mesela; evini satan bir kimsenin, bir yıl daha bu evde oturmayı şart koşması gibi. Bu durumda satım akti fasit olur. Çünkü bir akitte taraflardan birisinin lehine, öne sürülen üstün yararlanma bir nevi faiz niteliğindedir. Zira bu, satım aktinde bedel olarak karşılığı bulunmayan bir fazlalıktır. Faizli veya faiz şüphesi içeren muameleler ise satışı fasit kılar.⁶¹ Evini satan kimse, bir yıl daha bu evde oturmak istiyorsa, alıcı ile kira sözleşmesi yapması gerekir. Bu konuda Rasulullah'ın (S.A.V) şu hadisi konuyu belirleyici mahiyettedir : "Hem ödünç, hem satış ve bir satış içerisinde iki şart helal değildir"⁶²; "Nebi (S.A.V) bir akit içinde iki akit yapmayı yasakladı."⁶³

⁵⁸ Şazeli, a.g.e., a.y.

⁵⁹ Serahsi, a.g.e., XIII, 15; Şirazi, a.g.e., IX, 414; Nevevi, a.g.e., IX, 414; Zeydan, a.g.e., s.310.

⁶⁰ Bilmen, a.g.e., VI,24; Şazeli, a.g.e., s. 192-193.

⁶¹ Serahsi, a.g.e., XIII,15-18; Kâsânî, a.g.e., V,169; Zuhaylî, a.g.e., IV, 481.

⁶² Buhari, Buyu, 34/73; Tirmizi, Buyu, 13/ 19.

⁶³ Müsned, II, 71,174, 175, 177, 179, 205; Malik, Muvatta, Buyu,31/72; Nesai, Buyu, 44/76; Ebu Davud, Buyu, 17/53; Şevkani, a.g.e.,V,151v.d.

d- Gözleri görmeyen (A'ma) kimsenin alış-verişi:

Gözleri görmeyen kimsenin malı tanımaya yönelik eksikliklerinden dolayı mezhepler, onların alış-verişlerinin geçerli olup-olmayacağı konusunda farklı görüşlere sahip olmuşlardır. Şafilere göre, a'ma kimsenin alış-verişi geçersizdir. Çünkü o, malın iyisi ile kötüsünü ayırma yeteneğinden yoksun olacağı için velisinin ona yardımcı olması gerekir.⁶⁴

Hanefiler, Malikiler ve Hanbeliler ise gözleri görmeyen kimsenin alış-verişini sahih kabul ederler. Ancak Onlara göre, alış-veriş yapan a'ma için malı görme yerine malı tanımaya yönelik olarak dokunma, tatma ve koklama muhayyerliği vardır. Gözleri görmeyen bir kimsenin bu hakkı mala dokunduğu, tattığı veya kokladığı anda düşer. Gayri menkullerde ise nitelikler belirtilmek suretiyle muhayyerlik hakkı düşürülür.⁶⁵ Diğer taraftan gözleri görmeyen kimse (a'ma) vekil tayin edebildiğine göre, vekilin yapacağı muameleyi kendisi de bizzat yapabilir.⁶⁶

e- Haram olan satış bedeli karşılığında satış:

İslama göre müslümanlar arasında alım-satımı yasak olan *şarap*, *domuz*, *akmış kan* gibi mallar, meşru mallar değildir.⁶⁷ Böyle olmakla birlikte, bunlar Yahudi ve Hristiyanlar için mal kabul edilmeleri sebebiyle Hanefilere göre satım aktinde bedel olabilirler. Ancak bu durumda bedel, dinen meşru olmadığı için akit fasit olur. Şayet bunlar mal olarak satılacak olursa akit batıl olur.⁶⁸ Bu duruma göre, müslüman olan bir kimse alış-verişinde haram

⁶⁴ Şirâzî, a.g.e., IX, 366; Nevevi, a.g.e., IX, 366.

⁶⁵ Kâsânî, a.g.e., V, 164, 298; İbn Kudâme, a.g.e., IV, 32; Zuhaylî, a.g.e., IV, 465; Mevsîlî, a.g.e., II, 10.

⁶⁶ Mevsîlî, a.g.e., a.y.

⁶⁷ Bakara, 2/173; En'am, 6/145.

⁶⁸ Ceziri, a.g.e., II, 224.

olan misli bir malı satış bedeli olarak belirlemişse, satım akti bu satış bedelinin kıymeti üzerinden yapılmış kabul edilir. Yani şarap veya domuz eti yerine bunların değeri kadar meblağ borçlanılmış olur.⁶⁹

Hanefilerin dışındaki çoğunluk ise, sahih akit ile fasit akit arasında herhangi bir ayırım yapmaksızın meşru olmayan mal ister bedel olsun, ister mebi' (satılan) olsun her ikisini de batıl kabul eder.⁷⁰

f- Meyve veya ekinlerin hasattan önce satılması:

İslam hukukçularına göre, henüz meydana gelmemiş şeylerin satışı yapılamaz.⁷¹ Çünkü bu, olmayan bir şeyin satışdır. Hz. Peygamber, (S.A.V) Hakim b. Hizam'a: "*sahip olmadığın bir şeyi satma*" buyurmuştur.⁷² Bu satışın yasaklanmasının sebebi malın mevcut olmaması ve garar halinin bulunmasıdır. Garar ise hadiste yasaklanmıştır.⁷³ Olgunlaşmadan önce meyve ve sebzelerin hibe edilmesine gelince, İmam Malik bunu caiz görür.⁷⁴

Meyvelerin tamamı, olgunlaştıktan sonra satıma konu olabilir.⁷⁵ Olgunlaşmadan satış konusuna gelince; şayet satıştan sonra dalında bırakmak örf haline gelmişse, meyveler olgunlaşmadan önce de sonra da satılabilir. Çünkü fasit bir şart toplumda örf olarak yaygınlaştığı zaman sahih hale geleceğinden, buna bağlı olarak satım akti de istihsanen geçerli olur.⁷⁶

⁶⁹ İbn Abidin, a.g.e., V, 60; Zuhaylî, a.g.e., IV, 465-466; İbn Humâm, a.g.e., VI, 460; Merğînânî, a.g.e., III, 56.

⁷⁰ Buhuti, Mansur b. Yusuf, *Keşşafu'l-Kına*, C. I-VI, Beyrut, 1982, III, 152; Ceziri, a.g.e., II, 224; Hudarî, Muhammed, *Usulu'l-Fıkh*, Daru'l-Fıkr, y.y., 1981, s.73.

⁷¹ İbn Abidin, *Mecmuatu-Resailü İbn Abidin (Neşrü'l-Örf)*, Alimü'l-Kütüp, y.y, t.y., II,140.

⁷² Ebu Davûd, *Buyû'*, Buyu, 17/70.

⁷³ Buhari, *Buyu'* 34/61; Müslim, *Buyû'*, 21/4; Ebû Dâvûd, *Buyû'*, 17/ 24-25.

⁷⁴ Sahnun, *el-Müdevvene*, IV, 328.

⁷⁵ Ramli, *Şemseddin Muhammed, Nihayetü'l-Muhtac*, C.I-VIII, Beyrut, 1984, IV,145; İbn Abidin, *Resail*, II, 140.

⁷⁶ İbn Abidin, a.g.e., II, 139; Kıyıcı, a.g.e., s.130.

3- Fasit Satışlarda Mülkiyetin İntikali :

Fasit satım akti, giderilmesi veya tamamlanması mümkün olan bir eksiklikle yapılan satış türü olduğundan dolayı İslam Hukuku'nda, bu tür aktilere bazı sonuçlar bağlanmıştır.

Fasit akit sahih akitlerden olmadığı için, teslim ve tesellümden önce hukuki bir netice doğurmaz. İcazet ile sıhhat ve geçerlilik kazanmaz. Taraflardan her birisi aktin fesh edilmesini talep edebilir. Böyle bir aktin sonucunda şuf'a hakkı doğmaz. Burada malın kabz edilip edilmemesi önemli değildir.⁷⁷

Mal alıcı tarafından teslim alınmadığı sürece, fasit akit ile mülkiyet intikal etmez ve taraflar malı ve bedeli teslimine zorlanamazlar. Çünkü her birinin akti fesh hakkı vardır.⁷⁸ Ancak fasit akitler maddi varlıkları yanında, hukuki bir varlığa da sahiptirler. Fakat bu hukuki varlıktan istifade söz konusu değildir. Fesat sebebi ortadan kalkmadıkça satış hukuken geçerli olmayacağı için, tarafların fasit akti feshetmeleri gerekir.⁷⁹ Aksi halde taraflar talep etmeseler bile, hakim re'sen fasit akti fesheder. Çünkü fasit akitle şer'i bir yasak çiğnenmiştir.⁸⁰

Çoğunluk fakihlere göre fasit ile batıl aynı anlama geldiği için, bu gibi satışlar geçerli olmayıp, mülkiyet de ifade etmez. Bunlarda alıcının malı teslim almış olması da sonucu değiştirmez. Meşru olmayan bir yolla mülkiyet hakkı doğmayacağından, fasit satışın yasaklanması onun meşru olmadığından

⁷⁷ Kâsânî, a.g.e., V,304.

⁷⁸ Karaman, a.g.e., II, 268.

⁷⁹ İbn Humâm, a.g.e., VI, 60; Kâsânî, a.g.e., V, 299

⁸⁰ Serahsî, a.g.e., XIII, 23; Kâsânî, a.g.e., V,304; Karaman, a.g.e., 268.

delilidir. Dolayısıyla meşru olmayan bir akit şer'i bir hüküm ifade etmez.⁸¹ Kabzdan önce durum bu şekilde olmakla birlikte, fasit satışta kabzdan sonra durum farklı şekiller alır.

Fasit satışta mülkiyetin alıcıya geçmesi durumuna gelince; şayet satılan mal teslim edilmişse, satıştaki fesat kesinleşir. Ancak alıcı malı satıcıdan izinsiz olarak kabzetmiş ise mülkiyet sabit olmaz. Mesela; Vade belirlenmeden yapılan veresiye satışta alıcı izinsiz olarak malı kabzetmişse, o malın maliki olamaz. Malın kabzına izin vermenin ne şekilde olacağı tartışılmıştır. El-Hidaye adlı fıkıh eserinin sahibi Merğınani (ö.593/1197) fasit satım aktinde, malın akit meclisinde kabzı yanında satıcının dolaylı izninin de istihsan prensibine göre yeterli olacağını ve sağlam olan görüşün de bu olduğunu söylemiştir.⁸²

Buna karşılık fasit satışta kabz için satıcının dolaylı izninin yeterli olmadığını, çünkü bağışta kabza engel şer'i bir durumun söz konusu olmadığını söyleyenler de olmuştur.⁸³ Fasit satım akti ile mal, sahih bir şekilde kabz edilmişse kısmen mülkiyetin intikalini sağlar. Ancak bu mülkiyet sahih akitten doğan mülkiyet gibi değildir.⁸⁴ Fasit satım aktinin taraflarca feshi veya eksikliğin giderilerek geçerli hale gelmesi gerekir. Bu tür akitler, bir takım tasarruflara imkan vermekle beraber, bizzat faydalanmaya imkan vermeyen bir mülkiyeti ifade eder. Mesela; Fasit akit sonucu elde edilen edilen bir şeyi yemek, içmek, giymek, ev veya dükkan ise içinde oturmak v.s. caiz değildir.⁸⁵

⁸¹ Zuhaylî, a.g.e., IV, 494.

⁸² Mevsili, a.g.e., II, 22; İbn Humâm, a.g.e., VI, 463; Zuhaylî, a.g.e., IV, 495.

⁸³ İbn Humâm, a.g.e., a.y.; Merğınanı, a.g.e., III, 57; Kâsâni, a.g.e., V, 304.

⁸⁴ Karaman, a.g.e., II, 270.

⁸⁵ Kâsâni, a.g.e., V, 304; İbn Humâm, a.g.e., VI, 465.

Alıcı mal üzerinde hibe, satış gibi her yönüyle mülkiyet hakkını ortadan kaldıran bir tasarrufta bulunmuşsa, artık akit feshedilemez. Bu durumda alıcı ya malın mislini ya da değerini öder. Çünkü buradaki tasarruf artık yürürlük kazanmıştır. Fakat akit feshedilmeye elverişli ise, bu durumda fesh yoluna gidilebilir. Mesela; kira akti böyledir.⁸⁶

II- ŞUF'A (ÖNCELİKLİ ALIM HAKKI)

A- Mefhumu:

Satılan veya bedel şartı ile hibe edilen bir gayri menkulü ya da gayri menkul hükmünde olan bir malı, müşteriye veya kendisine hibe yapılan şahsa kaç mal olmuş ise, o miktar üzerinden müşteriden veya satıcıdan veyahutta kendisine hibe yapılan şahıstan cebren satın alıp, mülk edinmeye şufa denilir.⁸⁷ Mecelle şufayı şu şekilde tarif eder: "Şufa, satın alınan bir mülkü, alıcıya her kaç mal oldu ise o miktar ile temellük etmektir."⁸⁸ Bu tarife göre şufa; satılan veya bedel karşılığında hibe edilen bir akarı, alıcıya veya hibe edilen şahsa kaç mal oldu ise o bedel ile alıcıdan veya bağışlanandan, bazı durumlarda ise satıcıdan zorla alıp, mülk edinmektir.

Dört fıkıh mezhebi şufayı yalnız gayri menkullere ait kabul ederken; Zahiri mezhebinde olanlar, hayvan v.b ortak olan menkul mallarda da şufayı caiz görürler.⁸⁹

Şufa hakkı, sünnet ve icma delillerine dayanır ve meşruluğu konusunda görüş birliği vardır.⁹⁰ Cabir b. Abdullah (R.A) 'dan rivayet

⁸⁶ Zuhayfî, a.g.e., IV, 497-498; Bilmen, a.g.e., VI, 90.

⁸⁷ Bilmen, a.g.e., VI, 131.

⁸⁸ Mecelle, Mad. 950.

⁸⁹ İbn Hazm, a.g.e., IX, 101.

⁹⁰ İbn Rüşd, a.g.e., II, 214.

edildiğine göre Rasulullah (S.A.V) şöyle buyurmuştur: "Şufa taksim olunmamış her akar olan malda geçerlidir. Ancak sınırlar belirlenip, yollar ayrıldıktan sonra artık şufa söz konusu olmaz." ⁹¹

B- Şufa Hakkını Doğuran Haller:

Şufa hakkı üç sebepten doğar:

- 1- Akarda ortaklık (şerik)
- 2- İrtifak hakkı ortaklığı (halit)
- 3- Bitişik komşuluk (el-carul mulasik).⁹²

1- Akarda ortaklık:

Bir gayri menkul iki veya daha çok kişi arasında ortak mal olur ve ortaklardan birisi şayi hissesini yabancıya satarsa, diğer ortakların satılan bu mal üzerinde şufa hakları doğar. Bu haktan taraflar hisselerine göre değil, ortak sayısına göre faydalanırlar.⁹³ Hanefilere göre ortak akarın, ortaklardan birisine satılması halinde de diğer ortakların şufa hakkı vardır.⁹⁴ Bina, arsaya bağlı akar olarak değerlendirildiği için, ortak duvarı olan evler akarda ortak, üstüste oturan kat sahipleri ise bitişik komşu sayılmışlardır.⁹⁵ Kat mülkiyetinde yolun alt kattan geçmesi de şart değildir. Bu duruma göre, yanyana olan iki bitişik daireden birisi yabancıya satıldığında, bitişik daire sahibi şufa hakkını kullanarak bunu geri alabilme hakkı vardır.⁹⁶ Şafiiler ve Hanbelilere göre üst katın şufa konusu yapılması caiz değildir. Çünkü bina çatısıyla bir bütündür.

⁹¹ Buhari, Şufa, 36/1; Müslim, Müsakat, 22/ 134; Miras, Kamil, a.g.e., VI, 511.

⁹² Bilmen. a.g.e., VI, 132-133; Mecelle, Mad. 1009.

⁹³ Bilmen, a.g.e., VI, 133.

⁹⁴ Zeydan, a.g.e., s.225.

⁹⁵ Mecelle, Mad. 1011,1012.

⁹⁶ Bilmen, a.g.e., VI, 133; Uzunpostalcı, a.g.e., I, 332

Bu sebeple de menkullere benzer.⁹⁷ Hanefilere göre akarın bölünebilir nitelikte olup olmaması şufa hakkına etki etmez. Küçük yapıdaki ev, hamam, değirmen ve kuyu gibi taksimi mümkün olmayan akarda da şufa uygulanır. Çünkü onlara göre şufanın illeti, ortaklığın veya komşu olmanın doğurduğu zararı ortadan kaldırmaktır. Bu ise taksime elverişli olmayan şeylerde de gerçekleşir.⁹⁸

2- İrtifak Haklarında Ortaklık : Mülk sahibine tanınan su alma, su geçirme veya geçit verme gibi haklara *irtifak hakları* denir.⁹⁹ Bu gibi haklar şufa sebebidir. Hadis-i şerifte şöyle buyrulmuştur: "Ortak, irtifak hakkı sahibinden (halit), irtifak hakkı sahibi, diğerlerinden daha üstün hakka sahiptir."¹⁰⁰

3- Bitişik Komşuluk: Satılan bir gayri menkule bütün sınırlarında veya sınırın bir bölümünde bitişik olan komşular için eşit şufa hakkı vardır.¹⁰¹ hadiste şöyle buyrulur: "Komşu komşunun şufasına başkalarından daha fazla hak sahibidir."¹⁰²

C- ŞUF'ANIN HÜKMÜ:

Sebepleri tahakkuk edince şufa hakkının talebi caiz olur. Talep yapıldıktan sonra ise şufa hakkı kuvvetlenir. Şufa hakkı sahibi için, ya yargı yoluyla ya da karşılıklı rızaya dayalı olarak, şufaya konu olan malın mülkiyeti sabit olur.¹⁰³ Müşteri malı misli bir bedel karşılığında almış ise, şufa hakkı

⁹⁷ Şirbini, a.g.e.,II, 297.

⁹⁸ Mevsili, a.g.e., II, 42.

⁹⁹ Senhuri, a.g.e., I, 34; Zeydan, a.g.e., s.196.

¹⁰⁰ Zeylai, a.g.e., IV, 176.

¹⁰¹ Uzunpostalcı, a.g.e., I, 332.

¹⁰² Tirmizi, Ahkam, 32; Ebu Davud, Buyu, 17/ 73.

¹⁰³ Bilmen, a.g.e., VI, 147.

sahibi olan kimse (şefi') müşteriye bedelin mislini öder. Kıyemi bir bedel ödeyerek almış ise, kıymetini öder.¹⁰⁴

Şufa hakkını kullanan kişi veya kişiler satış bedelinin yanısıra alıcının yaptığı diğer masrafları da alıcıya öder. Şufa hakkına konu olan malın satılmasından sonra satıcı bedelde indirim yaparsa, şufa hakkı sahibi bu indirimden faydalanır. Çünkü indirim akte dahildir. Fakat şufa hakkı sahibinin zarar görmemesi için bedeldeki artırma onu bağlamaz. Ancak Hanbelilere göre, şufa hakkı ilk akitte belirlenen bedel üzerinden işlem görür. Fiyatta meydana gelebilecek olan sonraki artma veya eksilmeler şufa hakkı sahibini etkilemez.¹⁰⁵

D- ŞUF'A HAKKINI ORTADAN KALDIRAN DURUMLAR:

Bazı durumlarda şufa hakkı ortadan kalkar. Bunlar kısaca şu şekildedir:

- 1- Satış akdinin kesinleşmesinden sonra şufa hakkı sahibinin hakkından vazgeçmesi.
- 2- Müşteri ile şufa hakkı sahibinin belli bir bedel karşılığında şufa hakkından vazgeçtiğine dair anlaşması.
- 3- Şufa hakkı sahiplerinden birisinin şufa hakkından vazgeçmesi
- 4- Şufa hakkı sahibinin kendi yerini şufa hükmünden önce satması.
- 5- Şufa hakkı sahibinin, şufalı yerin satılmasına açık veya gizli olarak rıza göstermesi.
- 6- Şufa hakkı sahibinin, şufalı yerin tesliminden önce ölmüş olması.

---

¹⁰⁴ Bilmen, a.g.e., a.y.

¹⁰⁵ Kâsânî, a.g.e., V, 18-19, 27; Serahsî, a.g.e., XIV, 17; Bilmen, a.g.e., a.y.

7- Şufa hakkı sahibinin, şufalı yerin tamamına değil de bir bölümüne talip olması

8- Şufanın, şufa vaktinden sonra talep edilmesi.¹⁰⁶

Sonuç itibarı ile şunu söylemek yerinde olacaktır: Normal şartlar altında şufa hakkı, mülkiyetin intikalini engelleyici bir durumdur. Ancak bu hakkı ortadan kaldırıcı sebepler cereyan etmişse, bu durumda şufa hakkı mülkiyetin intikaline engel olamaz.

III- MUHAYYERLİKLER:

A- TARİFİ VE KAPSAMI:

İslam hukukunda muhayyerlikler, "hıyar" kelimesinin çoğulu olan "hıyarat" kelimesi ile karşılır. Bu kelime iki şeyden birisini tercih etmek manasında kullanılır.¹⁰⁷ İslam Hukuku terminolojisindeki kullanımı ise: "Akti yapan taraflardan birisinin veya her ikisinin yapmış oldukları akti devam ettirme veya feshetme serbestisi" anlamındadır.¹⁰⁸ Mecelle bunu şu şekilde maddeleştirmiştir: "Satıcı veya alıcı yahut her ikisi birden belirli bir süre içinde satışı feshetmek veya icazet verip infaz etmek hususunda muhayyer olmak üzere satım aktinde şart koysalar caizdir."¹⁰⁹

Akitlerde aslolan bağlayıcılık olup, muhayyerliğin olmamasıdır. Bu, akitlerde ve insanlar arasındaki muamelelerde istikrarın sağlanması açısından dır. Buna göre, muhayyerlik hakkı bazı insanların ona ihtiyaç duymasından dolayı, aktin bağlayıcılık özelliğinin aksine, meşru olmaktadır.¹¹⁰

¹⁰⁶ Zeydan, a.g.e., s. 237- 238.

¹⁰⁷ Tantâvî, a.g.e., s. 323; Ebû Zehrâ, a.g.e., s.384.

¹⁰⁸ Ramli, a.g.e., IV, 3; Seyyid Sabık, a.g.e., III, 164; Ebû Zehrâ, a.g.e., a.y.

¹⁰⁹ Mecelle, Mad. 300.

¹¹⁰ Ramli, a.g.e., IV, 3; Tantâvî, a.g.e., 323.

Muhayyerlikler, akti yapanlar arasında tam olarak rızanın oluşması ve sağlam temeller üzerine bina edilmesini kuvvetlendirmek açısından meşru bir gayeye hizmet etmektedir.¹¹¹ Muhayyerlikler sayesinde, insanların menfaatleri korunmaktadır. İnsanlara akti feshetme hakkı tanındığı için, insanların aldanma yolları ortadan kaldırılmaktadır.¹¹² Muhayyerlikler isminden de kolayca anlaşılacağı gibi birden fazladır. Başlıca muhayyerlik çeşitlerini burada gözden geçirmek uygun olacaktır:

B- MUHAYYERLİKLERİN ÇEŞİTLERİ:

1- Şart Muhayyerliği:

Alış-veriş aktinde satıcı veya alıcının belli bir müddet içinde satım aktini feshetmek veya icazet vererek geçerli hale getirmek hususunda muhayyer olmalarına şart muhayyerliği denir.¹¹³

Şart muhayyerliğinin meşruluğu sünnetle sabittir. Alış-verişte aldanan bir kişinin durumu Rasulüllah (S.A.V)'a arzedildiğinde, Rasulüllah (S.A.V) şöyle buyurdu: "Alış-veriş yaptığında; aldatma yok, benim için üç günlük muhayyerlik hakkı vardır de."¹¹⁴ Burada ismi geçen kişi, Ashab-ı Kiramdan Habban b. Munakkız (R.A)'dır. Ayrıca şart muhayyerliğinin meşruiyeti icma deliline dayanır.¹¹⁵

Şart muhayyerliği, alış-verişte müşteri ve satıcı için geçerlidir.¹¹⁶ Bu hak, akti yapan taraflardan birisine veya her ikisine birden, şart koşulan müddet

¹¹¹ Ebû Zehrâ, a.g.e., 384; Tantâvî, a.g.e., a.y.

¹¹² Dehlevî, Şah Veliyullah, Huccetullahi'l-Baliğa, C.I-II, Beyrut, 1992, II, 280

¹¹³ Bilmen, a.g.e., VI, 55-56.

¹¹⁴ Şevkani, a.g.e., V, 182-183.; İbn Hacer el-Askalani, Bulûgu'l-Meram min Edilleti'l-Ahkam, Beyrut, 1992, s.342.

¹¹⁵ Nevevi, el-Mecmu, IX, 926.

¹¹⁶ Meydani, a.g.e., II, 12.

içerisinde akti feshetme yetkisi vermektedir.¹¹⁷ Ebu Hanifeye göre şart muhayyerliğinde müddet üç gündür. Üç günden fazla olan zamanlar için şart muhayyerliği caiz olmaz.¹¹⁸ Şafiilerde de üç günden fazla müddet caiz değildir.¹¹⁹

Şart muhayyerliği sadece tek taraflı veya iki taraf için bağlayıcı olan akitlerde söz konusu olur. Mesela; satım, kira, havale, kefalet akitleri gibi. Bağlayıcı olmayan hibe, ariyet, vasiyet gibi akitlerde muhayyer olmayı şart koşmak gereksizdir. Çünkü bu akitler taraflar için bağlayıcı değildir.¹²⁰ Bir takım akitler vardır ki, bunlar yapıları gereği feshe elverişli değildir. Bu gibi feshe kabil olmayan akitlerde muhayyerlik şart koşulamaz. Mesela: Nikah akti, boşanma (talak), bedel karşılığında karı-kocanın anlaşarak boşanması (muhalea) gibi akitler bu türden olup, feshe elverişli değildir. Akit bozulduğu anda derhal sonuç doğurur.¹²¹

Şart muhayyerliği, taraflar için akti fesh veya kabul etme hakkı tanır. Kişi kendi menfaatine uygun olan durumu tercih eder. Şart muhayyerliği süresince aktin sonuçları meydana gelmez ve mal, satıcının mülkiyetinden çıkmaz.¹²² Bedel de müşterinin mülkiyetinden çıkmaz. Buna paralel olarak satıcının da malı teslim yükümlülüğü yoktur. Dolayısıyla akitlerdeki şart muhayyerliği, rızanın tam olarak oluşmadığını gösterir. Akitlerin hükümleri ise rıza tam olarak gerçekleştiği vakit devreye girer.¹²³

¹¹⁷ Seyyid Sabık, a.g.e., III, 165; Tantâvî, a.g.e., s.326; Ebû Zehrâ, a.g.e., s.390.

¹¹⁸ Meydani, a.g.e., II, 12.

¹¹⁹ Nevevi, el-Mecmu, IX, 226.

¹²⁰ Şener, Abdulkadir, *İslam Hukukunda Hibe*, Ankara, 1984, s.29; Tantâvî, a.g.e., s.327.

¹²¹ Mevsili, a.g.e., II, 15.

¹²² Ceziri, a.g.e., II, 180 v.d.

¹²³ Zeylai, *Tebyinü'l-Hakaik*, IV, 20; Kâsânî, a.g.e., V, 264; Debbusi, a.g.e., s. 84 v.d.

Şart muhayyerliği şu durumlarda ortadan kalkar:

- a- Muhayyerlik hakkı sahibinin hakkından vazgeçmesi.
- b- Muhayyerlik hakkı sahibinin, aktin yapılmasına icazet vermesi.
- c- Muhayyerlik süresinin dolması.
- d- Akıl hastalığı.
- e- Dinden çıkma.
- f- Muhayyerlik şartı koşan kimsenin ölmesi.¹²⁴

2- Ayıp Muhayyerliği :

Satın alınan mal veya satış bedelinde, akit sırasında akti yapan tarafın bilmediği bir kusur bulunduğu takdirde iki taraftan her birisinin sahip olduğu akti feshetme veya devam ettirme hakkına *ayıp muhayyerliği* veya *hıyaru'l-ayb* denir.¹²⁵

Mecelle'nin tarifi şöyledir: "Ayıp diye, ehil ve erbabı arasında malın değerinin düşmesine sebep olan kusura derler."¹²⁶ Akitlerde ayıp muhayyerliği, her durumda şart koşulmuş kabul edilir. Çünkü malın veya bedelinin kusursuz olması, şart koşulmasa da alış-verişte esastır. Dolayısıyla mutlak olarak yapılan satım akti, satılan şeyin ayıptan salim olmasını gerektirir.¹²⁷ Ayıp muhayyerliği hakkı konusunda Hz. Peygamber (S.A.V) şöyle buyurmuştur: "Bir müslümanın kardeşine, ayıbını açıklamadıkça ayıplı bir malı satması helal olmaz."¹²⁸

Ayıp muhayyerliği; feshi mümkün olan, bağlayıcı akitlerde sabit olur. Mesela :Satım, kira, taksim ve sulh akti gibi.¹²⁹ Ayıp sebebiyle akit fesh

¹²⁴ Kâsânî, a.g.e., V, 267-272; Mevsîlî, a.g.e., II, 15.

¹²⁵ Serahsî, a.g.e., XIII, 92; Ebu Ceyb, a.g.e., s.126.

¹²⁶ Mecelle, Mad. 338.

¹²⁷ Mecelle, Mad. 336.

¹²⁸ İbn Mace , Ticarat, 45.

¹²⁹ Zuhaylî, a.g.e., IV, 261.

olursa alıcı bedeli geri alır.¹³⁰ Ayıp görüldükten sonra muhayyerliğin sabit olması için ayıbın, aktin öncesinde veya sonrasında fakat, satıma konu olan şeyin tesliminden önce olması gerekir. Teslimden sonra doğacak ayıp, muhayyerlik hakkı doğurmaz.¹³¹

Ayıp, akit ve teslim sırasında alıcı tarafından bilinmemelidir. Aksi takdirde bu durum bir nevi rızaya delalet olacağından, muhayyerlik hakkını düşürür. Satıcı da malın kusurlarından sorumlu olmadığını şart koşmamalıdır. Malın ayıbı, fesihten önce yok olmamalıdır.¹³²

Ayıp muhayyerliği hakkı, ayıp ortaya çıktığı andan itibaren kullanılabilir. Akitten sonra uzunca bir süre geçse de bu hak ortadan kalkmaz. Dolayısıyla ayıp muhayyerliği için belli bir süre sınırı konulmamıştır.¹³³ Şafii ve Malikilere göre ayıp görüldüğü anda akit feshedilmelidir. Özürsüz olarak zaman geciktirilirse muhayyerlik hakkı düşer, akit bağlayıcı hale gelir.¹³⁴

Ayıp muhayyerliği şu durumlarda ortadan kalkar:

a- Bir malın ayıplı olduğunu öğrendikten sonra, malda bulunan bu kusura razı olmak.

b- Muhayyerlik hakkından vazgeçmek.

c- Akte konu olan malın helak olması veya alıcının elinde bir başka kusura uğraması.¹³⁵

Malın ayıplı olması, henüz mal kabz edilmeden ortaya çıkmışsa, akit tek taraflı olarak feshedilebilir. Şayet mal kabzedilmiş ise, hanefilere göre akit

¹³⁰ Buhuti, *Keşşafu'l-Kına*, III, 173.

¹³¹ İbn Abidîn, a.g.e., V, 2.

¹³² Kâsânî, a.g.e., V, 275; Zuhaylî, a.g.e., IV, 262

¹³³ Zuhaylî, a.g.e., IV, 263; İbn Kudame, a.g.e., IV, 101.

¹³⁴ Şirbini, a.g.e., II, 56.

¹³⁵ Kâsânî, a.g.e., V, 282.

ya karşılıklı rıza veya hakimin kararı ile feshedilebilir. Çünkü mal, müşterinin elinde iken yeni bir kusur meydana gelebilir.¹³⁶ Bu hak mirasla varislere intikal eder. Çünkü mirası bırakan, akit konusunda illetlerden ve ayıplardan salim olarak hak kazandığı için, bu hak varisler için de geçerlidir.¹³⁷

3- Görme Muhayyerliği:

Bir kimsenin görmediği mal üzerinde akit yapması fakat malı görünce seçimlik hakka sahip olmasına görme muhayyerliği denir. Bu kimse dilerse akti fesheder, dilerse de satış bedelinin tamamını ödemek suretiyle akti geçerli kılar.¹³⁸

Görme muhayyerliği hakkı, akitte şart koşulmaksızın kendiliğinden sabit olur. Bu hak Hadis-i Şerifle sabittir. Çünkü Rasulüallah (S.A.V) şöyle buyurmuştur: "Görmediği malı satın alan kimse, malı görünce muhayyerdir."¹³⁹ Satım aktinde malı görmeden maksat, o mal hakkında bilgi sahibi olmaktır, yoksa mücerret olarak malı gözle görmek değildir.¹⁴⁰ Mesela; binek hayvanı veya nakil aracını görmek ona binmek suretiyle olur, evi görmek içini gezmekle olur v.s. Alıcı için muhayyerlik, malı gördüğü zaman sabit olur. Bu yüzden alıcı malı görmeden önce satım aktini kesinleştirmek istese de akit bağlayıcı olmaz ve muhayyerlik hakkı düşmez.¹⁴¹

¹³⁶ Kâsânî, a.g.e., V,281.

¹³⁷ Zuhaylî, a.g.e., IV, 266-267.

¹³⁸ İbn Humâm, a.g.e., VI, 335.

¹³⁹ Zeylai, Nasbu'r-Raye, IV, 9.

¹⁴⁰ Mevsîlî, a.g.e., II, 16.

¹⁴¹ Serahsî, a.g.e., XIII, 69 v.d.; İbn Humâm, a.g.e., VI, 335; Kâsânî, a.g.e., V, 292.

Görme muhayyerliğinin sabit olabilmesi için, aktin konusu tayin ile belirlenebilir nitelikte olmalıdır. Ev, arazi v.b gibi. Bunun yanında akte konu olan şey görülmemiş olmalıdır. Aksi takdirde bu hak kullanılmış kabul edilir.¹⁴²

Görme muhayyerliği iki şekilde sona erer:

a- Hak sahibinin, malı gördükten sonra açık bir şekilde akti kabul ettiğini belli etmesi.

b- Görme muhayyerliği hakkının, hak sahibinin iradesi haricinde sona ermesi. Mesela; alıcının ölmesi, malın kısmen veya tamamen helak olması gibi.¹⁴³

4- Tayin Muhayyerliği:

Tayin muhayyerliğinin Mecelle'deki tanımı şu şekildedir:

"Kıyemiyattan olan iki yahut üç şeyin başka başka bahaları beyan olunarak bunlardan müşteri dilediğini almak, yahut, bayi dilediğini vermek üzere satmak sahih olur; buna "hıyar-ı ta'yin" denilir."¹⁴⁴ Bu tarife göre tayin muhayyerliği, kıyemi mallarda olur. Misli mallarda ise tayin muhayyerliği olmaz.¹⁴⁵ Tayin muhayyerliği satın alana, malların birisini tercih konusunda düşünme hakkı verdiği için bir manada şart muhayyerliğidir.¹⁴⁶ Bu muhayyerlik hakkı da ihtiyaca binaen ve istihsana dayalı olarak caiz görülmüştür. Bunun hakkında hukukçular arasında tam bir görüş birliği yoktur. Çünkü kıyasa aykırı olarak kabul edilmiştir. Kıyasa göre, akte konu olan şeyin bilinmesi gerekir. Halbuki üç şeyden birisini tercihte belirsizlik vardır. Bu yüzden akit sahih olmaz.

¹⁴² Serahsî, a.g.e., XIII, 77; İbn Abidin, a.g.e., IV, 593.

¹⁴³ İbn Humâm, a.g.e., VI, 337; Kâsânî, a.g.e., V, 292.

¹⁴⁴ Mecelle, Mad. 316.

¹⁴⁵ Bilmen, a.g.e., VI, 64.

¹⁴⁶ Karaman, a.g.e., II, 288.

Çünkü bilinmezlik garar doğurur. Garar ise aktin fesadına sebep olur. Tayin muhayyerliği hakkı, kıyasa aykırı olarak hanefilerce benimsenmiştir.¹⁴⁷ Bu muhayyerlik hakkının meşru olabilmesi için, akit sırasında şart koşulması ve tercih konusu malların herbirinin fiyatının belirlenmesi gerekir. Aksi takdirde bedelde bilinmezlik olursa, aktin fesadı söz konusu olur.¹⁴⁸ Tayin muhayyerliğinde müddetin belirlenmesi gerekir.¹⁴⁹ Bu müddet İmam-ı Azam'a göre üç gündür. İmam Muhammed ve Ebu Yusuf'a göre ise, vakti belirlenmek suretiyle üç günden fazla da olabilir.¹⁵⁰

Tayin muhayyerliği hakkı mirasla varislere intikal eder.¹⁵¹

Tayin muhayyerliğinin hükmüne gelince; satım aktinde taraflarca bu hak şart koşulmuşsa ve muhayyerlik hakkı da müşteriye ait ise; belli olmamakla birlikte tercih edeceği mallardan birisi üzerinde mülkiyet sabit olur. Şayet muhayyerlik hakkı satıcı da ise, malları üzerindeki mülkiyet hakkı bakidir. Akit ise nafiz olmakla birlikte, bağlayıcı değildir.

Muhayyerlik hakkı bulunan kişi, süresi içinde dilerse akti feshetmek suretiyle malı almayabilir, satıcı ise satmayabilir.¹⁵² Tayin Muhayyerliğinde müddet gelip geçtiği halde, ta'yin gerçekleşmemişse; Malikilere göre akit bozular. Hanefilere göre ise, akit kesinleşmiş olur ve bağlayıcı hale gelir. Dolayısıyla muhayyerlik hakkı bulunan kişi, bu hakkını müddeti içinde kullanmak suretiyle tercihini belirtmek mecburiyetindedir.¹⁵³

¹⁴⁷ Ebû Zehrâ, a.g.e., s.386.

¹⁴⁸ Zuhaylî, a.g.e., IV, 280.

¹⁴⁹ Mecelle, Mad. 317.

¹⁵⁰ Bilmen, a.g.e., VI, 64.

¹⁵¹ Mecelle, Mad. 319.

¹⁵² Ebû Zehrâ, a.g.e., s.389; Karaman, a.g.e., II, 290.

¹⁵³ Kâsânî, a.g.e., V, 261-262.

IV- FESİH (İKALE):

Aktin sona ermesi veya ortadan kalkması, değişik şekillerde olabilir. Sözelimi bir akit, tam olarak ifanın yerine getirilmesi suretiyle ortadan kalkabileceği gibi, batıl ve fasit olarak doğan akitlerin iptali şeklinde de ortadan kalkabilir. Bunun yanında sağlam olarak doğmuş bir akit, henüz tam olarak ifa edilmeden geriye dönük olarak bozulup, hükümsüz hale getirilebilir. Burada söz konusu olan, sağlam olarak doğmuş olan aktin bozulmasıdır ki, bu da ikale terimi ile karşılanmaktadır.¹⁵⁴

A- İkalenin Tanımı ve kapsamı:

İkale lügatta; "kaldırmak, gidermek" anlamlarına gelir.¹⁵⁵ Bir hukuk terimi olarak ikale: Sahih satım akti ile gerçekleştirilen bir alış-verişin, satıcı ve alıcının karşılıklı rızaları ile bozulması ve yok hükmünde kabul edilmesidir.¹⁵⁶ İkale, nikah akti dışında bütün bağlayıcı akitler için geçerlidir. Nikah akti ise, tabiatı gereği feshe elverişli değildir ve akit yapıldığı andan itibaren bir takım neticeler doğurur.¹⁵⁷

İkalenin meşruluğu sünnete dayanır. Hz. Peygamber (S.A.V) şöyle buyurmuştur: "Kim bir müslümanın satışını bozma isteğini kabul ederse, Allah'da onun (kıyamet günü) tökezlemesini kaldırır."¹⁵⁸

İkalenin rüknü icap ve kabuldür. Satışı ortadan kaldırıcı çeşitli sözlerle fesih akti gerçekleştirilebilir. Mesela : " Seninle ikale yaptım; satışı terk

¹⁵⁴ Karaman, *İslamın Işığında Günümüz Meseleleri*, III, 275; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, II, 254

¹⁵⁵ Meydani, a.g.e., II, 258; Ebu Ceyb, a.g.e., s.312.

¹⁵⁶ Buhuti, *Keşşafu'l-Kına*, III, 248; Merğınâni, a.g.e., III, 92; Meydani, a.g.e.,II, 258; Senhuri, a.g.e., VI, 245; Seyyid Sabık, a.g.e., III, 180.

¹⁵⁷ Mevsili, a.g.e.,III, 101 v.d.; Ebü Zehrâ, a.g.e., s.203; Zuhaylî, a.g.e., IV, 713

¹⁵⁸ Ebu Davud, *Buyu*, 17/52; İbn Mace, *Ticaret*, 26; Müsned, II, 252.

ettim; akti feshettim; satışı kaldırdım" demek böyledir.¹⁵⁹ Ebu Hanife'ye göre ikale; taraflar hakkında bir fesih, üçüncü şahıslar hakkında ise yeni bir satıştır.¹⁶⁰ Ebu Yusuf'a göre ise ikale hem aktin tarafları, hem de üçüncü şahıslar açısından yeni bir satış hükmündedir. Ancak ikale satış sayılmazsa, o zaman fesih sayılır.¹⁶¹ İmam Muhammed'e göre ise ikale bir fesihtir. Zaruret sebebiyle fesih sayılmayacak olursa o zaman satış kabul edilir. Bu şekilde kelimenin lugat ve ıstılah manaları arasında bir uyum sağlanmış olur.¹⁶²

İmam Züfer, Şafiiler ve Hanbelilerin çoğunluğu da ikaleyi, tarafların tamamı açısından fesih olarak kabul etmişlerdir.¹⁶³

B- İkalenin Sahih Olması İçin Gerekli Şartlar:

İkalenin sahih ve muteber olabilmesi için, tarafların buna rızaları gerekir. İkalenin yapılabilmesi için gerekli olan icap ve kabul aynı mecliste gerçekleştirilmelidir. Şayet fesih sarf akti hakkında ise, her iki bedelinde kabz edilmesi gerekir.¹⁶⁴ İmam Ebu Hanife ve Züfer'e göre ikale, şart ve görme muhayyerliği gibi sebeplere dayalı olarak, feshi mümkün olan konularda yapılmalıdır. Mesela: Feshi kabil olmayacak bir satış söz konusu ise ikale de yapılamaz. Ebu Yusuf'a göre bu şart değildir.¹⁶⁵

İkale sırasında akte konu olan mal, mevcut olmalıdır. Şayet mal tüketilmiş veya yok olmuş ise ikale yapılamaz. İkale yapıldıktan sonra fakat teslimden önce mal helak olmuşsa, bu durumda da ikale yapılamaz. Ancak

¹⁵⁹ Senhuri, a.g.e., VI, 249; Meydani, a.g.e.,II, 258.

¹⁶⁰ Merğınâni, a.g.e., III, 93.

¹⁶¹ Merğınâni, a.g.e., III, 92.

¹⁶² Merğınâni, a.g.e., a.y.

¹⁶³ Kâsânî, a.g.e., V, 306.

¹⁶⁴ Senhuri, a.g.e., VI, 249.

¹⁶⁵ Senhuri, a.g.e., a.y.

bedelin helaki veya tüketilmesi ikaleye engel değildir.¹⁶⁶ Hibeden rücuda bir nevi ikale niteliğindedir.¹⁶⁷

İkale akti yok eder, hükmünü de ortadan kaldırır. Bu yüzden ikalenin olabilmesi için, aktin tamamlanmış olması ve bağlayıcı olması gerekir.¹⁶⁸ İkale, sağlam olarak doğmuş bulunan bir aktin hükmünü karşılıklı rızaya dayalı olarak ortadan kaldırır. Satım aktini de sanki yapılmamış hale getiren ikale, mülkiyetin karşı tarafa intikaline engel teşkil eder.

---

¹⁶⁶ Mecelle, Mad. 160, 190-196; Kâsânî, a.g.e., V, 308 v.d; Merğînânî, a.g.e., III, 94.

¹⁶⁷ Senhuri, a.g.e., VI, 250.

¹⁶⁸ Senhuri, a.g.e., VI, 251.

SONUÇ

İslam Hukuku insanların ihtiyaçlarına çözümler getirirken, onlar için doğumdan ölüme kadar gerekli her şeyi ortaya koymuştur. Bunu yaparken de hukuk sistematüğini, insan için hayata geldiğı andan ölümüne kadar kendisine gerekli bilgileri önem sırasına göre vererek oluşturmuştur. Konu olarak incelemiş olduğumuz "İslam Hukukuna Göre Satım Aktinde Mülkiyetin İntikali" İslam Hukukunun klasik kaynaklarında muamelat kısmında "Kitabu'l-Buyu" başlığı altında incelenir. Alış-verişler denilince öncelikle akitler hatıra gelir. Biz de akitlerin öneminden dolayı giriş bölümünde, İslam Hukuku içerisinde genel olarak akitlerden özel olarak da satım aktinden bahsettik.

İnsan- eşya ilişkisinin tabii bir sonucu olan mülkiyet, İslam Hukukuna göre satım akdine konu olduğunda bizzat akit ile intikal eder; alıcı mala, satıcı ise malın bedeline sahip olur. Bu durum, mutlak satışlar için geçerlidir. Satım akdi, herhangi bir engelleyici durum söz konusu değilse kaide olarak şekle tabi değildir. Şekle tabi akitler grubunda yer alan ve bu konuda tek istisna olan nikah akdine, özellikle günümüzde yaygın olarak uygulanmakta olan tapu sicili müessesesi eklenmiş ve gayrimenkul satışları için büyük bir kolaylık sağlanmıştır. Bu durum haricinde İslam Hukuku alış-verişlerde karşılıklı rıza ve beldelerin sahih örflerine büyük önem vermiştir.

Satım aktinin kendisinden beklenen faydaları verebilmesi için, bedellerin meşru olması gerekir. Ayrıca bedellerin karşılıklı olarak teslimi gerekir.

Satım akdi, karşılıklı rızaya dayalı olarak mülkiyetin intikali sonucunu doğurmasına rağmen, bazı durumlarda intikali engelleyici

durumlar söz konusu olur. Mülkiyetin intikaline engel olan durumlar; akitlerin batıl veya fasit olarak yapılması sonucu doğabileceği gibi, muhayyerlikler ve akdin fesh edilmesi sonucu da doğabilir.

Batıl akitler, hiçbir şekilde sonuç doğurmayacağı için mülkiyetin intikali sonucunu da doğurmaz. Şayet mal ve bedel teslim edilmişse karşılıklı olarak geri verilmesi gerekir. Hanefilerin bir ayrımı olan fasit akitlerde ise, mal teslim edilmemiş ise, akit mülkiyet sonucunu doğurmaz. Malın teslimi durumunda ise akit mülkiyet ifade eder, ancak taraflar ya fesat sebebini ortadan kaldırarak akdi geçerli hale getirirler, ya da akdi fesh ederler.

Muhayyerlikler, akdi mevkuf hale getirdiğinden dolayı, mülkiyetin intikalini engeller. Karşılıklı rızaya dayalı olarak akdi feshetmek (ikale) ise akdin hükmünü ortadan kaldıracağı için, intikale engel oluşturur.

Türk Borçlar Hukukuna göre akit, mülkiyeti intikal ettirmeyip, sadece teslim borcu doğurur. Bu, İslam Hukuku ile aralarındaki en belirgin farktır. Mülkiyetin intikal edebilmesi için, karşılıklı rızaya dayanan akdi yeterli gören İslam Hukukunun bu konudaki yaklaşımı, şüphesiz insanların işlemleri açısından büyük kolaylıklar sağlamaktadır.

BİBLİYOGRAFYA:

- ACLÜNÎ, İsmail b. Muhammed, (1162/1749), **Keşfu'l-Hafa ve Muzilü'l-İlbas anma's-Tehere mine'l-Ahadisi beyne'n-Nas**, Beyrut, 1351.
- AHMED B. HANBEL (ö. 241/855), **el-Müsned**, C. I-VI, İstanbul, 1992.
- AKGÜNDÜZ, Ahmet- CİN, Halil, **Türk-İslam Hukuk Tarihi**, C. I-II, Konya, 1989.
- ALİ HAYDAR, **Düreru'l-HükkamŞerhuMecelletu'l-Ahkam**, C. I- IV, Beyrut, 1991.
- ÂMİDÎ, Ebu'l-Hasan Seyfuddin Ali b. Ebu Ali b. Muhammed (ö. 631/1233), **el-İhkam fi usuli'l-Ahkam**, C. I-IV, Beyrut, 1983.
- ATAR, Fahrettin, **Fıkıh Usulu**, İstanbul, 1988.
- AYNÎ, Bedruddin (ö.855/1451), **Umdetü'l-Kari**, C.I-XX, 1972, y.y.
- BABERTİ, Ekmelüddin Muhammed b. Muhammed, (ö. 786/1384), **Şerhu'l-İnaye ale'l-Hidaye** (Kadızzade Efendi'nin Fethu'l-Kadiri ile beraber),Mısır, 1980.
- BACÎ, Ebul Velid Süleyman b. Halef, (ö. 474/1081), **el-İhkam fi Usuli'l-Ahkam**, (Thk. Abdullah Muhammed el-Cebhuri), Beyrut, 1989.
- BİLGE, Necip, **Hukuk Başlangıcı**, Ankara, 1987.
- BİLMEN, Ömer Nasuhi, (ö. 1971), **Hukuku İslamiyye ve Istılahati'l-Fıkhiyye Kamusu**, C. I-VIII, İstanbul, 1991.
- BUHARÎ, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail (ö. 256/870), **es-Sahih**, C. I-VIII, İstanbul, 1992.

- BUHARÎ, Abdulaziz, b. Ahmed b. Muhammed, (ö. 730/1330), **Keşfu'l-Esrâr alâ Usûli'l-Pezdevî**, İstnbul, 1308.
- BUHUTÎ, Mansur b. Yusuf, (ö. 1052/1642), **Keşşafu'l-Kına**, C. I-VI, Beyrut, 1982.
- CESSAS, Ebu Bekr Ahmed b. Ali er-Razi (ö. 370/980), **Ahkamu'l-Kur'an**, C.I-III, Beyrut, 1988.
- CEVHERÎ, İsmail b. Hammad (393/1002), **es-Sıhah** (Thk. Ahmed Abdulğafur Attar), C. I-VI, Beyrut, 1990.
- CEZİRÎ, Abdurrahman, **Kitabu'l-Fıkh ale'l-Mezahibi'l-Erbaa**, C. I-IV, Daru'l-Fikr, Beyrut, t.y.
- DARİMÎ, Ebu Abdullah (ö. 255/868), **Sunenu'd-Darimi**, C. I-II, İstanbul, 1992.
- DEBUSÎ, Ebu Zeyd Ubeydullah Ömer b. İsa (Ö. 430/1039), **Tesisu'n-Nazar**, Daru İbn Zeydun, Beyrut, t.y.
- DEHLEVÎ, Şah Veliyullah (Ö. 1176/1762), **Huccetullahi'l-Baliğa**, C.I-II, Beyrut, 1992.
- DEMİR, Fahri, **İslam Hukukunda Mülkiyet Hakkı ve Servet Dağılımı**, Ankara, 1984.
- EBU CEYB, Sa'di, **Kamusu'l-Fıkhî**, Dimeşk, 1988.
- EBU DAVUD, Süleyman b. Eş'as (275/888), **es-Sünen**, İstanbul, 1992.
- EBU ZEHRA, Muhammed (ö. 1394/1974), **el-Mülkiyye ve Nazariyyetü'l-akd**, Daru'l-Fikri'l-Arabî, ty.
- _____ **Usulü'l-Fıkh**, İstanbul, Daru'd-Tebliğ, t.y.

- ERDOĞAN, Mehmet, **İslam Hukukunda Ahkâmın Değişmesi**, İstanbul, 1990.
- ERGÜNEY, Hilmi, **Türk Hukukunda Lügat ve İstılahlar**, İstanbul, 1973.
- FEYZİOĞLU, Necmettin, **Borçlar Hukuku**, C. I-II, İstanbul, 1970.
- FİRUZABADİ, Mecdüddin Muhammed b. Yakub (817/ 1414), **el-Kamusu'l-Muhit**, Beyrut, 1987.
- ĞAMRAVİ, Muhammed Zühri, **es-Siracu'l-Vehhac**, İstanbul, ty.
- ĞUMARİ, Ahmed b. Muhammed (1380/ 1960), **el-Hidâye fî Tahrîci Ehâdîsi Bidâye (Bidâyetu'l-Müctehid)**, Thk. Yusuf Abdurrahman Maraşlı-Adnan Ali Şellak, C.I-VIII, Beyrut, 1987.
- HALEBİ, İbarhim b. Muhammed (956/1594), **Mülteka'l-Ebhur**, Thk. Vehbi Süleyman, C. I-II, Beyrut, 1989.
- HASKEFİ, Alaüddin (ö. 1088/1677), **Durru'l-Muhtar ala Metni Tenviri'l-Ebsar**, (İbn Abidin'in Haşiyesi ile beraber), C. I-VIII, Mekke, ty.
- HAMİDULLAH, Muhammed, **İslama Giriş**, Ter. Kemal Kuşçu, Ankara, t.y.
- HASAN, İbrahim Hasan, **İslam Tarihi**, (Ter. İsmail Yiğit/Sadrettin Gümüş), C. I-VI, İstanbul, 1985.
- HEYET, **Arazi Kanunnamesi**, (Hazırlayan: Orhan Çeker), İstanbul, 1985
- HEYET, **el-Fetava'l-Hindiyye**, Bulak, 1310.
- HEYET, **Mecelle-i Ahkam-ı Adliye**, İstanbul, 1985.
- HEYET, **el-Mu'cemü'l- Vesit**, C.I-II, İstanbul, 1986.
- HEYSEMİ, Nureddin Ali b. Ebi Bekr (ö. 807/1404), **Keşfu'l-Estar an Zevaidi'l-Bezzar**, (Thk. Habiburrahman el-A'zami), C.I-III, Beyrut, 1979.

- HINN, Mustafa Said, **Eseru'l-İhtilaf fi'l Gavâidil-Usûliyyeti fi İhtilâfi'l-Fukahâi**, Beyrut, 1989.
- HUDARÎ, Muhammed (ö. 1345/1927), **Usûl**, Beyrut, 1987.
- HURAŞÎ, Ebu Abdullah Muhammed (ö.1101/1690), **Muhtasarü Seyyidi Halil**, Beyrut, 1317.
- İBN ABDİ'L-BERR, **Kitâbu'l-Kâfi fi'l-Fıkh**, C. I-IV, Riyad, 1980.
- İBN ABİDİN, Muhammed Emin b. Ömer (1252/1836), **Reddu'l-Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtar Şerhu Tenviru'l-Ebsar**, C. I-VIII, Mekke, ty.
- _____ **Mecmuatu-Resaili İbn Abidin (Neşrü'l-Örf)** , Alimü'l-Kütüp, y.y, t.y.
- İBNÜ'L-ESİR, Mecduddin Ebi Saadati'l-Mübarek (ö. 606/1209), **en-Nihaye fi Garibi'l-Hadis ve'l-Eser**, c.I-V, Kahire, t.y.
- İBN HACER, Ahmed b. Ali el-Askalani (ö. 852/1448), **Bulüğü'l-Meram min Edilleti'l-Ahkam**, Beyrut, 1992.
- İBN HAZM, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed (456/1063), **el-Muhalla bi'l-Asar** (Thk. Abdulgaffar Süleyman el-Bendari), c.I-XII, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, t.y.
- İBNU'L-HÜMAM, Kemalüddin Muhammed b. Abdulvahid es-Sivasi (861/1457), **Fethu'l-Kadir**, C. I-X, Mısır 1980.
- İBN MACE, Ebu Abdillah Muhammed b. Yezid el-Kazvini (ö. 275/888), **es-Sünen**, C. I-II, İstanbul, 1992.
- İBN MANZUR, Muhammed b. Mükerrrem (ö. 711/1311), **Lisanu'l-Arab**, I-XV, Beyrut, 1990.

- İBN KADI SİMAVNE, Bedruddin Mahmud b. İsrail b. Abdulaziz
(ö.823/1420), **Câmiu'l-Fusûleyn**, C.I-II, el-Matbatü'l-Ezheriyye,
I. Baskı, y.y.
- İBN'UL-KAYYIM, **İ'lamu'l-Muvakkın**, C. I-IV, Beyrut, 1991.
- İBN NÜCEYM, Zeynelabidin b. İbrahim (970/1562), **el-Eşbah ve'n-Nezair**,
Thk. Muhammed Muti el-Hafız, Şam, 1973.
- İBN RÜŞD, Ebulvelid Muhammed b.Ahmed el-Hafid (595/1235),
Mukaddimat-ü İbn Rüşd (el-Müdevvenetü'l-Kübra ile beraber),
C. I-IV, Beyrut, 1980.
- Bidayetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesıd**, C.I-II, İstanbul, 1985.
- İBN TEYMİYE, Takiyuddin Ahmed b. Abdulhalim (ö. 728/1328),
Mecmuu'l-Feteva, C. I-XXXVII, y.y., t.y.
- KARAFİ, Şihabuddin Ebi Abbas Ahmed b. İdris b. Abdirrahman es-Sanhaci
(ö.684/1285), **Furuk**, Alimü'l-Kütüp, Beyrut, t.y.
- KARAMAN, Hayreddin, **Mukayeseli İslam Hukuku**, C. I-III, İstanbul, 1987.
_____ **Ana Hatlarıyla İslam Hukuku**, C. I-III, İstanbul, 1986.
_____ **İslamın Işığında Günümüz Meseleleri**, İstanbul, 1985.
- KARAMAN, Hayreddin/ŞAFAK, Ali, **İslam Hukukuna Göre Alış -Verişte
Vade Farkı ve Kâr Haddi**, İstanbul, 1990.
- KASANİ, Alauddin Ebu Bekr b. Mes'ud el-Hanefi (587/1191), **Bedai'us-
Sana'i fi Tertibi's-Şerai'**, C. I-X, Beyrut, ty.
- KEVSERİ, Muhammed Zâhid b. Hasen, **en-Nuketü't-Târife**, Kahire, 1936
- KILIÇBAY, Ahmet, **Her Yönüyle Enflasyon**, İstanbul, 1991.
- KIYICI, Selahaddin, **İslam Hukukunda Örf ve Adet**, İstanbul, 1990.

- KOÇAK, Muhsin, **İslam Vasiyet Hukuku**, Samsun, 1991.
- KONRAPA, Zekai, **Peygamberimiz**, İstanbul, t.y.
- KURTUBÎ, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed (671/1272), **el-Camiu li Ahkami'l-Kur'an**, C. I-XX, Kahire, 1959.
- MALİK b. ENES (ö.179/795), **el-Muvatta**, C. I-II, İstanbul, 1992.
- MERĞİNANÎ, Burhanuddin Ali b. Ebi Bekr (593/1197), **el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedî**, C.I-IV, Dâru'l- Kutubi'l-İlmiyye, ty.
- MEVSİLÎ, Abdullah b. Mahmud (683/1284), **el-İhtiyar li Ta'lili'l Muhtar**, C. I-IV, İstanbul, 1987.
- MEYDANÎ, Abdulğani el-Ğanimi, (1298/1881), **el-Lübab fi Şerhi'l-Kitab**, Thk. Mahmut Emin en-Nevavî, C. I-IV, Beyrut, t.y.
- MOLLA HÛSREV, Muhammed b. Feramus (885/1480), **Dürerü'l-Hukkam**, C. I-II, y.y., t.y.
- M. YUSUF MUSA (ö. 1963), **el-Emval ve'n-Nazariyyetü'l-Akd**, Darü'l-Fikri'l-Arabi, 1987, y.y.
- MÜSLİM, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccac (261/875), **es-Sahih** C. I-III, İstanbul, 1992.
- MÜTERCİM ASİM EFENDÎ, **Kamus**, Cemal Efendi Matbaası, İstanbul, 1304.
- NESAI, Ebu Abdurrahman b. Şuayb (ö. 279/892), **es-Sünen**, C. I-VIII, İstanbul, 1992.
- NEVEVÎ, Ebu Zekeriya Muhyiddin (ö. 676/1277), **Kitabu'l-Mecmu**, C.I - XXIII, Cidde, Mektebetü'l-İrşad, t.y.
- ÖNEN, Mesut, **Hukukun Temel Kavramları**, İstanbul, 1991

- RAMLÍ, Şemseddin Muhammed (ö. 1004/1596), **Nihayetü'l-Muhtac**, C.I-VIII, Beyrut, 1984.
- RAZÎ, Fahreddin (ö. 606/1209), **el-Mahsul fi ilm-i Usuli'l-Fıkh**, C.I-II, Beyrut, 1988.
- RAZÎ, Zeyneddin b.Ebu Bekr b. Abdulkadir (ö. 666/1267), **Muhtaru's-Sıhah**, Beyrut, 1988.
- SADR, Muhammed Bâkır, **İslam Ekonomi Sistemi**, (Ter. Mehmet Keskin/Sadettin Ergün), C.I-III, Ankara, 1993.
- SAN'ANÎ, Muhammed b. İsmail, (1182/), **Sübülü's-Selam**, C. I-IV, Beyrut, 1988.
- SEHNUN, İbn. Said Tenuhi, **el-Müdevvenetü'l-Kübra**, C.I-IV, Beyrut, 1980.
- SENHURÎ, Abdurrezzak, **Mesadıru'l-Hak**, C. I-VI, Beyrut, t.y.
- SERAHSÎ, Şemsu'l-Eimme Muhammed b. Ahmed (483/1090), **el-Mebcut**, C.I-XXX, İstanbul, 1983.
- _____ **Usul**, C.I-II, İstanbul, 1984.
- SEYYİD SABİK, **Fıkhı's-Sünne**, C.I-IV, Kahire, ty.
- ŞABAN, Zekıyyüddin, **Usulu'l-Fıkhı'l-İslami**, Bingazi, 1989.
- ŞAFAK, Ali, **İslam Açısından Enflasyon ve Çözüm Yolları "Enflasyon Olayı ve Önleyici Tedbirler"**, İstanbul, 1983.
- ŞAFİİ, Muhammed b. İdris (204/819), **el-Ümm**, C.I-VIII, Daru'l-Fıkr, Beyrut, t.y.
- ŞATIBÎ, Ebu İshak (ö. 790/1388), **el-Muvafakat fi Usuli'ş-Şeria**, C.I-IV, y.y., Daru'l-Fıkrı'l- Arabi, 1975.
- ŞAZELÎ, Hasan Ali, **Nazariyyetü'ş-Şart fi'l-Fıkhı'l-İslami**, Kahire, t.y.

- ŞENER, Abdulkadir, **İslam Hukukunda Hibe**, Ankara, 1984.
- ŞEVKANİ, Muhammed b. Ali (1255/1839), **Neylu'l-Evtâr Şerhu Münteka'l-Ahbar Şerhu Münteka'l-Ahbâr an Ahâdîsi Seyyidi'l-Ahyâr**, C. I-VIII, Kahire, ty.
- _____ **İrşadu'l-Fuhul ila Tahkiki İlmi'l-Usul**, Thk. Ebu Mus'ab Muhammed Said el-Bedri, Beyrut 1992.
- ŞEYBANİ, Muhammed (ö. 189/805), **Kitabu'l-Asl**, c.I-V, Beyrut, 1990.
- ŞİRAZİ, Ebu İshak İbrahim b. Ali (ö. 476/1083), **el-Mühezzeb** (el-Mecmu ile beraber), Mektebetü'l-İrşad, Mekke, t.y.
- ŞİRBİNİ, Muhammed el-Hatib, **Muğni'l- Muhtac**, C.I-IV, Daru'l-Fikr, t.y., y.y.
- TAFTAZANİ, Sadeddin Mes'ud b. Ömer (ö. 792/1390), **Şerhu't-Tavdîh ale't-Tavdîh**, C.I-II, Daru'l-Kütübü'l- İlmiyye, Beyrut, t.y.
- TANDOĞAN, Haluk, **Borçlar Hukuku**, C. I-II, Ankara, 1979.
- TANTAVİ, Mahmud Muhammed, **el-Medhal ila Fıki'l-İslami**, Mektebetü Vehbe, 1987.
- TEHANEVİ, Muhammed Ali b. Ali (1158/1745'de sağ), **Keşşafu Istılahati'l-Fünun**, C. I-III, Daru's-Sadr, Beyrut., t.y.
- TİRMİZİ, Ebu İsa Muhammed b. İsa (279/892), **el-Camiu's-Sahih**, C. I-V, İstanbul, 1992.
- UZUNPOSTALCI, Mustafa, **Hukuk ve İslam Hukuku**, C. I-II, Konya, 1990.
- YAZGAN, Gültekin, **Hukuk**, İstanbul, 1987.
- YAZIR, Muhammed Hamdi (ö.1942), **Hak Dîni Kur'an Dili**, C.I-X, İstanbul, 1979.

-ZEBİDİ, Zeynuddin Ahmed b. Ahmed b. Abdillatif, (Ö. 863/1487), **Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi**, Terceme ve Şerh: Miras, Kamil (I-III)/Naim, Ahmet, (IV-XII), Ankara, 1987.

-ZEBİDİ, Muhammed Mürteda el-Huseyni (ö. 1205/1791), **Tacu'l-arus min Cevahiri'l-Kamus**, Mısır, 1306.

-ZERKA, Mustafa Ahmed, **el-Medhalü'l-Fıkhî'l-Amm el-Fıkhü'l-İslami fi Sevbihi'l-Cedid**, C.I-III, Şam, 1967-1968.

-ZEYDAN, Abdulkerim, **el-Veciz fı-Usulî'l-Fıkh**, Beyrut, 1987.

_____ **el-Medhal li diraseti's-Şeriatî'l-İslamiyye**, Beyrut, 1990.

-ZEYLAİ, Fahrüddin Osman b. Ali (ö. 743/1343), **Tebyinü'l-Hakaik Şerhu Kenzi'd-dekaik**, Bulak, Mısır, 1314.

-ZUHAYLİ, Vehbe, **el-Fıkhü'l-İslami ve Edilletuh**, C. I-VIII, Dımeşk, 1984.

_____ **Usûlü'l-Fıkhî'l-İslamî**, C.I-II, Beyrut, 1986.

Zeylaî, Cenâbüddin Ebî Muhammed, **Nasbur-
R-aye**, c. IV, y.y., t.y.